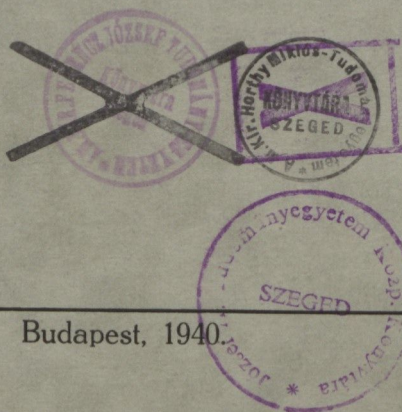

Szegedi Ferencz József-Tudományegyetem
pedagógiai-Lélektani Intézetéből.

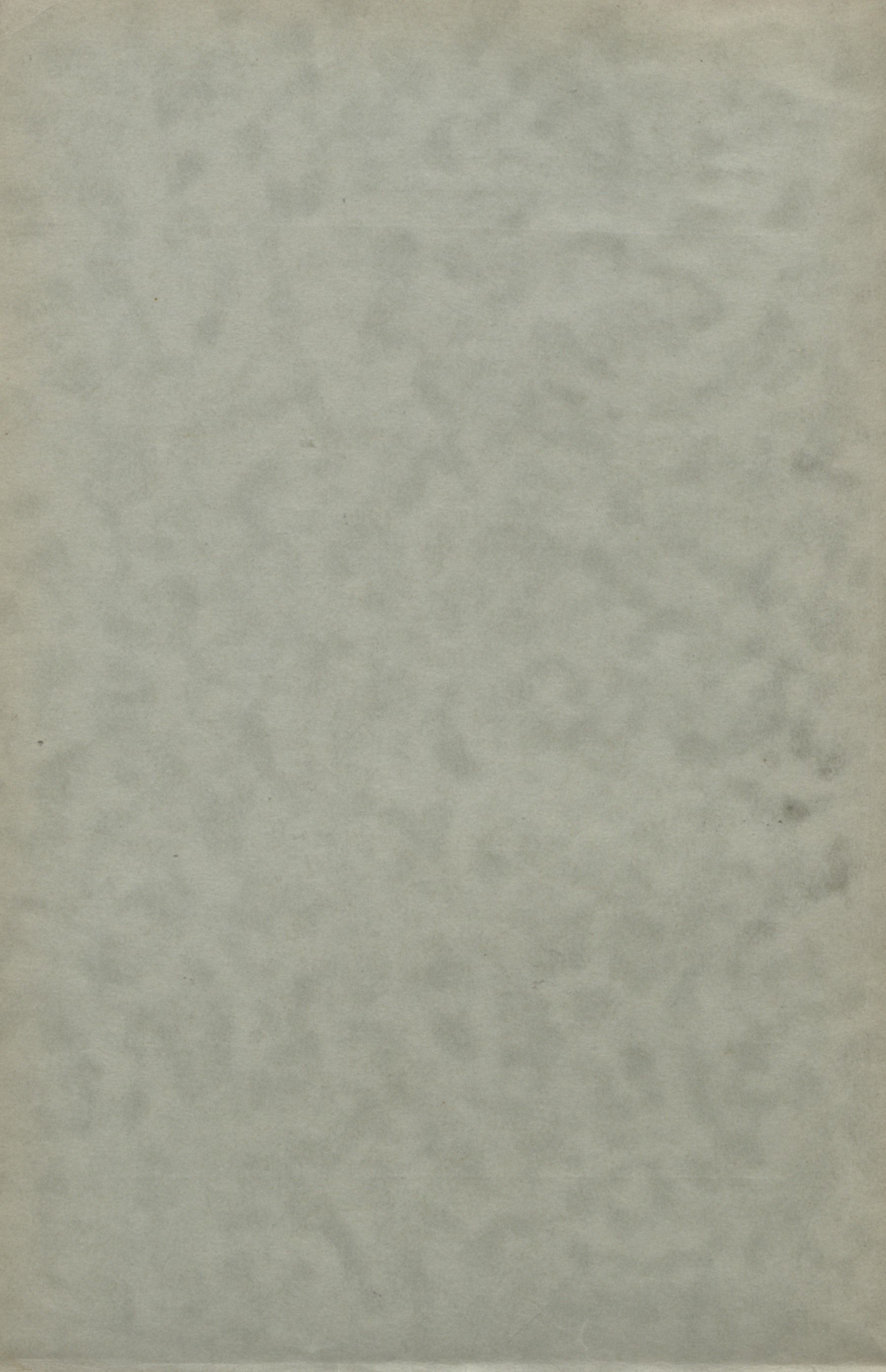
43. szám.

E. KRIECK NÉPI-POLITIKAI NEVELÉSELMÉLETE

ÍRTA:
WIEDER GYÖRGY

Budapest, 1940.

Közlemények a Szegedi Ferencz József-Tudományegyetem
Pedagógiai-Lélektani Intézetéből.
43. szám.

E. KRIECK NÉPI-POLITIKAI NEVELÉSELMÉLETE

ÍRTA:
WIEDER GYÖRGY

Budapest, 1940.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000902803

46230

Felelős kiadó: Wieder György.

Garab József könyvnyomdája, Cegléd.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó — — — — —	5
Bevezetés: A szerves egész fogalma — — — — —	10
I. Krieck „metafizikája” — — — — —	13
1. A totalitás fogalma — — — — —	13
2. A népi-politikai embertan — — — — —	15
3. A szellem és megnyilvánulása — — — — —	17
4. A tudat — — — — —	18
II. A néporganizmus struktúrája és az emberré alakulás	20
1. A szociális alakulatokat meghatározó tényezők —	20
2. A földterület — — — — —	21
3. A vérségi és leszármazási alakulatok — — — —	22
4. A célszerű-racionalis közösségek — — — — —	23
5. Az állammá alakulás — — — — —	25
III. A néporganizmus östevékenységei és az emberré alakulás — — — — —	28
1. A vallás és az egyházak — — — — —	28
2. A gazdasági tevékenység — — — — —	30
3. A politikai tevékenység és az állam — — — — —	31
IV. Az egyén és közösség „fejlődésének” tényezői és az emberré alakulás általános törvényei — — — —	33
V. A népi-politikai típus. (A politikai hatalmat hordozó réteg, faj és gentleman ideál.) — — — — —	36
VI. Az emberré alakulás, mint a közösség „nevelő” ösfunkciója — — — — —	41
VII. A racionalis nevelés kialakulása — — — — —	43
VIII. Krieck tudományszemlélete és a neveléstudomány —	47
IX. Az oktatás intézményeire vonatkozó művelődéspolitikai megjegyzések — — — — —	54
1. A művelődésanyag és a nevelés jogának problémája	54
2. Az egyetem, a tanítóképző — — — — —	58
3. A módszer — — — — —	59
X. Megjegyzések Krieck „metafizikájá”-hoz — — — —	61
XI. Krieck nevelésmélete és a filozófiai gondolkodás irányai — — — — —	66
Befejezés: E tanulmány második részének feladata — —	78
Jegyzetek — — — — —	82
Irodalom — — — — —	88

Előszó.

A neveléstudomány magyar feladatairól szólva Imre Sándor öt pontban sorolja fel ezeket. Az első két pont szerint: „Szükségünk van arra, hogy a) állandó lépést tartsunk a neveléstudomány haladásával, vagyis minél gyorsabban és teljesen megismerhessük a külföldi tudományos munka eredményeit, — b) állandóan tájékozottak legyünk a másutt folyó mozgalmakról, és pedig mind a tudományos kutatás, mind a köznevelési szervezet, mind a nevelés gyakorlata terén megindult és terjedő mozgalmakról” (1 : 23—24).*

E szerény tanulmány kizárólag e két ponthoz akar adalékot szolgáltatni. Ama világ-, élet- és értékszemléletet és ezen belül azt a neveléselméleti rendszert akarja körvonalaiban és nem kimerítő részletességgel ismertetni, amelyik az új Németország szellemi arculatának kialakításához nem kis mértékben járult hozzá.

A Volk im Werden c. folyóiratban megjelent cikkeken kívül Krieck (2) önálló művei közül elolvastam és tanulmányoztam a következőket: *Persönlichkeit und Kultur* (Heidelberg 1910), *Die deutsche Staatsidee. Ihre Geburt aus dem Erziehungs- und Entwicklungsgedanken* (Jena 1917), *Die Revolution der Wissenschaft. Ein Kapitel über Volkserziehung* (Jena 1920), *Erziehung und Entwicklung. Vorspiele zur autonomen Pädagogik* (Karlsruhe 1921), *Philosophie der Erziehung* (Jena 1922), *Dichtung und Erziehung* (Karlsruhe 1924), *Staat und Kirche im Kampf um das Bildungswesen* (Hamburg 1925), *Menschenformung. Grundzüge der vergleichenden Erziehungswissenschaft* (Leipzig 1927), *Bildungssysteme der Kulturvölker* (Leipzig 1927), *Der Staat des deutschen Menschen* (Berlin 1928), *Philosophie der Erziehung* (Osterwieck 1928), *Deutsche Kulturpolitik* (Frankfurt a. M. 1928), *Das Naturrecht der Körperschaften auf Erziehung und Bildung* (Berlin und Leipzig 1930), *Erziehungsphilosophie* (München 1930), *Völkischer Gesamtstaat und nationale Erziehung* (Heidelberg 1931), *Nationalpolitische Erziehung* (Leipzig 1932), *Musische Erziehung* (Leipzig 1933), *Nationalsozialistische Erziehung* (Osterwieck 1934), *Völkisch-politische Anthropologie. Teil I. : Die Wirklichkeit* (Leipzig 1936), *Teil II. : Das Handeln*

* Az első szám a Jegyzetek sorszámát, a kettőspont utáni szám pedig a jegyzetben közölt mű oldalszámát mutatja.

und die Ordnungen (Leipzig 1937), Teil III.: Das Erkennen und die Wissenschaft (Leipzig 1938), Erziehung im nationalsozialistischen Staat (Leipzig 1938).

Nem olvastam a következő munkáit: Die neueste Orthodoxie und das Christusproblem (Jena 1910), Lessing und die Erziehung des Menschengeschlechts (Heidelberg 1913), Grundriss des neuen Reichs: „Volksstaat und Volkstum“ (Jena 1913), „Bildung“ (Jahrbuch des „Zentralinstituts für Erziehung und Unterricht“ (Berlin 1922), Die Abhängigkeit der Pädagogik von den Mächten des Soziallebens und die soziale Funktion der Pädagogik (Langensalza 1928), Ist der Lehrberuf ein Weltanschauungsberuf? (1928), Geschichte der Bildung (München 1930), Grundlegende Erziehung (Erfurt 1930), Die Aufgabe der deutschen Bildung (Darmstadt 1931), Wissenschaft, Weltanschauung, Hochschulreform (Leipzig 1934), Leben als Prinzip der Weltanschauung und Problem der Wissenschaft (Leipzig 1939).

Kriek munkáit mind a történeti élettel szoros kapcsolatban, a történeti élet alakítása céljából írta. Nemcsak tudós, hanem politikus is, akinek egyéni élete az elmélet és gyakorlat csodálatos egysége. Azon kevesek közé tartozik, akik (Konfucseval és Platonnal szemben) megérhették eszméik megvalósulását. Munkáinak egymásutánja benső logikai kapcsolatot is takar; a történeti sorrend logikai egymásután is és a későbbiek az előzők eredményeit is magukba foglalják.

Irodalmi munkásságának lényege a közösség ideájának szinte metafizikai és ismeretelméleti megalapozása. Anélkül, hogy műveinek tartalmi ismertetésére törekednénk, vagy minden munkájáról külön is megemlékeznénk, a fontosabb művek alap gondolatait Hördt (3) megjegyzéseit is felhasználva, a következőkben foglalhatjuk össze:

Első művében még erősen idealisztikus álláspontot foglal el. Az ember a természet és történelem két világának polgára: tény, teremtmény és feladat is. Feladata, hogy a szellemi-erkölcsi közösség tagjává fejlődjék.

Minden népnek elsősorban vezető eszmére, a távoli jövőbe mutató ideára van szüksége. A világháború arról győzi meg, hogy az állami és társadalmi élet újjáalakításának gondolata az az eszme, melyért élni és meghalni egyaránt érdemes, annál is inkább, mivel az állam a népek erkölcsi és szellemi fejlettségének fokmérője. Ezért írja meg a világháború kellős közepén Dte deutsche Staatsidee c. tanulmányát. Igen részletes történeti vizsgálatok alapján mutatja be, hogy a német állameszmében miként kapcsolódik össze az állam, a nép, a fejlődés és a nevelés fogalma.

A szellemi megújulás és népnevelés érdekében kell átalakulniok az összes tudományoknak (Revolution der Wissenschaft) és a neveléstudománynak is (Philosophie der Erziehung). A nevelés nem azonos az iskolai neveléssel, az egész nép és annak

minden életjelensége (filozófiája, tudománya, politikája, életrendje, munkarendje stb.) alakító hatású. Az ujjaszületés feltétele: rend és fegyelem az élet egész területén.

A Menschenformung-ban, melyben az összehasonlító neveléstudomány útját egyengeti, elsősorban azt mutatja be, hogy a fegyelmezés (Zucht) a legbiztosabb út a jövő felé. Kimutatja a szociális alapformának, az uralkodó értékrendszernek, a közösség uralkodó alapműködésének és a nevelésrendszernek szoros kapcsolatát. Gyönyörű párhuzamot von az „Ephebe” és a görög férfitársulás, az ó-római polgár és az állam, a brahman és a kaszt, a mandarin és a kínai művelődésrendszer, a beudin és a nagycsalád, a germán lovag és a „Gefolgschaft”, a katolikus szerzetes és a kolostor, a középkori mesterember és a céh között.

A Bildungssysteme der Kulturvölker című munkájából megtudjuk, hogy a Zucht nem naturalista módon értendő. Szellemi feltételei és szellemi eszközei vannak. A vér, faj és a szellem nem választható el egymástól: a Zucht és Bildung (fegyelmezés és művelődés) szorosan összetartozik. A típusra nemcsak a külső viselkedés, a belső érzelmi magatartás is jellemző. Meggyőződésből cselekszik és indokolni is tud. Az emberalakításnak ez a szellemi része a Bildung, melynek rendszere, szerkezete, felépítése, tartalma és terjedeleme szerint igen különböző lehet. Leírja a primitív-, zsidó-, hellén-, a középkori- és a német művelődésrendszert. A leírás nem öncélú. A típus alakításának általános törvényeit keresi. Mélyen belevilágít a kulturpolitikai kérdések lényegébe és nem egy termékeny gondolatot ad a jelen kulturpolitikai problémáinak megértéséhez.

Staat und Kirche im Kampf um das Bildungswesen, Deutsche Kulturpolitik?, Das Naturrecht der Körperschaften auf Erziehung und Bildung c. műveiben a nevelés és tanítás jogának kérdését helyezi új alapra, mindvégig a jog és kötelesség, igény és teljesítmény egyensúlyának követelményét tartva szem előtt. Bevallott célja a kulturpolitika tudományos alapvetése.

A jog legfelsőbb hordozója és birtokosa természetesen a nép. Minden szociális alakulat a nép által van, keletkezik, él és érte működik. A nép Krieck minden írásának központi ideája. Egységet az állam juttatja kifejezésre. Ezt a gondolatot legszebben a Nationalpolitische Erziehung-ban fejt ki.

Nevelés, kulturpolitika igazán csak ott lehetséges, ahol az állam erős, egészséges és rendezett. Ez az alapgondolata a Der Staat des deutschen Menschen, a Völkischer Gesamtstaat und Nationale Erziehung és általában minden munkájának.

A Dichtung und Erziehung-ban azt kutatja, hogy mi a költészet szerepe a típusalakulásban. A költészet is ősműködés. Az egyes korok, stílusok és történeti típusok között szoros az összefüggés. Az egységes életrendet nélkülöző korszakok művészete stílustalan. A költészetet mindig ama életrend normái és értékei

szerint kell megítélni, amelyikhez tartozik. A költőnek a szerves közösséget kell szolgálnia. Részletesen foglalkozik a költészet és nevelés összefüggésével, a népi, vallásos, lovagi és polgári költészettel, valamint a költészet, nép és tanítórend egymáshoz való viszonyával.

Azt, hogy milyen szerepet tölt be a muzsika az emberiség életében és milyen nevelő erőket tartalmaz, a Musische Erziehungban fejti ki. A muzsika az életkedvet, munkakedvet és a munkateljesítményt fokozza. Krieck szerint a muzsika erkölcsi hatású, mert a muzsika által előidézett lelki emóció és a belső lelki feszültség csak határozott irányú cselekvéssel oldódik fel. A muzsika igazi hatása abban áll, hogy a lelket rezgésbe hozza, a fogalmak, célok, kényszerítő valóságok világából az embert a szabadság világába emeli. A görög és a középkori nevelérendszerben a muzsai nevelés megelőzi az intellektuális nevelést. A 17. század óta fejlődő racionalis nyugati kultúra azonban nem kedvez a muzsai nevelésnek. A muzsika csak a 20. században az intellektualizmus elleni reakcióként jutott ismét nagyobb szerephez. A mai racionalis nevelést muzsai neveléssel kell ellensúlyozni. Krieck szerint a muzsika, költészet és tánc ott igazán nevelő erő, ahol az életrend szerves tartozékát alkotja. Különösen kiemeli az ünnepeket, mert rajtuk keresztül a muzsika meghatározott időben és helyen hat a közösségre. A muzsikának a népnevelés lényeges tényezőjét kell alkotnia (katonai, templomi, lakodalmi, stb. muzsika).

A Völkisch-politische Anthropologie első része az egyetemes biologia kérdésével, a népi-politikai emberszemlélettel foglalkozik. A szerves egész elvét az univerzumra is kiterjeszti. A mindenség élő egész, szerves organizmus. A második rész egy lényegszemléletből fakadó cselekvésemélet alapjait rakja le. A tevékenységet (Tun) mind a munkától (Arbeit), mind a cselekvéstől (Handeln) megkülönbözteti. A munka szabályozott, a cselekvés szabályozó tevékenység. A cselekvésnek nincs technikája, csak elmélete. A gazdasági, egyházi stb. életben is meg kell különböztetnünk szabályozott és szabályozó tevékenységet. Az előbbi a gazdasági élet körén belül történik, az utóbbi azon kívül esik. Ezért beszélhetünk gazdasági stb. politikáról. A munkától, politikai cselekvéstől egyaránt különbözik a hivatásszerű cselekvés (Berufliches Handeln). Ott jelenik meg, hol teremő, alakító beavatkozás szükséges. Különösen az orvosi, bírói és tanítói hivatással foglalkozik sokat. Az orvosi és nevelői hivatást a közösség minden tagjának nemcsak joga, de kötelessége is gyakorolni, mert nevelő és gyógyító hatással mindenki lehet embertársára. A tanítók jól tennék, mondja, ha nem nevelőnek, hanem tanítónak neveznék magukat. A nevelő cselekvés (das erzieherische Handeln) nem azonos a tanterv, óraterv és módszer által szabályozott iskolai munkával. Igazán „cselekszik” az a nevelő, aki ellentétbe ke-

rülve az iskola fennálló rendjével, valóban közvetlenül merészeli az újat. A harmadik rész népi-politikai alapon foglalkozik a tudat és tudomány problémájával.

A lényeges tudnivalókat az Erziehung im Nationalsozialistischen Staat-ban katekizmuszerűen kérdések és feleletek alakjában foglalja össze.

Krieck általam ismert műveinek tanulmányozása során alakult ki a tárgyalás azon menete, melyet e dolgozat követ.

Krieck műveire figyelmemet Imre Sándor dr. egyetemi nyilvános rendes tanár úr hívta fel, akinek ezért, valamint a szegedi és budapesti előadásain és szemináriumai óráin szerzett értékes belátásokért hálás köszönetet mondok. Ugyancsak köszönetemet fejezem ki Tettamanti Béla dr. c. egyetemi nyilvános rendkívüli tanár úrnak, aki tanulmányaimat mindenkor készséggel támogatta.

Bevezetés.

A „szerves egész“ fogalma Krieck műveiben.

Egy nép sem termelt ki még magából oly rövid idő alatt oly gazdag politikai és nevelésügyi irodalmat, a tudományos szempontból értéktelen művek és cikkek nagy tömegéről nem is szólva, mint a német nép a világháború befejezése után, de különösen a Harmadik Birodalom megalakulása óta.

A neveléstudomány kutatási területe annyira kiterjedt és kiszélesedett, hogy határai szinte a végtelenbe vesznek. A neveléstudománynak a szélesség és hosszúság síkjában történt növekedése bizonyos tekintetben a neveléstudomány sajátos szempontjának rovására történt. A neveléstudomány már eleve feladja önállóságát, függetlenségét, az egyetemesség igényét, ha ellenkezés nélkül, önként politikai szempontok alá rendeli magát és a tételeit is sorra politikai tételekkel igazolja.

A politika szó, ma többértelmű. A görög polis-ból (község, állam) származik. Jelenti Aristoteles óta az állammal foglalkozó tudományt, de jelenti nemcsak a politika elméletét, hanem gyakorlatát is. Ma minden olyan cselekvés, kapcsolat jelölésére használják, mely valamiképpen az állammal függ össze. *Krieck tiltakozik az ellen, hogy az államról szóló tudományt és a tulajdonképeni politikát, mely mindig a sokféle emberi cselekvés egy határozott alakja, összecseréljék, vagy azonosítsák.* A politika nem alkalmazott államelmélet — mondja Krieck. Machiavelli célból indul ki, gyakorlati útmutatást ad, de a politikát, mint tudományt nem alapozza meg. Ha politikáról van szó, mindig politikai gyakorlatot, az élő konkrét történeti helyzetet és az abban szükségszerűen bennerejlő problémakomplexust, valamint a kollektív feladatok megoldására irányuló törekvést kell értenünk. A német neveléstudomány, legalább is egyelőre, ennek az aktuális politikai gyakorlatnak a szolgálatába szegődött. Innen ered a konkrét feladatok túlzott és egyoldalú hangsúlyozása.

Érthető, ha párhuzamot vonnak régi és új értékek között, a régi igazságokat az újak javára ártértékelik és az alaptételeket is újra fogalmazzák; a lélektan, szociológia, államtudomány más színezetű lesz és új értelmet nyer. A nevelés elé új feladatokat tűznek ki. Erős lendületnek indul a munka nagyobb megbecsülése révén a munkára és hivatásra nevelés. A nevelés kizárólag

állami és nemzeti ügy lesz, népi, faji, közösségi alapra helyezkedik. Azt kívánják, hogy a humanitás eszménye olvadjon be a népi, faji nevelési eszménybe. A faj és átöröklés kérdése, a szerves közösség problémája, a germánság őstörténete egyre jobban foglalkoztatja a neveléstudomány művelőit is. Természetes, hogy az új népi-politikai nevelélmélet nyomán fejlődő neveléstudomány csak a német viszonyokra és azoknak is csak a mai állapotára érvényes. (Bővebben: 4.)

Ennek a még kiforratlan, eszméktől kavargó, hol tudományos, hol propagandisztikus neveléstudományi irodalomnak egyik legkiválóbb művelője, és egyik legnagyobb reprezentása Ernst Krieck. Ha valaki mélyebb betekintést kíván a Harmadik Birodalom eszmevilágába, jó, ha bevezetőül először Krieck műveivel ismerkedik meg. Munkái a nemzeti szocializmus alapvető problémáit olyan, többé-kevésbé egységes keretben tárgyalják, melyben valamennyi még felmerülő részletkérdés is elhelyezhető.

Műveinek majdnem minden lapján visszatér arra a mélyen átélt és erősen hangsúlyozott alapvető meggyőződésére, hogy a népek nem egyénekből összetett közösségek, hanem szerves és élő roganizmusok. Ugyanígy az egyes népek által hordozott kultúrák sem kauzális halmazok, hanem értelmes egészek. Olyanok, mint a biológiai organizmusok. A növényi szervek pl. tervszerűen és célszerűen úgy fejtik ki a maguk életműködését, mintha valaki már eleve az egész szolgálatára állította volna be őket. A szervek (tagok) önállóak, de önállóságuk nem abszolút, csak viszonylagos. Egymással és az egészszel a viszonyosság alapján kölcsönhatásban vannak. Minden szerv az egészet sajátosan, a maga tagvoltának megfelelően, de teljesen tartalmazza és hordozza. Az organizmus önmagát fenn akarja és fenn is tudja tartani. Az organizmus tehát nem pusztá mozgásra és kiterjedésre, fizikai és kémiai törvényekre visszavezethető érzéki valóság. Több annál. Az élő, eleven szemlélet arra kényszerít bennünket, hogy az organizmusokban értelmes, szerves egészet: totalitást lássunk. (5.)

Ilyen élő szerves egész, totalitás, Krieck szerint az értelmes és értékes emberi élet hordozója, a népközösség is. Erre a megállapításra nem logikai következtetés, vagy analógia útján jut el. Ez a belátás a saját népe iránti szeretetből, a jövő iránt érzett felelősségérzés igen mélyenszántó élményéből fakad.

Szerinte az egyes ember nem önmagának elégséges valóság. Az egyén léte közösségbe ágyazott. Ez a közösség azonban nem közvetlenül az egyetemes emberi közösség, mint ahogyan azt a német idealizmus vallotta, hanem a német ember számára a német népközösség. Az egyén csak a népközösség által van és sorsa abban teljesedik be. Életének igazi értelmét a népközösség adja meg. Az egyén önértéke és méltósága szerinte továbbra is megmarad, csak más jelentést nyer.

Az egyén a maga egyéni módján hordozza magában az egész

életközösséget. Azzal tölti be egyéni élethivatását, hogy tag mi-voltából származó kötelességének eleget tesz. A maga életének értelmét teljesíti be, de éppen ezzel szolgálja az egész néporganizmus érdekeit. Lacroix a néporganizmust a zenekarhoz hasonlítja. A muzsikuskok a maguk egyéni szolamát játsszák, de azt az egész zenekar érdekének úgy rendelik alá, hogy összhang jön létre. Az egyén csak a közösséggel való együttélés által lesz annak szerves tagja: egyrészt a közösség képe szerint alakul, másrészt a közösség képére alakítják. Ez a közösségbe való beletagolás és beletagolódás Krieck szerint nem más, mint nevelés: a népközösség ös-tevékenysége. A nevelés tehát nem egy nevelő és egy növendék viszonya, nem is egyesek önkényétől függő gyakorlat, hanem az egész népközösségnek, mint szerves egésznek, és az összes tagoknak (egyéneknek) egymásrahatása. Mivel ez a részint emberre-alakulás, másrészt tudatos, vagy nem tudatos emberre alakítás a népközösség által és érdekében történik, azt mondhatjuk, hogy a népközösség a nevelés hordozója és célja. A nevelésnek ez a sajátosan új értelmezése roppant perspektivákat nyit meg a neveléstudomány számára. Kutatási területe hihetetlenül kiszéle-sedik, mert hiszen ezzel a fordulattal a nevelés lesz az egész kul-túrális életnek egyetlen és igazi értelme. A nevelés folyamatá-ban tehát a nem érzékelhető néporganizmus közvetlenül átél-hető valóságként jelenik meg. A szerves egész elvét Krieck nem-csak a nevelés tényére, hanem a a kulturális élet egyéb jelen-ségeire is (politika, államjog) sikeresen alkalmazza.

Már itt meg kell azonban jegyeznünk, hogy Krieck a szer-ves egész alap gondolatát, ezt a munkáinak majdnem minden lapján visszatérő és állandóan hangsúlyozott mély meggyőződés-t kizárólag csak az egyén és népközösség viszonyában vizsgálja. A népközösség és egyetemes emberiség összefüggésének tüzet-es vizsgálatával adós marad, jóllehet a szerves egész fogalmának ezirányú, sőt ezen túl néző (emberiség-mindenség) alkalmazása és kifejtése éppen magának a totalitás fogalmának lényegéből szükségszerűen következő és kötelező erővel jelentkező köve-telmény.

Írásai nem kigondolt logikai rendszer feldolgozott részletei: aktualitások, állásfoglalás, harc a jelennel a jövőért. Őt magát, népét, annak történeti helyzetét, a weimari birodalom politikai és társadalmi viszonyait kell tükröként magunk elé tartanunk, ha a részleteket hézagtalan egészszé akarjuk illeszteni. Krieck szerint az élet egységének megértése és átélése sokkal fontosabb, mint szaktudományszerű összefüggések feltárása és az egyes fo-galmak pontos körülhatárolása. Érthető, ha Krieck műveit egyik tudományághoz sem sorolhatjuk teljesen és nem vizsgálhatjuk a szaktudományok szemüvegével. A sokszor lazán összefüggő feje-zeteket és az egymástól néha alig különböző írásokat azonban határozott, soha nem ingadozó, a jövőjéért aggódó felelősségtel-

jes magatartás és a szerves egység alapgondolata kapcsolja belső egységbe.

Munkásságát félreértendő, ha már ma száraz fogalmi rendszerbe akarnók szorítani. A nép egészét vizsgálja a tagokhoz és a tagoknak egymáshoz, valamint az egészhez való kölcsönös viszonyában. Nem ad készet, befejezettet, csak irányt jelöl és gondolkodásra késztet. Kriecket csak az érti meg, aki műveit ismerve, a részletekben az egészből áradó szellemet nézi.

Egy helyen az áruház-kultúra találó kifejezésével jellemzi az összeomlás utáni kultúrális viszonyokat. Aki személyes tapasztalásból nem ismerte a weimari demokratikus köztársaságot, az el sem tudja képzelni az eszméknek, vágyaknak, álmoknak és törekvéseknek azt a tarka összevisszaságát, mely a külső rend és pontosság mellett is megülte a német lelket. A sokféle világszemlélet, szekta, párt, a már szinte véglegesnek látszó, megszűnni nem akaró forradalmi állapot szükségszerűen kellett, hogy felébressze az egység, a rend, a tekintély, az erős és szilárd állam utáni vágyakozást. Krieck minden írása azért küzd, hogy megmutassa a kaoszából kivezető utat. Minden igyekezetével azt a jelent akarja megfogni, amelyben él és amely a sorsát betölti. A kételkedők számára hihetetlen meggyőző erővel hirdeti, hogy a történelem nem kikerülhetetlen végzet, hanem kollektív erős akarattal megoldható feladat. Amit mond, azt azért mondja, hogy e kollektív történeti feladatra figyelmeztessen és cselekvésre indítson.

I. „Metafizikája.”

1. A totalitás fogalma.

Krieck világ-, élet- és értékszemléletének középponti magva a totalitás élménye és fogalma, a totális életalakításra és totális megismerésre való törekvés. Totalitás annyit jelent, mint teljes, azaz egész. A továbbiak szempontjából jó, ha megkülönböztetjük a totalitás létfogalmát, módszerfogalmát, értékfogalmát és politikai fogalmát.

A totalitás létfogalma azt fejezi ki, hogy az egész létező valóság, azaz a totális lét, szerves, élő szellemi egység. Ez a szemléletmód nemcsak az univerzumot, mint olyat, hanem annak kisebb, szűkebb valóságkategóriáit, a néporganizmust s annak tagjait az egyéneket is, teljes, lezárt egészeknek, totalitásoknak tekinti. A néporganizmus pl. nemcsak földrajzi, fizikai, politikai, hanem faji, testi, lelki és szellemi egység is, melynek épp úgy megvan a maga keletkezése, fejlődése és pusztulása, mint az egyéni valóságnak. Ilyen totális valóság, azaz testi, lelki, szellemi

egység a teljes egyén, az individuum is. A test és lélek eszerint nem két metafizikai principium, hanem egy felbonthatatlan egységes valóság két nyilvánulási módja.

A totalitás-szemlélet létfogalma érteti meg velünk a totalitás módszerfogalmát. A totális szemléletmód mindig az egészből indul ki. Az egyént, népet, kultúrát mindig egy nagy értelmes egész részletmozzanataként értelmezi. Krieck mindig a néporganizmusból, mint totális egészből indul ki, és oda tér vissza. Bármit vizsgál, bármivel foglalkozik, legyen az tudományos, politikai vagy gazdasági kérdés, mindig és mindenkor a néporganizmus a háttér, a tárgyalás alapja, kiindulása és célja.

A totalitás létfogalmából következik, hogy a totalitás, mint értékfogalom, azt jelenti, hogy a néporganizmus a legfőbb érték-mérő: az élet-, világ- és értékszemlélet, tudomány, politika, vallás, gazdaság, egyéni élet alfája és omegája, legfőbb értelme és célja. Csak az értékes, ami a néporganizmus életére fejlesztő hatású. A népi egész a legfőbb norma.

A totalitás politikai fogalmazása elsősorban feladatot jelöl. Azt a felismerést tartalmazza, hogy a totálisan értett népi élet-egész még korántsem teljes valóság, hanem megoldandó feladat. Ezért a néporganizmus minden tagja és szociális alakulata, tudomány, vallás, művészet, egyszóval minden egyéni és kollektív életmegnyilvánulás a népi életegészet tartozik szolgálni, azaz tartozik politikai lenni. A totalitás politikai fogalma adja meg a totális szemléletmód sajátosságát, határozza meg a totalitás létfogalmát, módszerfogalmát és értékfogalmát, és adja meg az egész világ-, élet- és értékszemlélet politikai színezetét. A totalitás fogalmának politikai értelmezése teszi, hogy a totális szemléletmód nem az univerzumot, az egyetemes emberiséget, egy-egy társadalmi osztályt, vagy az egyes egyént, hanem a néporganizmust teszi meg döntő totális létkategóriának.

A totális szemlélet középpontja a totalitás élményében élő és ható politikai akarat, ezért a totalitás-szemlélet szempontjából nem a totalitás politikai fogalmának racionális fogalmazása, hanem a totalitás politikai fogalmának élménye a döntő. Ezért van szüksége e szemléletnek az igazság új fogalmára. Az élmény értelmi, érzelmi, akarat, racionális, irracionális elemeknek, tudattalan és tudatos törekvéseknek, ösztönnek, váagnak, sejtésnek csodálatos egysége. Az élmény az ember testi, lelki, szellemi, azaz teljes valóságát hatalmában tartja. Az élményt erősítő hordozó és kifejező szimbólum, kép, idea, mítosz, ezért sokkal nagyobb hatással van az egyénre, mint a száraz észismeretet tartalmazó fogalom. Az észismeret, a fogalom ugyanis nem a teljes egyén igazsága: csak egy képességének, az észnek az igazságát fejezi ki. A fogalom-ismeretnek ezért főként technikai funkciója van, s vagy száraz fogalmi rendszernek, logikai spekulációnak, vagy a technikai kultúrának kialakításában játszik fontos szere-

pet. Világsszemléleti tartalmához képest élet- és értékszemléleti tartalma kevés, s ezért az egyén gondolkodása és cselekvése szempontjából az élmény-igazság sokkal jelentősebb. Ezért nem az észismeret, hanem az élményismeret az életigazság hordozója. Az életigazság tehát az életből származó, mélyen átélt élmény-igazság, mely nemcsak az észnek, hanem az érzelmi, akarati, tudatos és tudattalan, egyszóval testi-lelki-szellemi valóságának egyaránt igazsága. Ez a totális igazságfogalom, mely nem tévesztendő össze a racionalis igazságfogalommal, az életvezetés, az akarati döntés, a felelősségvállalás és cselekvés szempontjából döntő fontosságú. A politikai értelmezésű totalitás-szemlélet nem tagadja meg, csak ha szükséges, tudatosan fordul el vagy hanyagolja el a racionalis igazságfogalmat, mert nem racionalis igazságrendszer felépítésére, hanem a politikai totalitás-élmény felkeltesére, erősítésére, teljesebbé tételére törekszik, éppen az élmény mélyén, hol tudatosan, hol tudattalanul élő politikai akarat megvalósítása és szolgálata érdekében. Nem az igazság logikai tartalma, hanem annak világsszemléletet meghatározó hatása, funkciója a fontosabb a totalitás politikai élménye szempontjából.

A totális szemlélet ugyanis a néporganizmus természetes egységét csak részben tekinti megvalósult totális egésznek. A totalitás politikai fogalmának mélyén élő politikai akarat éppen arra irányul, hogy a néporganizmus természetes egységét, természetes alapjainak megfelelően, céltudatos, tervszerű munkával, történeti totális életegésszé építse ki. A szemlélet szerint tehát minden életmegnyilvánulás annyiban tartalmaz totális igazságot, amennyiben a néporganizmus kollektív életegészének történeti kiépítéséhez, és életének teljesebbé tételéhez hozzájárul. A történeti kiépítés és megvalósulás első feltétele a néporganizmus tagjainak egyező élet-, érték- és világsszemlélete. Csak így jöhet létre az egyéni lelkek mélyéről származó részben öntudatos, részben tudattalan olyan alapmagatartás, melynek minden életmegnyilvánulása a kollektivitás jegyében történik, melynek segítségével kollektív politikai akarat alakítható, és kollektív cselekvés hozható létre. A hangsúly mindig és mindenkor a kollektív egészen van. A tudománynak sem a fogalmi rendszerezés a legfőbb kötelessége, hanem a politikai totalitás-élmény egységes világsszemléleti kiépítése. Nyilvánvaló, hogy a sajátos, politikailag meghatározott szemléletmódnak el kell fordulnia az észismeretre törekvő, racionalis fogalmakkal dolgozó filozófiától, és egy sajátosan új tudomány keretében kell megkísérelnie a léttotalitás egységes értelmezését.

2. A népi-politikai embertan.

A filozófia helyére lépő új tudomány neve népi-politikai embertan. Ez a totális egész emberről szóló tudomány a totális

antropológia még nem alakult ki teljesen, de már keletkezőben van. Egyik megalapítója éppen Krieck. Az új tudomány határolja körül a népi-politikai mozgalom világszemléleti kereteit, és alapvető az összes népi-politikai szaktudományok számára. (6.) Középpontjában a totálisan: testi-lelki-szellemi egységként értett, és a kollektív egészbe szervesen beletagolt ember áll, aki a népi egészen keresztül az univerzumnak is szerves tagja. Hogy a politikai totalitás-élmény középponti magva valóban politikai akarat, az kitűnik abból, hogy Krieck szerint, ha volna egy szükségszerűen az életből fakadó, fenomenológiai lényegszemléletből eredő, és a valóság talajára épülő cselekvésselmélet, az a népi-politikai embertan számára középponti jelentőségű volna. Ő maga meg is kíséri egy cselekvésselmélet megalapozását.

Az új világszemlélet körvonalainak megrajzolását Krieck nagyszabású és merész antropomorfizmus keretében kíséri meg. A racionalizmus világszemlélete Krieck szerint azért egyoldalú és nem szervesen életből fakadó, mert antropomorfizmusa csak részleges. Csak a célszerű emberi cselekvést veszi alapul a mindenség értelmezésekor: ezért természetfogalmunk nem egységes, hanem széteső. Az egységes élő valóságot szerves és szervetlen természetre bontjuk. Az előbbit az élettől teljesen megfosztjuk, s az utóbbihoz is csak külsőlegesen adjuk hozzá. Mindkettővel szembehelyezzük a szellem metafizikai valóságát anélkül, hogy szorosabb kapcsolatot tudnánk teremteni köztök. A valóságos testi-lelki-szellemi egységet alkotó élő ember ezért a szerves-szervetlen-természet és szellem három világának polgára maradt. Ennek megfelelően az embertan, mely a biológia egy részét alkotta, az emberrel csak mint testi valósággal foglalkozott, a lélek és szellem vizsgálatától eltekintett. Az új totális embertanhoz a biológia áll közelebb, mert a 17. század mechanisztikus természetszemlélete elleni küzdelemben a 18. század folyamán kialakult élet-fogalma alkotja középpontját. A biológia azonban mégsem lehet a totális embertan alapja, mert sohasem kísérelte meg, és a szervetlen természet és szellem felé kétszeresen is elszűkített életfogalma miatt nem is kísérelheti meg, hogy a mechanikához hasonlóan az egész univerzumot átfogó, értelmező elvvé legyen, és az összes szaktudományok alaptudományát alkossa. A biológia életfogalmába ugyanis sem a szervetlen természet, sem pedig a lelki és szellemi valóság nem tartozik bele. Ezért épp oly kevésbé tudja áthidalni a természet, szellem, test és lélek ösztön és értelem dualizmusát, mint a racionalizmus. Csak egy egyetemes érvényű, világszemléletté szélesített egyetemes biológia (Gesamtbiologie) ad olyan keretet, melyben természettudományok és szellemtudományok ellentmondás nélküli egységbe olvadnak össze. Az így értelmezett biológia a népi-politikai embertan alapja, s benne a kollektív népi világszemlélet tudományos alakot ölt.

A vázolt nehézségek leküzdésére Krieck szerint csak a népi-politikai mozgalom totális világszemléletét hordozó totális antropológia vállalkozhatik, mert totális antropomorfizmusa által az univerzumot egyetlen élő szerves szellemi totalitásnak látja. Csak élet van. Az élettelennek gondolt valóság is elernyedtt élet. Az élet felbonthatatlan egység, őstény, ősadott, semmiből le nem vezethető, egyetlen valóság. Így alakult át a biológiai életfogalom a szellem és az élet elválaszthatatlan egysége révén metafizikai valóságot kifejező létfogalommá.

3. A szellem és megnyilvánulása.

Ha a totális antropomorfizmus alapja az egyéni valóság volna, az élettől el nem választható szellemnek tudatos, személyi öntudattal bíró szellemnek kellene lennie. Krieck a lét és élet alapjának (Urgrund), az eredeti, állandó, nem alakuló és nem fejlődő végtelen örök szellemet (Urgeist) tartja, a szellemet azonban valahogyan az ősember-lényeg összességével azonosítja. Nagyszabású merész antropomorfizmusába tehát a totalitás politikai fogalmának élménye játszik bele. Nem a totális egyéni, hanem kollektív valóság az univerzum értelmezésének alapja. A kollektív valóság pedig valóban nem rendelkezik személyes öntudattal.

Ha azt kérdezzük, hogy mi az életttotalitás értelme, szükségképpen feltételezzük, hogy maga az életttotalitás, mint olyan, beletartozik egy még magasabbrendű egyetemesebb egészvalóságba, mert hiszen csak a beletagoltságnak, a tagszerűségnek (Gliedschaftsordnung) van értelme. Az életttotalitás értelmét tehát hiába keressük. Értelmét önmagában hordja: az élet, az életttotalitás önmagának értelme és célja. A tag értelme éppen az, hogy tag.

A szellemi életttotalitás kollektív és egyéni valóságokban, szellemi organizmusokban (néporganizmus) és egyénekben nyilvánul meg. Mindkettő olyan végső, az összszellemből származó eredeti, másból le nem vezethető életelvvel rendelkezik, mely egész létét, minőségét, alakulását és fejlődését döntően meghatározza. Ilyen végső principium biztosítja a néporganizmus minden változása közepette is állandó alapjellegét (Grundcharakter), az egyén individualitását és személyének legbensőbb magvát: az entelecheiát. Mind az egyéni, mind a népi individuum a szellemi életttotalitást létének minden pillanatában az alapjellegnek, illetőleg az entelecheiának megfelelően tökéletesen és teljesen hordozza.

Hogy a szellemi életttotalitás hogyan és miképpen nyilvánul meg a kollektív és egyéni valóságokban, és hogy mi a viszony az alapjelleg, az entelecheia és a szellem között, annak kifejtésével Krieck adós maradt.

4. A tudat.

Még kevésbé tudja megmagyarázni, hogy a kollektív és egyéni valóságban manifesztálódó öntudatlan összesség az egyénben miként jut öntudathoz. Csak azt említi meg, hogy mind a tudattalan, mind a tudatos világ, egy valóság két arca, és a kettő között az átmenet nem éles, hanem fokozatos. A növény ingerlékenységétől a legfejlettebb öntudatig számtalan átmenet lehetséges.

Annál nagyobb gondot fordít az egyéni öntudat kollektív feltételeinek felkutatására, hogy ezáltal az egyént már a priori a kollektívum felől meghatározottnak jelenthesse ki. Részletesen fejtegeti, hogy az egyéni tudat nem magában és nem magától fejlődik ki: közösségre van szüksége. Az öntudat kialakulását az én (szubjektív szellem) és te (közösség, objektív szellem) viszonya határozza meg. A klasszikus ismeretelmélet legnagyobb hibája, hogy az én és nem-én, az ember és a tárgy viszonyából indult ki. Pedig ha az ember csak a tárgyi világgal állna szemben, sohasem ébredne öntudatra. Ha pedig a tudat önmagától fejlődne ki, a tárgyi világgal szemben szolipszizmusba esnék. Az ember és tárgy viszonyában az ember aktív, a tárgy passzív. Az én és te viszonyában mindkét tényező aktív és passzív egyszerre, mert az ember, mint a megismerés tárgya, a dologi tárgynál magasabbrendű valóság: a tárgy a megismerő alannal egyenlő értékű spontán aktivitás. Éppen az én és a te kölcsönhatása hozza létre az egyének tudatában kialakuló közös vonásokat, s alkotja meg a tudatosság közös elemeit, teszi lehetővé a közös tudatosságot, azaz a köztudatot (Gemeinbewusstsein), mely minden egyéni tudat számára alapvető. Így lesz a köztudat, mely itt a szerves néporganizmusban bontakozó szellemmel azonos, az egyéni tudat kifejlődésének alapja. A köztudatot az egyén tudata mindenkor csak a néporganizmus alapjellegének és az entelecheiának megfelelően teheti magáévá.

Krieck szerint az egyéni individualizálódás alapja az „ember” őstípus. (Urtyp Mensch). Valószínűleg az ős-emberi lényeg hordozója, hiszen az egyénben az ős-ember-lényeg nem teljesen bontakozik ki, csak az entelecheiának (itt Veranlagung-nak nevezi) megfelelően. Az egyéni valóságok ugyanis nem egyebek, mint ennek az őstípusnak a variánsai. Arról, hogy a kollektív valóságnak van-e ilyen őstípusa, sehol sem emlékezik meg. A művelődésnek és a kultúrának az a feladata, hogy az ős-ember-lényeget mind az egyéni, mind a kollektív valóságban teljes és tökéletes kifejlődéshez segítse. Éppen ezért az ős-ember-lényeget reprezentáló kultúrák egymással nem hasonlíthatók össze. Mindegyik önérték és önmagában hordja értelmét.

Maga a szellemi élettotalitás csak élménnyel, belső szemlélettel, intuícióval közelíthető meg. Fogalmi reflexióval el nem

érhető. Krieck tudatosan vallja, hogy állításait nem igazolja, mert az alapélmény minden fogalmi reflexiónál fontosabb.

Metafizikája annyiban igaz, amennyiben egységes világszemlélet kialakításához segít. A mítosz olyan egységes világszemléletet hordoz, melyben a szellem önmagát szemléli. Kialakítása életsükséglet.

Az eddigiekben csak körvonalaiiban ismertetett világszemléleti keret adja Krieck „metafizikájának” lényegesebb tételeit. Ez a metafizika nem szól abszolút létezőről; abszolút értékekről nem tud, magánvalókat nem ismer, az egyén legbensőbb metafizikai lényegét, közvetlen személyes kapcsolatát az Abszolútummal, erkölcsi felelősségét, szabad akaratát *mint rendszeralkotó tényezőket* nem tárgyalja. Az egyén csak az östípus variánsa, a kollektívum függvénye s még személyes öntudatát is jórészt a köz-tudatnak köszönheti. Krieck mindazonáltal nem tagadja sem egy abszolút lény létezését, sem pedig az egyén öncélúságát és önértékét. Két, sőt három lelkület lakozik benne: a kutató tudósé, a cselekvő politikusé és a kettő párharcát aggódva figyelő és komoly felelősségtudattal rendelkező nevelőé. Racionalis fogalmi ész-ismeretre épügy törekszik, mint politikai célokat szolgáló élmény-ismeretre. A hármass lelkület több helyt általában a politikus javára keresztezi egymást, anélkül, hogy ő maga vagy a felületes olvasó észrevenné.

Az abszolút valóság, az abszolút érték, valamint az öncélú és önértékű egyén szerepét Krieck rendszerében a néporganizmus sajátosan értett metafizikai-történeti jelensége tölti be. A szellem tulajdonképpen benne realizálódik. Olyan végső „szubsztanciális” valóság, mely Krieck szerint a maga fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges minden kelléket önmagából termel ki. Az egész kulturát, vallást, tudományt, művészetet ő hozza létre. Ezért a kulturának, vallásnak, tudománynak, művészetnek, gazdaságnak egyetlen célja és értelme a néporganizmus szolgálata. A néporganizmus önmagának elégséges valóság.

Az egyes ember számára azért élettotalitás, mert az egyetlen olyan közösségi alakulat, mely az élethez szükséges minden kellékel rendelkezik.

Ebből természetesen még nem következik az, hogy a kollektív közösség az egyéni valóság végső értelme és egyetlen célja. Furcsa, hogy az öntudatos egyéni valóságot az öntudatlan kollektív egésznek teljesen alárendeli. Krieck metafizikája szerint ugyanis a szellem egyénben és közösségben egyaránt manifesztálódik és az egyén mégsem a néporganizmushoz hasonló öncélú és önértékű valóság. Az önként kínálkozó etikai nevelőmozzanat: az önkéntes alárendelés etikai parancsának, e parancs teljesítéséhez szükséges lelkület kialakításának gondolata elsikkad a politikai totalitásélmény ereje miatt. A politikus, a tudós és a nevelő lelkület ismét keresztezi egymást. Az egyéni öntudat kialakulása-

nak feltételét, az egyéni szellem működésének keretét nem a tudós vagy a nevelő, hanem a politikus azonosítja annak végső értelmével és céljával. Hogy ez mennyire így van, arról Kriek tesz tanúságot akkor, mikor az egyéni valóság érdekében éppen az Abszolútummal való kapcsolatára hivatkozva, többször is szót emel.

II. A néporganizmus struktúrája és az emberré alakulás.

1. A szociális alakulatokat meghatározó tényezők.

Abban kétségtelenül igaza van Krieknek, hogy a néporganizmus a természetesség és történetiség bélyegét leginkább magán viselő olyan szociális alakulat, mely az egyén számára élet- és sorsterület. Az egyén benne és vele éli le életét, akár akarja, akár nem. Az egyes ember számára ugyanis nem a vélekedés, vagy az értelmi belátáson alapuló meggyőződés és egyéni akarat a döntő, hanem az a hely, az az életközösség, ahová őt a sors egy meghatározott korban és történeti helyzetben állította.

A néporganizmusok egymás között egyenlők, amennyiben tagjaik számára valamennyien életttotalitást jelentenek. Érték, rang és méltóság szempontjából azonban épen úgy különböznek egymástól, mint az egyes emberek. A fejlődés legmagasabb fokára az a nép jut el, amelyik a művelődés valamelyik ágában a többiek számára mintaképül szolgál.

A néporganizmus korántsem belső ellentétek nélküli egész. Az ellentétek egyrészt történeti kialakulás eredményei, másrészt a továbbfejlődés szükséges feltételei.

A néporganizmus életében racionalis és irracionális erők nyilvánulnak meg. Tulajdonképpen racionalis és irracionális eredetű, célszerűen működő, egymást többszörösen keresztező szociális alakulatok szerves egysége.

A néporganizmus élete bizonyos alaptevékenységekben (ősfunkciókban) és alapformákban (szociális alakulatokban) jut kifejezésre. Történeti életének egy-egy szakaszára egy alapforma, egy ősfunkció és egy uralkodó értékrendszer jellemző. A néporganizmus az alapformának, alaptevékenységnek és értékrendszernek megfelelően az egyéni valóságok öntudatát, érzületét és akaratát is meghatározza: azaz a kollektív egész mindenkor az egyes szociális alakulatok szerint színeződő és neki legmegfelelőbb kerettípust alakítja ki. A totalitás politikai fogalmának élménye teszi érthetővé, hogy nem az egyén mint olyan, nem a külön személy a maga egyéni öntudatával, hanem a közösség képére ala-

kíttott kollektív öntudattal és már eleve a kollektívum érdekében kiművelt erőkkkel rendelkező egyéni és mégis egyetemes típus a népi politikai racionalis emberalakítás eszményképe. Minél egységesebb típushoz tartoznak a néporganizmus tagjai, annál egységesebb a tagok öntudata, akaratí irányja, érzülete, annál nagyobb a kollektívum belső ereje és külső cselekvő képessége. Krieck azért tanulmányozza a néporganizmus történeti kialakulását, strukturájának szerkezeti felépítését, az egyes néporganizmusok, szociális alakulatok típusalakító hatását, hogy a típusalakítás általános törvényeit a politikai akarat szolgálatában a totális életegész történeti kiépítése érdekében felhasználhassa.

A néporganizmus egésze és az egyes egyén közé ékelődő kisebb szociális közösségek a néporganizmushoz képest nem egészek, csak részek (tagok), de azért mégis egyénfeletti valóságok. A néporganizmus érdekében szükséges életműködést fejtenek ki. Fennállásukban, működésükben és hatásukban a néporganizmus egészét sajátosan, tagmivoltuknak megfelelően egyénien hordozzák és fejezik ki. A szociális alakulatok a maguk területén különleges feladatuknak megfelelően önállóan működnek, sajátos törvényszerűségük alapján önkormányzatuk is van. A néporganizmus életének egészéből, egyedül az emberi-ös-alaptevékenységek által jöttek létre.

A szociális alakulatok száma igen nagy. Anélkül, hogy a felsorolás teljességére törekednénk, némi tájékozódást szerezhetünk magunknak, ha a földterület, vérségi kapcsolat és leszármazás, racionalis szabad társulás, életkor, vallás, politikai párthoz tartozás, műveltség, vagyoni helyzet és szociális állapot alapján teszünk közöttük különbséget. A néporganizmus egésze szempontjából különösen az irracionális vérségi és leszármazási, továbbá a racionalis célszerű alakulatok bírnak különös jelentőséggel.

2. A földterület.

A szociális életformát meghatározó és a közösséget egybefűző egyik tényező a földterület, mely döntő szerepet a terület-egységek (Gebietskörperschaft) kialakulásában játszik. Igen sok faja és alakja van (házközösség, szomszédság, falu, város, járás, tartomány, állam stb.). Krieck bővebben a ház és faluközösség típusalakító hatását ismerteti. Hogy a házközösség mennyiben döntő, normatív tényezője a típusalakulásnak, az attól függ, hogy milyen mértékben hordja magában az élet súlypontját. Típusképző hatása a minimálisra csökken, ha a házközösség pusztán csak lakás és asztalközösség és maga az élet egyéb kötelékek keretében játszódik le. Annak az életformának van legnagyobb nevelő (helyesebben alakító) hatása, amelyik az élet súlypontját hordozza magában és ezért a típus kialakításában döntő. Ma a politikai és gazdasági alakulatok (állam, község, hivatal, gyár stb.) a legerő-

sebb tipusképző közösségek. A délamerikai indiánoknál viszont az egyetlen aktív életforma, és így a legfőbb emberalakító hatalom a házközösség.

Minden területegységnek megvan a maga középponti szent helye és határa, mely a hozzáfűződő hiedelmek és kultuszok miatt hihetetlenül nagy hatással van a területegység tagjainak életvezetésére. Ilyen középponti szent hely volt a rómaiaknál a tűzhely, a germánoknál a falu közepén álló hársfa, és ilyen fontos tipusképző tényező a keresztényeknél a templom. Különösen primitív kulturájú közösségek hiszik, hogy a határon belül jó és segítőszellemek, azon kívül démonok, szörnyek, bajt, betegséget és halált okozó lények élnek. „A határon belül béke, otthon, oltalom, meghittség, barátság, jog, gyarapodás, azon kívül azonban nyomor van, az oltalom, a jog, a szabadság és az otthon békéje megszűnik.” Az bizonyos, hogy a közösségből kitaszítottak szomorú sorsa igazolja ezt a hiedelmet.

A terület azonban a szociális alakulatnak inkább csak természetes feltétele s nem végső determináló tényezője. „Az emberiség életében általában érvényes: az életvezetés, és a közösség életének kialakulása tekintetében végső fokon az akarat dönt. Az akarat azért a nevelésben is döntő hatalom. Az akarat ebben az értelemben nem önkény, hangulat, vagy kicsinyes célok szerint változó ötlet, hanem a magatartásnak a közösség alaptörékvéséből (Grundtriebe) és adottságaiból (Anlage) eredő szilárd tengelye, tradíció nyugalma alapelve.” (Menschenformung 21.)

3. Vérségi és leszármazási alakulatok.

A területnél sokkal fontosabb meghatározó és egységbe fűző kötelék a vér és közös származás. A néporganizmus alapvető tényezői a férfi, a nő és a gyermek. A legfejlettebb néporganizmusok is e három alaptényező egymáshoz való irracionális (vérségi és leszármazási) és célszerűségi viszonyából alakultak ki. A néporganizmus struktúrája tehát 3 elemre vezethető vissza: A férfi és nő nemi, az anya és gyermek leszármazási, a férfi és férfi célszerűségi viszonyára. A három alapviszonynak megfelelő szociális alakulat a család (egész rokonság) és a férfiak társulása. (Männerbund.)

A nő élete egységes és természetes alpból táplálkozik: a férfi és a gyermek határozza meg nemcsak életét, hanem karakterét is. A férfi a nőhöz képest már dualisztikus. Értelme, célszerű megfontolása, racionális akarata viszonylag független nemi életétől. Ezért míg a vérség és a leszármazási alakulatok a nagyobb közösségekben a magánélet körét jelzik, addig a közéletet, a történelmi életet a racionális férfitársulás teremti meg.

A néporganizmust a vérségi és célszerűségi alakulatok együtt teszik. Hol az egyik, hol a másik van túlsúlyban, de egyik a

másik nélkül sohasem lép fel. „Nagyobb népegységek (Völkergebilde) nem a nemiségen alapuló szociális alakulatok pusztá differenciálódása folytán jöttek létre, azok minden esetben politikai egybefogások, a férfitársulás elvén alapuló integrációk” (u. o. 26).

A vérségi és racionalis alakulat, anélkül, hogy egyik alakulat a másikat elnyomta volna, a régi Rómában keresztezte egymást legszebben. (A családapá korlátlan hatalommal rendelkező fia felett még akkor is, ha a fiú az állam életében apjánál is magasabb tisztséget töltött be.)

A vérségi és leszármazási alakulatok legfőbb köteléke és szimboluma a vér. Egyvérűség, vértisztaság ez alakulatok nagy fikciói. Az egyvérűség és vértisztaság nem annyira valóság, mint inkább hit tárgya. A vér szabályozza az emberek viszonyát Istenhez, szellemhez, természethez és egymáshoz. A vér élet, vallás, jog, erő stb. Az egyénnek a közösségben elfoglalt helyét, funkcióját, magatartását is a vér mítosza határozza meg. A vérségi közösségből kitaszítottak minden alkalommal elpusztulnak. Vezető szimbolum a vérbosszú. Ahol szűnőben van, azt jelzi, hogy a nagy család már nagyobb szociális közösségbe tagolódott.

A vérségi közösségek belső strukturájuk szerint alakítják ki a nekik megfelelő típust. Primitív viszonyok esetén a gyermek minden kényszer nélkül, játékszerűen, utánzás, példa és gyakorlás útján nő bele a közösség életébe. A nevelés csak félig tudatos, inkább ösztönszerű. A kialakuló típuskincs szegény, egyáltalán nem változatos. Valamennyi vérségi és származási közösségre jellemző az ősök kultusza, a hagyományokhoz való ragaszkodás, általában a nemzedékrendbe való szigorú beletagolódás, a pietisztikus színeződésű tekintélytisztelet, szolidaritás (különösen ahol a nagycsalád ellenséges környezetben él), a tagok szigorú fegyelmezése és általában a konzervatív érzület. Az új nemzedék hamar illeszkedik bele a felnőttek életrendjébe. A vérségi alakulatok a nagyobb közösségben a történeti élet folytonosságát biztosító konzervatív tényezők. A vérségi alakulatok egyéne szinte teljesen feloldódik a közösségben. Erkölcsei és szellemi horizontja szükségképpen szűk, hiszen a vérségi kapcsolat a másvérűekkel szemben teljes elzárkózásra kötelez. A tagok természetes úton történő utánpótlása miatt semmiféle szociális alakulat nem nélkülözheti a vérségi közösséget. „Az anyaság jogai soha nem vehetők el.”

4. A célszerű-rationális közösségek.

A vérségi kapcsolaton alapuló szociális alakulatok mellett teljesen önállóan lépnek fel a kizárólag csak férfiakból álló férfitársulások. A férfitársulás semmiesetre sem származik vérségi kapcsolatból. Összetartó társadalmi köteléke a szabad társuláson alapuló bajtársiasság. (Bruderschaft). Szabad társulás, racionalis

akarat-alakulás, célszerű közös cselekvés határozza meg belső szervezetüket. Mozgékonyabb, lazább, könnyebben változó és alakuló, nem annyira állandó közösségforma, mint a vérségi köteléken alapuló. Alapja nem tiszta célszerűség, mert keletkezésekor a természetes szimpátia is fontos szerepet játszik, sőt látszólag sokszor csak ez hívja életre. A férfitársulást mindig magasabb lényhez való vallásos-mitikus viszony jellemzi, ezért szükségképpen kultuszközösség (Kultgenossenschaft). Eskü és hit köti a tagokat Istenhez, szellemhez vagy más felsőbb hatalomhoz, s ez fűzi a tagokat is misztikus egységbe. A tagok hiszik, hogy a felsőbb hatalmak védik és oltalmazzák őket. A misztikus kapcsolatot különféle táncok és lakomák keretében ápolják. Sátor, ház és egyéb gyűlés tartására alkalmas tér alkotja a férfitársulás középonti szent helyét. E szociális alakulat alkalmazkodó képességét mi sem bizonyítja jobban, mint a „férfiak háza”-nak (Männerhaus) változatossága. A férfiház lehet vallásgyakorlat üzésére, lakásra, alvásra, munkára szánt hely, őrház, fegyverraktár stb. A klubház, tanácsterem, kocsmá, kaszárnya, gyár stb. nem egyéb, mint az ősi férfiház egy-egy továbbfejlődött alakja. Az egyén alakulása szempontjából ma is valamennyien fontos közösséget meghatározó helyek. A férfitársulás sokféle funkciója közül legfontosabb az államalkotó és állampolgárrá nevelő funkció.

Az egyes ember élete gyermek-, ifjú-, férfi- és öregkorra tagozódik. Ez a természetes tagozódás a test fejlődésével függ össze. Az így adódó természetes életszakaszok a szociális tagozódásnak is csomópontjaivá lesznek. Mind a vérségi-származási, mind racionalis alakulatot sokszorosán keresztezi a korosztályrendszer. Minden csomópont egyik szociális állapotból a másikba való átmenetet jelöl. Az átmenetet ünnepélyes aktusok erősen kiemelik. Természetesen minden életszakasznak megvan a sajátos életrendje, külön feladata, funkciója és művelődésformája. Korosztályok szerint tagozódott az életrend pl. Spártában. Ahol a szociális tagozódás legfőbb tényezője a korosztály, ott a fiúavatás alkotja az egyén életének legjelentősebb fordulópontját.

Az egykorúak és együttműködők között létrejövő szimpátia-kapcsolat a társadalom egészének felépítése szempontjából is fontos. A korosztályrendszer szervezett magva a legénytársaság (Jungesellschaft), mely a férfitársulás legtisztább alakja. Tagjai a vérségi és származási alakulatokból kerülnek ki, és házassággal ugyancsak oda térnek vissza, anélkül azonban, hogy a köztük és a férfitársulás közötti kapcsolatok megszűnnének. A középkori céhrendszer klasszikus példája annak, hogyan alakul át a korosztályrendszer szociális osztállyá. (A kézműves céh, a lovagság intézménye, a középkori egyetem stb. is ismeri a korosztályrendszer szerinti tagozódást.)

A férfitársulás mindenütt fellelhető változata a titkos szövetség, melynek igen sok válfaja ismeretes. Célja a politikai ha-

talom megtartása vagy megszerzése. Tagokra, nemtagokra egyaránt bűvös hatást gyakorol. A bűvös elem különben egyik szociális alakulatból sem hiányzik teljesen. A titkos társaság igen hatásos fegyvelmező forma. Az állandó veszély miatt tagjait szigorúan szelektálja, és teljes engedelmisséget követel tőlük. Felvételi ceremóniái a fiúavatás szertartásának válfajai.

Az emberiség nemcsak mélységi, hanem szélességi irányban is tagozódik. Idetartoznak a nemzetek közötti szolidaritáson alapuló különféle politikai, gazdasági, stb. szervezetek.

A férfitársulások racionalis célkitűzéseik szerint igen sokfélék lehetnek, és ennek megfelelően sokféle típust alakíthatnak ki. Nevelésük célszerű, racionalis, állampolgári. A racionalis szociális közösségeket a vérségiekkel szemben, a típusgazdaság jellemzi. Tagjaik utánpótlása nem természetes. A közösségbe való felvétel alapja a rátermettség és arravalóság, melyet igen kemény próbákkal keli igazolni. Az erős szelektálás miatt a felvételre való előkészület sokáig tart, és néha egészen különleges, a kegyetlenségig éles nevelésrendszerre fejlődik. Különösen a legényszövetség szellemére, és nevelésmódjára jellemző a szigorú katonai fegyelem. Állami felügyelet mellett a legénytársulás sokszor hadsereggé vagy annak előkészítő iskolájává alakul (pl Spárta).

5. Az állammá alakulás.

A gyors változás és fejlődés forradalmi elvét a társadalom racionalis szervezetei képviselik. Az összetartozás tudata azonban nem olyan mély bennük, mint a vérségi alakulatokban.

Az ősi primitív férfitársulások politikai aktusai teszik lehetővé nagyobb kiterjedésű közösségek keletkezését. Amikor a család, nagycsalád törzsszé szélesedik, tulajdonképpen a családfőkből álló férfitársulás alkotja az öregek tanácsát. A törzs már határozott politikai alakulat, mert nem tisztán vérségi és származási köteléken alapul, hanem politikai aktus hozza létre. Az öregek tanácsának gyakran még nincs végrehajtó hatalma, mert a közösséget még nem politikai hatalmi szervezet, hanem fiktív vérközösségi mitosz és az ezen alapuló tekintély- és szokáserkölcs tartja össze. (A vérközösségmitosz a törzset egy őstől származtatja, a törzs múltját tarka mondákkal színezi ki, közös Istent és közös kultuszt teremt.)

A valóságos állammá alakulás csak akkor történik meg, amikor az egyén nem mint a családnak, hanem mint a férfitársulásnak tagja, közvetlenül tartozik bele a nagy közösségbe. A területi állam még később — Európában csak a hűbériség után — fejlődik ki. Amint nagyobb szociális alakulat jön létre, azonnal megváltozik a közösség egész életrendje, művelődésrendszere s a tagok lelki minősége is teljesen átalakul. A látókör kiszélesedik, a biztonság-

tudat és hatalomtudat fokozódik, az összetartozás tudata és érzése azonban gyengül. Ennek ellensúlyozását célozza a közös származás mitológiája, melynek egyetemesen elterjedt volta azt igazolja, hogy a népek tudata a vérség kötelékeit többre becsüli és jobban értékeli a pusztá célszerűségi kapcsolatoknál.

A közösségnek kezdetben nincs szüksége különleges nevelés-rendszerre. Az életébe módszeresen bevezető intézmények csak fejlettebb fokon alakulnak ki.

Krieck szociológiai kutatásai során arra az eredményre jut, hogy a faj, törzs és nép, olyan többértelmű fogalmak, melyeknek meghatározása szinte lehetetlen. Valamennyien nagyobb szociális egységek különféle elemeinek összetevéséből származó politikai szintézisek és nem igazi leszármazáson alapuló egységek, még akkor sem, ha ilyeneknek hiszik magukat.

A mai társadalom tehát roppant bonyolult élő szervezet. Alapstruktúrája azonban ma is olyan, mint egészen primitív, fejletlen ősi, egyszerű állapotában volt. A néporganizmus fennmaradásának feltétele, hogy tagjai ne csak külsőleg, de lélekben is összetartozóknak érezzék magukat. Az összetartozás legerősebb kötelékei jórészt irracionális természetűek. Ezek a természetes konzervatív tényezők az összetartozás és így a kollektívum fennmaradásának legfőbb biztosítékai. A misztikus, tudatalatti mélységekből származó egybefűző erők elsősorban a vérség és leszármazás kötelékei. Az eme erőket hordozó családnak, nagycsaládnak, törzsnek s a mitosz útján egybefogott fiktív vérközösségnek, a magát tudatosan egyfajának valló népnek egységes világ-, élet- és értékszemléleti tartalommal való ellátása azért fontos, hogy minden tag, szociális alakulat az egész kultúra, és az egész életrend is annak a típusnak kialakítását szolgálja, melynek létrehozására a racionalis politikai államszervezet a maga célszerű, politikai, társadalmi stb. alakulati útján tudatosan és tervszerűen törekszik.

Krieck tehát a népi politikai közösségsszemléletet nemcsak metafizikailag alapozza meg, hanem történetileg a primitív kultúrák szociális struktúrájának tanulmányozása során történetileg is, szociológiailag is elmélyíti.

Az itt csak körvonalaiban vázolt szociológiai fejtegetések tárják fel Krieck közösségsszemléletének alapját. Krieck úgy látja, hogy a néporganizmus mai fejlett alakjában a racionalis-célszerű kötelékek, az irracionális vérségi és származási kötelékek rovására túlsúlyba jutottak. Az ősi természetes egyensúlyi állapot helyreállítása céljából ezért a közösséget legerősebben összetartó valóságos vagy vélt vérségi és leszármazási kötelékek felelevenítése és erősítése az egyik legfontosabb feladat. A vér és faj mitosza kizárólag közösségbe tagoló hatása miatt a világ-, élet- és értékszemlélet kötelező eleme. A vér nála tudatos szimbólum, sors, mint sokezer évvel ezelőtt. A kutatások során az is kiderült,

hogy a közösséget létrehozó és később is összetartó legegyeteme-sebb alakulat: a racionalis politikai szervezet.

A politikai szempont megerősödik, uralomra jut s minthogy az állam már keletkezésében politikai aktus eredménye, úgy szerinte a széthullás előtt álló néporganizmus megmentése is csak új politikai aktussal, a vér és faj mitoszát valló politikai racionalis szervezet uralomra jutásával történhet meg. Ezzel a tétellel nyer történeti elmélyítést és igazolást az a felfogás, hogy az államhatalmat hordozó politikai vezetőréteg és az irányítása alatt álló, korosztályok szerint élesen tagolt racionalis pártszervezetek a népi-politikai nevelésnek is legfőbb tényezői. Így kapcsolódik a vér és faj mitosza a racionalis politikai akarattal és lesz a népi-politikai világ-, élet- és értékszemlélet középponti magva, a gondolkodás, cselekvés, kultúra stb. kötelező kerete.

A néporganizmus mai történeti alakjának szociális alakulatai közül Krieck különösen a családdal, vallásközösséggel (egyház) és az állammal foglalkozik sokat. Legelterjedtebb és legolvasottabb műveinek nagyobb részét ezek kritikája tölti ki.

Különös előszeretettel vizsgálja a család mai sorsát. A család a néporganizmus sejtje. Az utódokért van, célja a gyermek. A gyermekhez való joga egyben kötelessége is. Legfőbb feladata a nevelés. Ez sem nem tudatos, sem nem tervszerű. Mivel a család sem az anyagi, sem a szellemi javakat nem önmagából termeli ki, a nevelés kérdésében nem teljesen önálló: a neveléshez nincs abszolút joga. Pozitív joga is a népközösségbe való beékeltség mikéntjétől és az egésznek tett szolgálat nagyságától függ. Ha a család a néporganizmus egészébe szervesen illeszkedik bele, a családi nevelés kérdése magától oldódik meg. Kiemeli a nem szorosan vett nevelésügyi intézkedéseknek, pl. házassági és örökösödési törvényeknek nagy jelentőségét a nevelés szempontjából. A családi közösség az utódok részére kezdeti és átmeneti életrend. Már azért is tekintettel kell lennie arra a közösségre, melynek maga is csak alkotó része.

A liberalizmus válságába sodorta a családi életet. A bajon feltétlenül segíteni kell, mert a néporganizmus megújodása nem gondolható el a családi élet gyógyulása nélkül. A házasság jóval több, mint pusztán erotikai kapcsolat, vagy megélhetést biztosító üzlettársi viszony, s ezért a termelésbe bevont nő feltétlenül visszavezetendő a családba. A gyógyulás azonban nem egyszerű technikai kérdés és nem érhető el tisztán törvényhozás útján. Csak úgy remélhető, ha a rend és fegyelem a népi élet egész területén érvényesül és a megújodás politikai, gazdasági, szociális stb. élet egészére is kiterjed. Félre nem érthetően juttatja kifejezésre azt a meggyőződést, hogy a néporganizmus mint szerves közösség, nem egyének, hanem családok szerves közössége.

III. A néporganizmus őstevékenységei és az emberré alakulás.

A néporganizmus belső szerkezeti felépítésének feltárása után rá kell térnünk a néporganizmus ősi, eredeti tevékenységeinek, az ősfunkcióknak a kérdésére. A néporganizmus létevel, lényegével ugyanis szükségképen bizonyos ősműködések, ősfunkciók adódtak. Ezek ama ősi emberi tevékenységekkel azonosak, melyek kortól és fajtól függetlenül, mindenütt és mindenkor emberi ős-alapszükségletek kielégítésére szolgálnak. Ilyen ősfunkció: a papi, katonai, bírói, orvosi, nevelői, gazdasági technikai-művészi és tudományos tevékenység. Az őstevékenységek problémája tehát egybeesik az ősfoglalkozások, mesterségek, életpályák kialakulásának kérdésével. Nehéz probléma ez, mert a mi típusfogalmaink az elmúlt idők valóságára nem alkalmazhatók. Az bizonyos, hogy az ősfoglalkozás mindig csak hivatás volt. Az úzte, aki arra belső lelki kényszer hatása alatt „elhívatottnak” érezte magát. Napjainkig él pl. a fikció, hogy a költészet hivatás és nem foglalkozás. A tanítás mai alakjában nem őshivatás, más tevékenységek velejárója.

A primitív, egységes, nem differenciálódott közösségek életében az alaplátételek, ősfunkciók is elválaszthatatlanul egybefonódtak és helyettesíthetik egymást. Bármelyik alaplátétele vizsgáljuk, mindig a közösség életének középpontjában vagyunk. A többitől teljesen különválasztva különben sem ábrázolható egy alaplátétele sem. Az ősműködések egymásból le nem vezethetők. Azt, hogy hány ilyen ősi eredeti szükségyszerű, a néporganizmus pusztá létevel már lényegszerűen adott ősi-emberi alaplátétele van, azt mindmáig, egységes elvből, benső szükségyszerűséggel, teljes számmal levezetni nem sikerült. Annyi bizonyos, hogy az ősfunkciók primitív népeknél és kulturnépeknél egyaránt fellelhetők. Számuk nem ismeretes, de egymáshoz való viszonyuk állandó.

Krieck az őstevékenységek kérdésével sokat és behatóan foglalkozik. Főként abból a szempontból vizsgálja őket, hogy milyen hatással vannak a típus kialakulására. Az őstevékenységek és a belőlük fejlődött foglalkozások a szociális alaplátételekhez hasonlóan mindig megfelelő típust alakítanak ki. A foglalkozás, életpálya, hivatás, és a kialakult típus között tehát szintén határozott összefüggés van. Az őstevékenységek közül a vallási tevékenységgel és a korunkban uralkodó politikai és gazdasági tevékenységgel foglalkozik legtöbbet.

1. A vallás és az egyházak.

A totalitás politikai fogalmának élményéből következik az a megállapítása, hogy a vallás szellemi tartamait is a néporga-

nizmus termeli ki, és a vallási tevékenység is a néporganizmus egyik östevékenysége. Ezzel a tétellel nyer jogcímet ahhoz, hogy a totalitás értékfogalmának megfelelően a vallást és a vallásközösséget is a totalitás politikai fogalmában élő politikai akaratnak rendelje alá, és azonnal szembe forduljon vele, amint ezzel összeütközésbe kerül. Elismeri, hogy a vallás a világ-, élet- és értékszemlélet egységét, a kollektív egész minden célszerűség felett álló feltétlen értelmét biztosítja és a kollektívumot az örök végtelen ősalapba mélyíti el. Azt mondja, hogy a vallás a legerősebb közösségbe tagoló erő, a közösség legfontosabb összetartó köteléke, elsőrendű nevelési tényező. „Jedenfalls ist Religion die Königin unter den erziehenden Mächten.” Éppen ezért tartja a vallás és erkölcs szétválasztását aggasztónak. A léttotalitásról és szellemről vallott nézete érteti meg velünk, hogy az isteni gondviselés tanát elveti, és a sors misztikus, kiszámíthatatlan démonával helyettesíti. Sors az, ami előre nem látható, vérszerű, földszerű. A hős típusa, a tragikus ember típusa felismeri a sorsban a nagy történeti mozgalmakban Isten akaratát: ez a helyesen értett kinyilatkoztatás. Isten mindig a történeti szükségszerűség szerint szól az emberiséghez és mindig a megfelelő feladatokat tűzi ki számára. Ezen a ponton a totalitás politikai élménye vallásos energiákkal telítődik. Az élményben élő politikai akarat vallásos-misztikus küldetéstudatot és erkölcsi igazolást nyer. Szerinte az Ó- és Újszövetség azért nem kötelez bennünket, mert idegen népek tradícióit őrzi, és régi korok régi népeinek szóló kinyilatkoztatások.

A kereszténység és németiség hosszú küzdelem után Kriek szerint nem a keleti vagy római egyházban, hanem a német népi kereszténységben fog egymásra találni. A német nép ugyan nem állíthatja vissza többé a kereszténység előtti germán őskorszakot és sohasem törölheti ki történelméből a kereszténység nyomát, de ha a német nép nem képes istenélményre, elpusztul. A lelkek mélyén élő vágyódásnak egyetlen ideában kell találkoznia: közösségvallást (Gemeinschaftsreligion) és vallásközösséget (Religionsgemeinschaft) kell eredményeznie.

A vallásos funkciónak a típusalakítás terén három lehetősége van. a) A vallási tevékenység vagy uralkodik a közösségen, vagy szolgálja azt; b) a többi szociális alakulattal közösen egy célra törekszik, vagy sajátos vallásos életrendet akar kialakítani; c) a közösséggel együtt nőtt, vagy propaganda útján terjedt el. A vallás emberalakító hatalmát igen részletesen ismerteti. Különösen a görögök, rómaiak, németek és mormonok történetét vizsgálja részletesen.

A protestánsok inkább az értelem kiművelése által, a katolikus egyház főként a szentségek útján hat nevelően. Az utóbbi nevelőhatása nagyobb, mert kultusza formákban és belső ellentétekben gazdagabb. A protestáns inkább racionalista, individualista, a katolikus hívő inkább egyetemes, bűvös (mágikus) típus.

A szerzetes értékrendszerében szemben a protestáns típussal a gyakorlati élet nem jut megfelelő elismeréshez. A szektáriánus a belső szabadságot helyezi Isten- és világszemlélete középpontjába. Részletesen ismerteti, hogy a modern szellem és szabadságfogalom kialakulásában milyen szerepet játszottak a szekták.

Krieck számára nyilvánvaló, hogy amíg a totális vallásközösség meg nem valósul, a vallásközösségek is részjellegű szociális alakulatok. Nem önállóak és nem szuverének. A néporanizmusba tagoltan, különleges feladataiknak megfelelően tartoznak szolgálni a népi egészet. Mivel a természet és szellem egysége a nép, természetfeletti szellem nincs, s így természetfeletti jogra hivatkozó kiváltságokat Krieck nem ismer el. A vallásközösség természetjoga kiterjed mindarra, ami fenntartásához és feladatainak elvégzéséhez szükséges: joga van az általa kitermelt szellemi javakhoz, az általa alapított és fenntartott intézményekhez, valamint ahhoz, hogy az egész népközösség életét a fent már körvonala-zott értelemben vallásos tartalommal töltsse meg.

Minden östevékenység külön hivatás típust hozhat létre. A sokféle történeti típus közül három egymással közelebbi kapcsolatba hozható típuscsoportot különböztet meg: a harcos-politikai, a papi-oktatói és a termelő-technikai típuscsoportot. A vallás sajátos jellege miatt a pap könnyen kiváltságos helyzetbe jut és korán hivatásos „tanító” lesz, mert viszonylagosan hamar és gyakran különül el, mint hivatástípus. A papi tevékenység gyakran hoz létre művelődésrendszert. A pap-államok azonban csak különleges körülmények között tartós alakulatok.

2. A gazdasági tevékenység.

Ösfunkció a gazdasági tevékenység is, mely a nevelés szempontjából tekintve az általános nevelés, a szaknevelés és az erkölcsileg elmélyített életpálya problémáit tartamazza. A hivatás erkölcsi ideájának főként a tanítórend (papok, költők, tudósok: mindazok, akik az ideák hordozói) és a hivatalnokrend nevelésében kell érvényesülnie. Mindkét réteg tudja, hogy az állam csak részben biztosít képzettségének és munkakörének megfelelő életmódot és ezért munkájának teljes ellenértékéről már eleve lemond. A munka nem öncél. Méltóságát attól az ideától nyeri, melyet szolgál. A munka és kereset viszonyát a kapitalizmus fordította meg. A kapitalizmus tette a munkát a kenyérkereset eszközévé s így a munka célja és értelme nem a kötelességteljesítés, hanem a kereset lett. Az életpályák etoszát ma ennek megfelelően a sikerre és a meggazdagodásra való törekvés jellemzi. A tantervek is például mindent elkövetnek, hogy a termelés igényeit kielégítsék. Már maga a munkaiskola szó is bizonyítja, hogy a reális tárgyak és a technikai tárgyak mennyire tért hódítottak. Az általános művelődésideál annyira szétesett, hogy a weimari

alkotmányban ezt olvashatjuk: „Für den Aufbau des Schulwesens ist die Mannigfaltigkeit der Lebensberufe massgebend”. A szakiskolarendszer győzött, pedig a szaknevelés sem öncél, csak eszköz. Középpontjában a közösség ideájának kell lennie. Az általános nevelésből kell kiindulnia és oda kell visszakanyarodnia. „Mint bimbóból a virágnak, úgy kell a szaknevelésből is kinőnie a közösség ideájának.”

A közösség strukturájának megfelelő tipikus érzület gazdasági érzületté csak annyiban alakul át, amennyiben a közösség egyoldalúan árútermelésre és árúfogyasztásra rendezkedik be. A történelem folyamán a termelő és technikai típuscsoport többféle válfajával találkozunk. Legtökéletesebben napjaink tőkése reprezentálja. Élet- és értékszemléletének középpontja nem az élő ember, hanem az üzlet, a nyereség és hatalomvágy, a tulajdon szentsége. Legfőbb értékmérő a százalékban kifejezhető siker. Érthető, ha a munkateljesítmény hihetetlenül fokozódik. Ideálja a végzetesen egyoldalú szakember. Jelszava: kevés befektetés, nagy haszon.

A vérségi- és származásalakulatok elvesztik jelentőségüket. Uralkodó életforma a bank, a gyár stb., a munkás és tőkés racionalis érdekszövetségei. A munkafolyamat mechanizálódása a munkás lelkét is elnyomja, és a tőkés életét minden fényűzés mellett is üressé és tartalmatlanná teszi. A művészetet is korlátlan szubjektívizmus, üres virtuozitás és stílustalanság jellemzi, hiszen a stílus nem más, mint szemlélhető érzület. A tőkésnek külön rendi szervezete nincs. A politikai egyenjogúság álarcában azonban gazdasági hatalmával a rendi- és abszolutisztikus államnál is jobban elnyomja a gazdaságilag gyengéket. Dogmája egyébként a haladás gondolata.

3. A politikai tevékenység és az állam.

Az egész néporganizmust magába foglaló, s annak egyéni voltát kifejezésre juttató legegyszerűsebb racionalis szervezet az állam. Nem immanens fejlődés, vagy tiszta célszerű cselekvés, hanem egyedül politikai aktus hozza létre. Érthető, ha cselekvéselméletének középpontja a politika. Politikai cselekvés mindig ott lép fel, ahol a néporganizmus történeti életének súlypontja áthelyeződik, ahol a hatalmi erőviszonyok megváltoznak, egy szóval ahol a történeti változásnak tudatos beavatkozással kell értelemteljes alakulást biztosítani. A politikai cselekvéselmélet a cselekvés, hatalom, történeti alakulás (politikai történelem) három egymást keresztező problémakörét öleli fel. Mint ilyen, a népi-politikai embertan egyik legfontosabb része.

A totalitás politikai szemlélete természetesen kizárja a hatalom racionalis értelmezését, gyakorlásának egyéni, önkényes

módját. Krieck államszemléletében a politikai diktatura, merő képtelenség.

A politikai cselekvés előre nem tervezhető, ki nem számítható, nincs sem olyan „technikája”, sem olyan „szabálya”, mint a munkának. Nem szabályozott, hanem szabályozó tevékenység. Semmiképpen sem azonos azonban a hatalomért vívott harccal. A politikai aktus természetesen a néporganizmus egészét éri, ezért a politikai tevékenység típusalakító hatása a néporganizmus minden tagjára kiterjed. Krieck nem mondja, de nyilvánvaló, hogy a néporganizmus uralkodó, egyetemes kerettípusát politikai aktus határozza meg.

Az állam hatalma nem az egyéni akaratok egységbe fűzése által alakul ki. A hatalom a tagok lelkében élő erkölcsi-szellemi készség, érzületbe ágyazott alapmagatartás, lehetőség, melyből az államférfi politikai aktussal valóságos politikai hatalmat alakít. Ilyen lelki alapmagatartást sohasem hozhat létre önkényes racionalis elhatározásból fakadó nevelés, mert ez utóbbi csak akkor eredményes, ha a történeti szükségszerűség és sors parancsolta irányban hat. A nevelés mindig csak közvetít, az egyéni lelki és a kollektív-politikai pólus között. Politikai hatalom kialakítása és a politikai típusalakítás nem foglalható egyetemesen érvényes szabályba. Az bizonyos, hogy állampolgárrá csak az államalkotó tényezők nevelik az egyént, közvetlenül az államférfi, hadvezér stb.

A politikai hatalomnak teljesen függetlennek kell lennie és a birtoklás, kiváltság nyugvó szociális hatalommal szemben a kollektív létvalóság érdekét kifejező jog-kötelesség szerves igazságának, azaz a szociális igazságnak kell érvényt szereznie. A Nagy Frigyes óta fejlődő független politikai hatalom tette lehetővé a nagy tömegek szellemi és gazdasági emelkedését. Ennek tudható be Krieck szerint, hogy a meglehetősen nagy politikai nyomorúság ellenére a franciákéhoz hasonló forradalom Németországban nem volt.

Ahol a néporganizmus életét a harcos és politikai típuscsoport határozza meg (Róma, Spárta stb.), ott a harcosok rendje az uralkodó réteg. Ideáljai, erényei jelentik az értékskála legmagasabb fokát. Ők határozzák meg a közösség szociális rendjét és a funkciók strukturáját: vallást, erkölcsöt, jogot, stb. Amit az uralkodó réteg veszélyesnek vagy feleslegesnek ítél, azt könyörtelenül elnyomja. (A régi Róma nem tűri a költészetet, Spárta elnyomja a kereskedelmet, stb.) A harcos politikai típuscsoportra nem annyira a sajátos funkciója, mint inkább az államban elfoglalt helye, rangja jellemző. Minden nem uralkodó típus alárendelt és fejletlen típus marad. Részletesen a vikinget és egyiptomi írnokat mutatja be. (8.)

IV. Az egyén és közösség fejlődésének tényezői és a típusalakulás törvényei.

Az egyén és közösség fejlődésének tényezőit a következőkben foglalja össze: Megkülönbözteti I. az alakulás alapját (a fejlődés feltételét), II. az alakulás konzervatív tényezőit (struktúrát és kontinuitást biztosít), III. a dinamikus tényezőket (változást hoznak létre), a IV., a II. és III. harmonikus kölcsönhatását biztosító tényezőt. Az I—IV-en belül úgy az egyén, mint a nép-organizmus fejlődésében a) metafizikai, b) természetes-lelki, c) lelki-szellemi tényezőket és d) a nevelés tényezőjét különbözteti meg. Az egyén fejlődésének tényezői:

- I. a) ősalap (nem alakítható és nem alakul);
- b) természetes tradíció (faj-öröklés);
- c) történeti tradíció (a fejlődés szellemi feltétele);
- d) önnevelés.
- II. a) entelecheia;
- b) természetes hatóerők (az entelecheia körén belül érvényesülnek);
- c) szubjektív hatóerő (az entelecheia a művelődés folyamán minden hatást személyes tartalommal alakít);
- d) az objektív szellem ábrázolása a szubjektív szellemenben.
- III. a) idea;
- b) környezet (természetes életfeltételek);
- c) objektív hatások (a közösség hatása);
- d) beletagolás (a nevelés a szubjektív szellemet az objektív szellem alá rendeli).
- IV. a) kölcsönhatás;
- b) nemi érettség (a faj és egyén fenntartásának tényezője);
- c) polgári érettség (az egyén és közösség kölcsönhatásának eredménye);
- d) harmonia (a nevelés a tag és közösség, a természetes növekedés és szellemi fejlődés, általános és szaknevelés stb. között harmóniát hoz létre).

A közösség fejlődésének tényezői:

- I. a) ősalap (minden nép az embertotalitást virtualisan tartalmazza);
- b) természetes alap (származás, faj, környezet);
- c) történeti tradíció (az eddigi történeti fejlődés eredménye);
- d) az egység tudata (a nevelés más néporganizmusokkal szemben népeggyéniséget alakít).
- II. a) alapjelleg (ami az alakulás folyamán állandó);
- b) az alapjellegnek megfelelő tradíció (korok, és nemzedékek váltakozása ellenére a néporganizmus állandóságát biztosítja);

- c) az alapjelleg hatása;
 - d) a nevelés az alapjellegnek megfelelő harmoniát hoz létre. (A néporganizmus optimális kifejlődését segíti elő.)
- III. a) idea;
- b) természetes hatóerő (nemzedékek, osztályok, rendek, életpályák stb.);
 - c) természetes hatóerő (népek kölcsönhatása);
 - d) történeti idea (a fejlődés mozgató elve).
- IV. a) kölcsönhatás;
- b) természetes alkotmány (a történeti mult eredménye és a jövő fejlődésének alapja);
 - c) az ősi emberi lényeg ábrázolása;
 - d) nemzeti idea (az emberiség ideájának nemzeti értelmezése: világmissziós feladat).

Krieck a történeti életformákat és az alaptevékenységeket azért vizsgálja, hogy a típusalakítás általános törvényeit megtalálja. Kutatásai arról győzik meg, hogy az emberiség szociális alakulatainak formaelemei és alapműködései mindenütt azonosak. A szociális organizmus belső felépítése sokféle, de mindenkor szorosan összefügg a népi alapjelleggel: a kettő rendszerint megfelel egymásnak. Az alapformák és alaptevékenységek összefüggését azonban nem tárgyalja kielégítően.

A művelődés egy-egy szakaszára egy legmagasabb érték uralma, az érték megvalósulására és megvalósítására irányuló alaptörekvés és alaptevékenység jellemző. Az alaptörekvés és értékrendszer változásának megfelelően a néporganizmus életének súlypontja áthelyeződhetik más alaptevékenységekre is. Ma a politikai és gazdasági tevékenység az uralkodó, de uralkodó lehet és volt már a vallási, tudományos stb. tevékenység is. Az uralkodó alaptevékenység hozza létre az értékrendszernek megfelelő szociális rendet, és alakítja ki a megfelelő embertípust is. Ugyanakkor elnyom minden más törekvést, megakadályozza, vagy legalábbis megakadályozni igyekszik, hogy más értékrendszer, szociális rend és típus fejlődjék ki. Fiatal, fejlődésre képes népekre jellemző, hogy az alsóbb néposztályból tudnak új típust kialakítani. Ez különösen nyílt kultúrákban lehetséges. Ahol a fennálló szociális rend kasztta merevedik, a teremtő erők megbénulnak és népi-öregség-típusok (Völkischer Alterstypen) jönnek létre.

A szociális formák és típusok fejlődési egymásutánja számára éppúgy nem állítható fel egyetemesen érvényes szabály, mint ahogy egy nép szellemi érettsége, kulturális fejlettsége sem mérhető szociális strukturájával. E tekintetben egyedül az emberalakítás mértéke és milyensége a döntő, vagyis az, hogy mennyire tudja a néporganizmus az általános emberlényegét, saját belső, átélt kategórikus imperatívusát az alapjellegnek megfelelően tisztán, és mintaszerűen kialakítani. Minden kialakult és

még ezután kialakuló történeti típus az általános ember-őstípus újjászületése. A lovagot, szerzetest, tudóst, papot, mesterembert, parasztot nemcsak külső megjelenése, hanem megfelelő érzület, életvezetés is jellemzi. A történeti őstípusok száma véges, de különböző válfajainak száma végtelen. A történeti típus az őstípus és az ideális típus keveréke. Az ideális típust a realitás gátlásaitól mentesen a költészet és a művészet ábrázolja. Ezek a történeti típusok kialakítása körül igen fontos szerepet töltenek be. A történeti típus egyszeri, soha seholy vissza nem térő jelenség. A nevelés célja mindig és mindenütt az ideális típus. A típusalakítás általános törvényei Kriek szerint a következők: 1. az asszimiláció törvénye: a szellemi hatás immanens értelme szerint alakítja az embert; 2. az erők találkozásának törvénye: a hatások értelmük benső rokonsága és erősségfokuk szerint egyenlítik ki egymást; 3. a tipikus megfelelés törvénye: az objektív életrend és típus között kölcsönhatás van; 4. a fegyelmezés törvénye: a hatás típus formáló ereje az objektív életrend zártságával arányos.

A néporganizmus mindig csak kerettípust alakít ki. Ebbe illeszkednek bele az egyes szociális alakulatoknak megfelelő különleges típusok. Mivel az egyén szükségleteinek megfelelően, szükségszerűen több szociális alakulat tagja, és minden szociális alakulat a neki megfelelő tipikus vonásokat alakítja ki, felmerül a kérdés, hogyan ábrázolhat egy egyén több típust. A felelet egyszerű: az egyén nem csak individuum, hanem több elemből összetevődő sajátos művelődésbeli egység is (Bildungseinheit). Aszerint, hogy melyik elem a művelődésegység súlypontja, ugyanaz a típus más-más színeződésű lehet. Az állampolgár típusában pl. az egyéni hajlamok és egyéni szükségletek tág teret nyernek és sok variációt tesznek lehetővé. Minél tisztább a típus, annál kevesebb az egyéni színezés. Az uralkodó értékrendszer és az egyéni értékelés nem mindig esik egybe, de a típusalakulásban rendszerint az előbbi a döntő elem. A világháborúban a nemzeti állam még azok számára is döntő valóság volt, akik egyébként nem a nemzeti államot tartották a legértékesebb lét kategóriának. A forradalom nem más, mint az alsóbb rétegekből felemelkedő új uralkodó típus hatalomra jutása. Minden felemelkedő új típus az egyetemes érvényesség igényével lép fel, jóllehet úgy külső terjedésének, mint belső tartalmi fokozásának határai vannak. Amilyen mértékben közeledik a típus ezen határokhoz, olyan mértékben veszít aktivitásából és lesz konzervatív.

Emelkedő rétegek számára a racionalis férfitársulás az uralkodó szociális alakulat. Racionális gondolkodás, célszerű cselekvés, a siker és a helytállás értékelése, az erők, képességek és készségek szabad kifejlődésének igénye, nem ritkán a szigorú katonai fegyelem jellemző rájuk. A vérségi és leszármazási alakulat a konzervatív rétegek uralkodó szociális formája. Fegyelem, törvény- és tekintélytisztelet, a hagyományokhoz való ragaszkó-

dás, rendi becsületfogalom, a belső és külső magatartás rendi stílusa s ennek megfelelően az uralkodó normával ellenkező minden egyéni megnyilvánulás szigorú elnyomása jellemzi őket. Mivel az alaptípus állandóságát a faji alapjelleg (Rasseanlagen) biztosítja, a fejlődés új korszaka csak azt jelenti, hogy a szilárd alapkarakter más vonása vált az új típus uralkodó jegyév.

A történelem mozgatója az emberben élő többretörekvés (Drang nach oben). Rendszerint egy idea fejezi ki és egy ideálban nyer szemléletes alakot. Mondhatjuk tehát, hogy minden típus tettévált ideál.

A szociális rend és a művelődéstípus belső szerkezete bizonyos rétegeződést mutat fel. Ha az egyes rétegeket lefejtjük és a multba visszavetítjük, megkapjuk az egykori alakulás képét. A rétegek nem egyebek, mint az egykor működő szellemi erők ma is meglevő nyomai.

V. A népi-politikai típus, a politikai hatalmat hordozó réteg, a faj és a gentleman.

Krieck tudatosan visszanyúl a multba, hogy a néporganizmus mai életének racionalis és irracionális gyökereit felfedve, bonyolult szervezetének immanens rugóit racionalis úton annál jobban megközelíthesse és ha lehet, életét tudatosan is benső tendenciái irányában alakíthassa. Kriecket a néporganizmus történeti vizsgálata arról győzi meg, hogy a politikailag véglegesen ki nem forrott néporganizmusnak különleges, jól szervezett államhatalmat hordozó olyan politikai elitrétegre van szüksége, amelyik a maga életével a néporganizmus világ-, élet- és értékszemléletét mintaserűen szemlélteti és reprezentálja. Első könyveiben még a biologizmus hatása alatt áll. Az államelmélet súlypontját a családban, a közösség ősi, eredeti sejtjében látja. Az állam-specifikus politikai funkcióját még nem veszi észre. Nem tud felelni arra a kérdésre, hogy az egyes tagokat tulajdonképpen mi fűzi egységbe. A Menschenformung-ban már fordulat áll be gondolkozásában. Azt hirdeti, hogy az államnak a népi élet egységét biztosító szervezett államhordozó rétegre van szüksége. Az államhordozó réteg természetesen a primitív férfitársulás elvein felépülő racionalis szervezet. Egységes politikai vezetőréteg nevelése a népi-politikai nevelélmélet egyik komoly törekvése.

Mivel az ember önmagát teszi meg a dolgok mértékévé, mondja Krieck, a saját magáról alkotott képe a történelem minden szakaszában más. A képek a történelemformáló feladatok sokfélesége szerint különböznek egymástól, de valamennyien megegyeznek abban, hogy klasszikusan szemléltetik a sorsformáló új ember-típust. Minden valóban történeti korszak új feladatok elé állítja az embert. Az új feladat Krieck szerint a nép politikai vezéreiben, költőiben, prófétáiban mintaserűen megtestesülő új ember-típust kialakító feladat. Az új típus körül és vele együtt jegece-

sedik ki az életegésznek új értelmet adó élet-, érték- és világszemlélet. Az előbbi tételből következik, hogy az ember mindenkor önmagában hordja a döntést és csakis önmagában harcolhatja meg a történelem nagy harcát: önmagát kell újra meg újra átalakítani a megváltozó új feladatoknak megfelelően. Ebben az emberalakító munkában a vallás, a tudomány, művészet stb. is résztvesz. Az új világszemléletet, miután áthatotta őket, éppen ők öntik formába. Az ősi, eredeti, ösztönös, tudattalan mélységekből feltörő életmegnyilatkozást ők gyúrnák tudatos világképpé.

A nyugati népek önálló, független, szabad elhatározásából, értelmi belátáson alapuló meggyőződésből célszerűen cselekvő típusával szemben Kriek a fejlett faji vonásokkal rendelkező, közösségbe tagolt, népi-politikai-harcos típus kialakítását sürgeti.

Az egyén maradandó alapjellegét úgyis a biológiai nem (Biologische Art), a faj (Rasse), az entelecheia biztosítja. Az első tényező teszi, hogy az egyén „ember” (Menscheitgesetz), a harmadik, hogy egyén (Individualgesetz). Az igazi konstans elem azonban a faj, mely az egyént szervesen tagolja a néporganizmus közösségébe. Az emberiség történetében felváltva hol az első, hol a harmadik törvény alapján kialakult emberkép volt az élet- és értékszemlélet középpontja. A népi-politikai szemlélet a faji vonás uralomrajuttatására törekszik. Kriekben ismét a politikus győz. Az, hogy az egyénnek, aki az entelecheia révén szintén a szellem realizálódása, miért nem az egyéni, hanem a tipikus kollektív egészre jellemző faji vonásokat kell uralkodóvá tenni, nem metafizikai következmény, hanem a történeti helyzetből fakadó politikai akarat parancsa. A néporganizmus mint egész, fajban jut kifejezésre (9). A faj nem célja, csak alapja és feltétele a történeti alakulásnak. Ugyanazon faji jelleg hordozói szorosabban összetartoznak. A faj az életvezetés, egyéni magatartás, a cselekvés irányának sajátos formája és ösztönben, életérzésben spontán életszemléletben is kifejezésre jut. Olyan adottság, mely öröklhető. Faj annyit jelent, hogy testi vonások mindenkor bizonyos lelki reakálási és szellemi értékelési módokkal függnek össze. A faj mennyisége változhat: csökkenhet, erősödhet. A fontos az, hogy vannak olyan vonásai, melyek a konstans elemek által meghatározott körön belül tudatos beavatkozással módosíthatók. Nem annyira javíthatók, mint inkább ápolhatók, erősíthetők, és káros hatásoktól, mint pl. fajkeveredés, megóvhatók. Fajápolás azért lehetséges, mert az ember totális egység. A test, a lélek, a szellem egyaránt a faj normája alá tartozik. Bármelyik kettő alakítja és módosítja a harmadikat is. Faj, mint feladat, természetesen beleavatkozást jelent a kiválasztás természetes folyamatába: a cél a szellemi alapjelleg és faji érték optimális kifejlesztése. A tökéletesen kifejlett faj azonban a fejletlenebb fajokkal szemben szükségképpen egyoldalúbb és visszafejlődésre hajlamosabb. A népek ösztönös tenyésztési folyamatában azonban a kulturális

ideálok a természetes kiválasztódásnál is fontosabb szerepet játszanak. Az ember esetében a tenyésztés kérdése bonyolult. A tenyésztő és tenyésztett azonossága miatt a kísérlet, eltekintve egyéb szempontoktól, már csak azért sem lehetséges, mivel a tenyésztés több nemzedékre terjed. De ugyancsak nem alkalmazhatók az állattenyésztés brutális és racionalis módszerei sem. Az ember ugyanis önérték, szólal meg ismét Krieck nevelőlelkülete, tehát nem ítéltető meg tisztán hasznossági szempontok szerint. De egyéb nehézségek is vannak. A faj fogalma ugyanis nem egyértelmű. Nagy antropológiai fajokat, faji jelleggel bíró népcsoportokat, arisztokratikus vezető uralkodórétegeket, vagy egyes családokat értsünk-e rajta? Krieck szerint az észak-germán faj német-népi-ága (Deutschvölkischer Zweig) testesíti meg leginkább a németiségnek, mint fajnak megfelelő embertípust. Alakját még ma is plasztikusan szemlélteti az izlandi irodalom. Az északi germán faj utolsó nagy kiteljesedése Krieck szerint a porosz hadseregben és a porosz államszervezetben kifejezésre jutó porosz-német szellem volt. Jóllehet az észak-germán faji értékrendszer nem hatotta át az egész német népet, az mégis tovább élt az ifjúság különböző alakulataiban, majd később a népi mozgalomban. A népi politikai vezetőréteg kialakítására irányuló törekvés szükségképpen a liberális-intellektuális humanista-individualista művelődés ideál feladásával jár. Az új művelődésszermény — mondja Krieck — teljesen egyenrangú a görög művelődésszerménnyel és teljes egészében beiktatandó a nevelés rendszerébe.

A humanizmust az egyes korok az uralkodó embertípus szerint, természetesen másként értelmezik és Krieck arra törekszik, hogy a humanitás eszméjét a népközösség eszméjével olvassza össze. Kornis szerint az emberiség számára történetfeletti időtlen értéket alkotó antik kultúra szelleme tovább él a harmadik humanizmusban, mely a görög Polis mintájára a politikai embert fogadja el eszményképül. E típus élete a közösség szolgálatában és a kollektív hatalom kifejtésében oldódik fel (10). Krieck eszmevilága valóban élénk szellemi kapcsolatot tart fenn nem ugyan az irodalmi-tudományos filológiai műveltségű klasszikus görög-séggel, hanem az ó-görög, és ó-római világgal, annak totális élet-szemlélete, állami fegyelmező rendszere, heroizmusa, katonai, politikai nevelésrendszere az ő számára követendő például szolgálván. Állami, politikai, reális műveltséget akar fejleszteni. Az etika, esztétika, filozófia irodalmi humanizmusát elveti. Fel is teszi a kérdést, hogy lehet-e az ideáлизmus humanitás eszméjét népi reális humanista eszmévé alakítani? Különösen 1. a polis totális életrendjét, 2. katonai politikai rendszerét, 3. testületi életformáját, 4. gimnasztikai, múzsai művelődésrendszerét becsüli és értékeli. (11)

A helyesen értett embermivolt számára természetes az, hogy

az egyén felelős a közösségért s így a politikai nevelés is az egész ember erkölcsi magatartását akarja meghatározni. Ez a mozzanat W. Hohmann szerint a humanitáshoz való visszakanyarodást jelent s így Krieck voltaképpen az igazi humanizmusért harcol. (12) Felfogásában osztozik A. Fischer is, aki szerint történeti cselekvésre koncentrált politikai humanizmus lehetséges („denn es gibt auch einen politischen Humanismus, einen auf Zeit und Aktion Konzentrierter Kult des Menschen” 13:100).

Ez a sajátosan értett politikai-humanitáseszmény jelzi, hogy milyen messzire kanyarodott Krieck a német filozófiai idealizmus ama humanitáseszményétől, mely egészen a legújabb időkig a német nemzeti öntudat alapja volt.

Fichte szerint az egyénnek magának kell kifejlődésre segítenie azt az eredeti, másból le nem vezethető valóságát, mely lényegét alkotja. Ennek megfelelően az újabb kor embere nem származására, kiváltságaira, vagyonára, hanem belső egyéni fejlődésére és az abból származó erkölcsi feladatokra volt büszke. A Krieck-féle politikai eszmény az egyénben elsősorban azt emeli ki, ami nem egyéni mivoltának legbensőbb tulajdona. Nem az entelecheia iránti hűség, hanem a kollektív egésztest jellemző faji vonások kifejlesztése a népi-politikai embertípus első kötelessége. Az entelecheia fejlődésének normája tehát a népi alapjelleg. Csak az, aki a faji értékek hordozója, aki egyéni életében egyéniségének megfelelő módon meg is valósítja a nagy germán faji életeszményt, csak annak szabad a néporganizmus életében vezetőserepet betöltenie. A faj tehát nemcsak biológiai és eugenetikai probléma, hanem az egész ember testi, lelki, szellemi valóságának történeti szociális és politikai kérdése is. Ezért nem a biológia, hanem az egyetemes antropológia tárgya. (14)

A népi-politikai embertípust reprezentáló és az állam magvát képező vezetőréteget a szigorú fegyelem, becsületesség, harci készség, hűség, szolgálat és áldozatkészség, a kollektív egész iránti teljes odaadás jellemzi. Engedelmes, bátor, egyeneslelkű, őszinte, igazságos stb. Öntudatosan kell szolgálnia a néporganizmus kollektív egészét. Emellett és emelkedett államhordozó réteg tagjai különböző rendek, életpályák és osztályok megfelelően nevelt ifjúságából, származásra, műveltségre, vagyoni helyzetre való tekintet nélkül faji szempontok szerint szabadon választhatók ki. Ez a réteg nem a műveltek szervezetlen elitrétege, hanem a katonás férfitársulás elvei szerint szilárd testületi fegyelemnek alávetett és a testület feladatainak élő szervezet. Csíráját Krieck már 1931-ben a tagjaikat határozott, szilárd világszemlélet szerint alakító harcos-politikai alakulatokban látja.

Ezek alapján érthető meg, hogy Krieck számára a biológiai értelemben vett tenyésztés és a tulajdonképpeni nevelés folyamata között éles különbség nincs. Krieck tulajdonképpen a népi lényegét, mint kész adottságot feltételezi és a múltban meg-

találni is véli. Nem tudjuk azonban, hogy lehet-e a jelen számára feltételezett valóság a multban megállapítható tény. Azt Litt is elismeri, hogy dicső korokat szabad és lehet úgy idealizálni, hogy a mult a jövőbe törő akarat szemléletes mitosza legyen. (15:56)

E. Voegelin fajelméletet és fajideát különböztet meg. A fajelmélet a fajt empirikus valósággént kutatja. A faj ideája tulajdonképpen nem más, mint olyan teremtő, mitikus dinamikus kép (Leibidee), melynek egybekapcsoló, közösségépítő hatása van. Az utóbbit azonban tudományos ítéletként biológiai tényekre alkalmazni nem szabad. Filozófiai vizsgálatai ugyanis arról győzik meg, hogy a testi valóságból szellemiekre értékes következtetést levonni nem lehet, mert a test, lélek, szellem összefüggése kívül esik a tudományos belátás körén. Kiemeli, hogy az egyén fogalma is sok spekulatív elemet tartalmaz, de az elméleti biológia a spekulációk egész rendszerével dolgozik. A Leibidee mindig mitikus idea és mindig corpus mysticumot (pl. Soma Christi — Sacrale Reichsidee — nemzet) épít fel. Az a mitosz azonban, mely magát ilyennek ismeri fel, nem mitosz többé. (16)

Krieck az anyaföldnek és a tájnak a néppel és kultúrával való szoros kapcsolatát is részletesen fejtegeti. Vizsgálatainak eredménye, hogy a táji és faji jelleg szorosan összetartozik.

A Krieck-féle eszményképhez legközelebb a tradíciókban gazdag angol politikai vezetőréteg ideálja, a gentleman áll. Flittner, ki a kérdéssel bővebben foglalkozik, fájdalmasan panaszkolja, hogy a német valóságból hiányzik az eszménykép világbirodalmi háttere és célja, az angol nemes politikai ösztöne és vitális uralomakarata. (17) A gentlemant jellemzi az uralom akarása, előkelő tartózkodás, a különböző értékek felismerésének és átélésének képessége, az általános jólét előmozdítására való törekvés, felelősségtudat, a tradíciókhoz való ragaszkodás és az anyagi függetlenség. A gentleman-ideál tulajdonképpen a régi nemes-ideál továbbfejlődött alakja. A történeti életből szervesen nő ki s idők folyamán módosul, lovagi, esztétikai, és általános humanista elemekkel gyarapodik, etikailag pedig a keresztény hivatás gondolata nemesíti meg. A politikai történeti és etikai elemek termékeny kölcsönhatása biztosítja az ideálnak és a hozzátartozó típusnak életrevalóságát. A gentleman természetesen olyan sajátos történeti jelenség, mely csak angol viszonyokra érvényes. A német elmélkedők a gentleman ideálban a vezetőrétegekre általában jellemző vonásokat keresik. E szempontból jellemző, hogy a vezetőréteg politikai uralmát nemzedékek hosszú során át az anyagi függetlenség, a szigorú akaratneveléssel párosuló ösztönös uralomakarás és az uralomakaratnak (Herrscherwille) a szolgálat gondolatával (Dienstgedanke) kapcsolatos megvalósulása biztosítja. Flittner szerint ma nincsen a régi porosz katonanemeshez (Offiziersadel) és a volt keletporosz nagybirtokoshoz hasonló olyan német politikai vezető-

réteg, mely a maga vezetőszerépét örökléssel adhatná át az utódoknak. Az 1870 óta kialakult vagyonos polgári osztálynak nem voltak politikai erényei, a műveltek osztályának viszont nem volt politikai szervezete. Egészen 1933-ig politikai szervezet nélkül szétforgácsoltan szemlélték az eseményeket. Flittner rámutat arra, hogy a népszolgálat-hivatás közösség-elvének ideálja a „művelt-ember” ideáljából fejlődött ki.

Az államhordozó réteg kialakításának kérdése tehát szorosan összefügg a faj problémájával. Krieck a politikai totalitás-élményt a faj részben biológiai, részben szellemi fogalmával úgy ágyazza bele az univerzum létösszefüggésébe (jöllehet a szellem, alapjelleg, entelecheia és a faj összefüggésének kérdése még csak fel sem bukkan), hogy az vallásos-misztikus tartalmat nyervén, a néporganizmusnak, mint kollektív-individuális valóságnak egységét nemcsak realiter és idealiter, de gyakorlati politikai, filozófiai, metafizikai és vallásos igények számára is minden körülmények között biztosítja, sőt a tételes vallások, liberális világszemléletek, tudományok stb. felől érkező támadásokat és kifogásokat is már eleve azzal szereli le, hogy mítoszoknak hirdeti magát. Tényt és normát, létezését és értékelést, anyagi és szellemi valóságot egyaránt magába zár e fogalom. Általa a nép nemcsak empirikus-történeti, de klasszikus értelemben vett metafizikai-abszolút valóságforma is lesz. Nem fontos, hogy a tudomány e kérdésben milyen álláspontra jutott vagy jut — mondja Krieck.

Az egyéni valóság természetesen eltörpül a faj kollektív valósága mellett. Az egyén legjobb esetben a faj tolmácsa, reprezentánsa lehet. Ebben a világ-, élet- és értékszemléletben nyilván nagyon kevés hely van, az egyéni valóságra épített racionalizmus, individualizmus és liberalizmus számára.

VI. A nevelés, mint a közösség ősfunkciója.

Ha a néporganizmusról mondottakat végiggondoljuk, nyilvánvalóvá lesz, hogy a szervezett néporganizmus (állam) nem a családból fejlődött (Aristoteles), nem is racionalis szervezés eredménye (Rousseau), hanem célszerű racionalis, ugyanakkor elemi irracionalis, vérségi és leszármazási kötelékekkel egybefűzött olyan természetes szellemi egység, mely még így sem érhető meg teljesen a közösség nevelő, helyesebben szólva, az emberré-alakulás ősfunkciója nélkül. Nevelés, mint a közösséget fenntartó, alakító és fejlesztő, a tagokat tipizáló kollektív alapműködés, olyan nagy hatalom, hogy a közösséget és annak állandó szellemi alapkarakterét még akkor is biztosítja, ha a tagok következetesen és állandóan más néporganizmusból kerülven ki, a származás, vér, faj kötelékei teljesen hiányoznak. (Az afrikai „Dschagga”-törzs és a Salamon-szigetek egyik törzse pl. minden újszülöttet megölt. Az előbbiek rabolták, utóbbiak vásárolták gyermekei-

ket. A törzs a maga szellemi alapstrukturájában változatlanul fennmaradt.)

A közösség tagjait szerves egységbe fűző legfontosabb tényezők a földterület, a vér és faj irracionális erői, a célszerűség kötelékei, és a közösség nevelő funkciója. Legfontosabb egységbe fűző tényező az utóbbi. Ez a tétel alkotja Krieck rendszerének gerincét. A néporganizmus eszerint olyan kollektív valóság, mely a nevelés östevékenysége által saját maga biztosítja belső szerves egységét, létét és fennmaradását. A néporganizmus tehát szerves élőlény, mely önmagát fenn akarja és a nevelés ősfunkciója által fenn is tudja tartani. Így lesz a nevelés östevékenysége a néporganizmus legfontosabb alaptevékenysége, minden életnyilvánulásának végső célja és legmélyebb értelme. Így érthető a totalitás politikai fogalmának parancsa: hogy a típusalakulás törvénye legyen a típusalakítás normája. A totalitás politikai fogalmának értékélménye ezzel a felismeréssel racionalis úton megközelíthető és tudományos tételbe önthető ismeretté lesz. A totalitás politikai élményének racionalis fogalmazásában találkozunk egymással a Krieck lelkében élő tudós, nevelő és politikus. Krieck nevelésrendszere e tétellel egyszerre filozófiává, világ-, élet- és értékszemléletté szélesedik. A nevelés szava ezzel a fordulattal új jelentést, fogalma pedig új tartalmat nyer.

A nevelés tehát a tagok tipikus hasonulása, a közösség normája és életrendje szerint. Az asszimilációs folyamat biztosítja, hogy a közösség nemzedékek egymásutánjában is azonos és állandó. A közösséghez tartoznak az egymást felváltó nemzedékek is. A tradíció különösen, mint az utódok lelki növekedésének alapja és tartalma jut nagy szerephez. A tradíció biztosítja a kultúra állandóságát és a történeti élet folyamatosságát. Nagy ereje különösen primitív népek életében szemlélhető. A nevelés, mint a közösség ősfunkciója, azt jelenti, hogy a közösségben élés az ember emberré fejlődésének feltétele. Ennek tudható be, hogy minden individuális különbség ellenére is az embernek öntudata, világ-, élet- és értékszemlélete bizonyos fokig hasonló lesz egymáshoz. A közösség asszimiláló hatása folytán létrejövő lelki szálak a közösség természetes összetartó kötelékei. Asszimiláció nélkül a közösség csak kényszerrel volna fenntartható. Az asszimiláció folytán lesz a puszta közösség társadalmi alakulattá. Igen sok primitív nép életében hiányzik az, amit mi nevelésen értünk. Nincsenek a közösség életébe módszeresen bevezető, nyilvánosan megszervezett intézményeik. A tagok mintegy önkénytelenül, játékosan egyszerű utánzás által nőnek bele a felnőttek életrendjébe. Ez nem volna érthető a lelki növekedés feltétele, a közösség nevelő ősfunkciója nélkül. A közösség ugyanis azáltal, hogy a játékos utánzás anyagát meghatározza, egyszersmind a lelki tartalmak milyenségét is determinálja. A nyelv, dalok, mesék, mondák, kultuszok, technikai tudástartalmak, ügyességek stb. olyan

meghatározó elemek, melyek a közösség életéből fakadnak és ezért a közösség normái és a közösség életritmusa szerint alakítják az új nemzedéket. A kultúrnépek közül az a magasabbrendű, amelyiknek a tagjai hosszabb ideig maradnak fejlődésre, azaz lelki növekedésre képesek. Az, hogy miként folyik le a lelki növekedés, elsősorban attól függ, hogy milyen hatások érik a lelket. Minél gazdagabb a közösség szellemi tartalma, annál sokrétűbb a lelki növekedés. A közösségnek ez a hatása nem tudatos, nem szándékos, még kevésbé tervszerű, de maga a hatás már beletartozik a nevelés fogalmába, hiszen a nevelés éppen azért és éppen annyiban mindenütt és mindenkor megtalálható életfunkció, amennyiben spontán lelki növekedést eredményez. A közösségnek eme hatása a tudatos, szándékos, tervszerű, racionalis nevelés alapja, mert ez csak azt egészítheti ki és csak azt fejezheti be, amit a spontán lelki növekedés készít elő. Ennek a spontán alakító hatásnak végső értelme, hogy az egyént a közösség normája, rendje szerint annak tagjává alakítsa. A nevelőhatás akkor igazán erős, ha a közösség életformája, tartalma és a tervszerű nevelés együtt és egyirányban hat. „Der höchste Grad der Menschenformung wird erreicht im Zusammenwirken der unbewussten und der planmäßigen Erziehung” (Grundriss der Erzw. 29.). Ha a spontán nevelőhatásból a nevelés tervszerű tudatos rendszere fejlődik ki, akkor is a közösség a tulajdonképpeni nevelő, mert a nevelők a közösség normáinak és értékrendszerének megfelelően a közösség érdekében végzik munkájukat. A nevelés célja is a közösség értékrendszerétől függ.

Az eddigiekkel kapcsolatban felmerül az a probléma, hogy mi a személyes fejlődés szabadságának a mértéke. A szélsőséges nevelésméleti individualizmus szerint a gyermeknek teljes személyes, szabad kifejlődéshez joga van. A tények ezt a követelményt Krieck szerint nem igazolják. Ha olyan a világszemlélet, melyben az egyénen van a hangsúly, és az objektív életrend csak eszköz az egyén számára, akkor az egyén jelentékeny szabadsághoz juthat. Ebben az esetben az állam szabályozó szerepe a minimumra, szinte csak a rend fenntartására csökken. Az egyéni fejlődés szabadságának mértéke tehát igen különböző lehet. Minimális volt Spártában, hol az egyén teljesen felolvadt a típusban; maximális a modern demokráciákban, hol a típus csak elmosódott, általános kerettípus. A szabad egyéni fejlődés azonban mindig csak addig tarthat, ameddig a közösség a maga normái szerinti alakulást erőszakkal nem kénytelen kikényszeríteni.

VII. A racionális nevelés kialakulása.

Krieck különös szeretettel tanulmányozza a primitív népek és kultúrák életét, mert azok egyrészt legtisztábban mutatják a

szociális alapformák típusalakító hatását, a néporganizmus életében megnyilvánuló irracionális, tudattalan, ősi eredeti ösztönös erők működését, másrészt a fejlett történeti néporganizmusokhoz képest a forma, funkció, értékrendszer és típus, valamint az életrend, természet, szellem, egyén és közösség csodálatos egységét a mítosz és hit nagy hatalmát. Az egyén szinte éntudat és öntudat nélkül teljesen a közösségnek van alárendelve. A nevelés ösfunkciójának ereje tisztán, zavartalanul érvényesül. A közösséget alkotó egyes szociális alakulatok, amennyiben ilyesféléről szó lehet, szinte teljesen azonos világ-, élet- és értékszemlélettel rendelkeznek. Egyszerűen primitív fokon szemléltetik a néporganizmus ama egységét, melynek kialakítására Krieck tudatosan törekszik. Igen érdekesen és szemléletesen mutatja be, hogy miként fejlődött ki a nevelés ösfunkciójából a nevelés nyilvános, szervezett rendszere.

A primitív társadalom rendjét a primitív ember hite szerint az ünnepek és szertartások bűvös cselekményei biztosítják. Ezen az egyén rangra és korra való tekintet nélkül vesz részt. Az ünnep extázisában megszűnik a természet és ember közötti ellentét. Az orgia, az izgalom ital és étel, a tánc, a mértéktelen élvezet nagyhatású lelki emóciókat okoz. Az egyén az extázis állapotában a bűvös élményben mindenkor egybeolvad a természettel és felsőbb szellemi hatalmakkal. A primitív ember a szimbolikus cselekmények hatásaként a lelki emóció állapotában valóban egy nagy összefüggő egész részének érzi magát. Ebből az igen mély és az egész embert átható élményből nyeri azt a bűvös erőt, a karizmat, mellyel hite szerint nemcsak megnyeri a barátságos szellemek jóindulatát, de ellent is tud állni a gonosz szellemek rontó hatásának. Sokféle karizma van. Más a törzsfőnök, varázsló, orvos, pap, kovács karizmája. A legfontosabb közülök a nemző erőt biztosítja. Valamennyi bűvös erő birtoklását jelenti. Eme bűvös erők birtoklásától függ az egyén és az egész közösség boldogulása. Megszerzése és megtartása ezért a primitív ember legfőbb gondja. A primitív nevelés jórészt a karizma megszerzéséhez szükséges előkészületből áll.

A primitív ember egyrészt belenő a közösség rendjébe, öntudatlanul, minden kényszer és különleges módszer alkalmazása nélkül, pusztán a felnőttek életmódjának utánzásával, másrészt igen szigorú és merev, módszeres előkészítést kap, hogy a karizmat elnyerhesse és a bűvös világgal kapcsolatos ünnepek szertartásain résztvehessen. Ez az eljárás a gyakorlatban egymástól élesen el nem különülő három elemet tartalmaz: az érzület és lelkület közvetlen kialakítására (Gesinnungszucht) törekszik, bevezet a munkavégzés módjába (Werkweise) és közvetlenül tanít (Belehrung).

E rendszerek határozott lelki magatartást alakítanak ki. (A görög Arete, germán Lyke, az ind Karman lényegében ugyanaz,

mint a karizma.) A közvetlen lélekalakítás a katolikus nevelésrendszerben is nagy szerepet játszik. Klasszikus hazája India. (Lásd Yoga-rendszer.) Ez a nevelésmódszer eredményesebb, mint a pusztá értelmi-intellektuális kiművelés, mert a lelki erőfeszítésnek, a lelki erők összpontosításának és az érzéki világtól való teljes elszakadásnak állapotában az ember közvetlenül átéli a mindenséggel való egységét. Az élményben megvilágosodik előtte, hogy az egyéni élet sorsszerű irracionális hatalmaktól, tehát egyénfeletti tényezőktől függ. A karizma éppen azért kell, hogy az ember urrá lehessen sorsa felett. A világszemlélet milyensége és az embertípus milyensége szerint eme nevelőeljárás három módja ismeretes: rajongó, erkölcsi, esztétikai, értelmi misztikus. Ez utóbbi a legritkább. A második eljárási mód eredményezi az állam, a rend, a felekezet, az életpálya etosát. (Ilyen volt a görög gimnasztikai-műzsai nevelés, míg az irodalmi-értelmi nevelésrendszer fel nem váltotta. A spártai nevelés teljes egészében idetartozik.) Bűvös rajongó minden igazán primitív nevelés. Fő eszköze a sugallás (szuggesztió). Mindíg szimbolikus, bűvös cselekménnyel, áldozattal, tánccal, lakomával, kapcsolatos. Rendszerint a fiúavatás (Knabenweihe) szertartásából fejlődik ki.

A kultúra kezdeti fokán az ember egész életrendjét a mítosz szabja meg. A mítosz középpontjában a törzsre (eredete stb.) és a vallásgyakorlatra vonatkozó monda áll. A szociális és erkölcsi magatartást megalapozza és a bűvös szimbolikus cselekvést értelmezi. Rendszerint rövid, katekizmuszerű tanítástartalmak kapcsolatosak velük, melyek a primitív élet egész területét erkölcsi-szociális-jogi stb. viszonyát szabályozzák. Az avatás előtt az ifjúnak a szükséges tudástartalom és világszemlélet birtokába kell jutnia. Maga a „tanítás” a legnagyobb titokban (igen bonyolult ceremóniák között) történik, nehogy idegenek is elleshessék a titkos, féltve őrzött tudástartalmat. A „tanítás” központja mindig a mítosz és főként annak erkölcsi értelmezéséből áll. A fiúavatás tudásanyaga a közvetlen érzületalakítást célozza. Az átadás módja (módszer) a közösség strukturájától és a tudás anyagától függ. A tanítás és a közvetlen érzületalakítás közötti átmenetet vallásgyakorlatokhoz szükséges énekek megtanulása alkotja. A folyton bővülő és sokasodó tartalmakat aztán a költészet önti határozott formába. Így lassan kialakul az élet egyes területeire vonatkozó tanok rendszere. Ha e tanok átadása a korosztályoknak megfelelően fokozatosan történik, akkor a „tanítás” a korosztályokba jutást megelőző „felavatók” közötti időt tölti ki. A „tanítás” és korosztályok között tehát szoros összefüggés van. Nem más ez, mint a népiskola ősi kezdeti alakja. Ez a fejlődés csak ott lehetséges, ahol a tudásanyagot vagy fejlett költészet (pl. Homeros) vagy vallásirodalom foglalja össze. Ezt az összefüggést az iskola helyének és épületének kialakulása is igazolja.

Az életnek, az élet fenntartásának, a fenntartáshoz szükséges

dolgok megszerzésének bizonyos módja van. Az életrend sajátos struktúrája szerint az embernek más-más sajátos színezésű technikai tudásra és gyakorlati készségre van szüksége. A készségek elsajátítása legtöbbször játékkal kezdődik. (Amikor a benschülött gyerek nyíllal játszik, tulajdonképpen a nyilazás technikáját tanulja meg.) A technikai tudás módszeres tanítás útján történő elsajátítása csak ott található meg, ahol a népességnek már bizonyos szervezete van. Legtöbbször a korosztályok szerinti szociális tagozódás alkotja a fejlődés megindulásának alapját. Az ifjú felavatással lesz a törzs teljesjogú tagja. Az előkészülethez, mely néha évekig tart, hozzátartozik bizonyos gyakorlati készségek elsajátítása is. A felavatásnak feltétele rendszerint egy ellenség megölése vagy állat elejtése. A technikai tudás egészének vagy egyes részletének birtokában levő egyének (rendek) különleges karizma tulajdonosai. A tömeg fölé emelkedő egyesek valami iránt mindig különleges „elhivatást” éreztek. Az elhivatottságot egy sajátos, a fiúavatástól független karizmának tulajdonították. Nem a „törzsi” karizmának, hanem egy más karizmának voltak a birtokosai. Ha a karizmát a „mester” a fiának adta tovább, akkor a nagycsalád (egész rokonság együtt) hordozza a különleges technikai tudást (Berufssippe), ha másokat is beavat, célszerű testület fejlődik ki (Berufsgebilde). A Berufsgebilde-ben természetesen kifejezésre jut a társadalom korosztályokra való tagozódása is. (Inas, legény, mester stb.) A Berufssippe esetében a hármas tagozódás nem oly szembeszökő. Ez a két alakulat alkotja a gyakorlati készségekbe (mesterségekbe) való bevezetés és a szoktatás szociális alapját. Az igazi gyakorlati elsajátítás azonban feltételezi az életpályának megfelelő érzületét és lelki magatartást, azaz etoszt. Az etosz a gyakorlati készségek elsajátításával egy időben és egyszerre fejlődik ki közvetlenül, külön módszer alkalmazása nélkül. A mester az „inasokat” azon az úton vezeti végig, amelyet ő is megtett. A „szaknevelés” fejlettebb fokon az egyes életpályáknak megfelelő módszeres lélekműveléssel párosul. A hármas tagozódás itt is megvan. Gyakorolja a maga „iparát” (technikai előkészület), lélekfegyvelméssel készül a karizma elnyerésére (racionális fokon a foglalkozásnak megfelelő etoszt sajátít el), végül tanításban részesül.

Ha a cselekvéshez szükséges tudásanyag, mely kezdetben egyet jelent magával a cselekvéssel, külön rendszerré fejlődik ki, megindul az a folyamat, melynek eredménye a szakoktatás terén a szakiskola rendszer. Az idők folyamán a műgyakorlatból műtan, a technikából technológia azonban csak akkor fejlődik ki, ha az ember felismeri, hogy a természetben törvényszerűség uralkodik és legalább részben legyőzi azt a hiedelmet, mely szerint minden történet a karizma birtokában levő ember bűvös cselekvésének eredménye. A művelődésszisztemben az a szaktudáscsoport (életpálya, foglalkozás) jut vezető szerephez, amelyik ezt a lépést leg-

hamarább megteszi, amelyik leghamarább lép arra az útra, mely az egyetemes törvényszerűség felismerése alapján szaktudás-rendszer kialakulására vezet. Az általános nevelés (Allgemeinbildung) tulajdonképpen nem más, mint széles rétegekre kiterjesztett és a kiterjesztéssel együtt átalakult és átalakított szaktudomány alapján történő nevelés. Az emberiség életében is azok a népek lettek a kultúra zászlóvivői, akik az irracionális kötöttségből hamarabb találták meg a kivezető utat. A bűvös és a racionalis elem az ember két szükséges és lényeges eleme. Racionalis kultúrák és bűvös kultúrák (világsszemléletek) rendszerint felváltják egymást. A racionalizmust a legjobban és legszebben az igazság, jószág és szépség eszméje fejezi ki és az a hit, hogy a racionalis igazságismeret szükségképen az igazat, a szépet és a jót eredményezi. Erre a hitre építi Platon a maga államelméletét és kultúr-politikáját. Tipikusan racionalis kultúra az amerikai.

Tudatunk racionalis elemei bűvös szemléletekbe vannak beágyazva, ezért egyeduralomra sohasem juthatnak. Ha babonának nevezzük is a nép alsóbb rétegeiben mindig megvan és él a bűvös hit és cselekvés bizonyos formája. Különösen nagy teremtő elmék érzik magukban az irracionális elemek hatalmát. Elismerik, hogy minden formálásnak titokzatos ki nem számítható tényezői vannak. Sors, szerencse, démon, elhivatottság, érzés, inspiráció, gondviselés csak más-más megnevezése ugyanannak a valaminek, ami a primitív ember mélységes pesszimizmusát és félelmét okozza és amelyből csak a karizma újra meg újra való megszerzése az érzület állandó és folytonos fegyelmezése emelheti ki.

A racionalizmus embere optimista, a világ törvényszerű voltának tudatában szabadnak és biztonságban lévőnek érzi magát. Az ilyen optimista kultúrák nem törődnek olyan sokat az érzület és lelkület közvetlen fegyelmezésével. Inkább az értelem kiművelésére, a tanításra helyezik a fősúlyt. A bűvös kultúrában a lélekfegyelmezés és érzületalakítás, a racionalis kultúrában a világtörvény felismerésén és az értelmi belátáson alapuló etosz kialakítása a tanítás célja. A kétféle nevelési mód között helyezkedik el a tudatos és tervszerű nevelés mindenféle alakja.

VIII. Krieck tudományszemlélete és a neveléstudomány.

A totalitás politikai fogalmának élménye a történeti szükségyszerűségből származik, és a politikai akarat érdekében bővül világ-, élet- és értékszemléletté és alakul a racionalis fogalmazás mértéke és szüksége szerint tudománnyá. Krieck tudományszemléletét természetesen szintén a totalitás politikai fogalma határozza meg (18). Élesen elválasztja egymástól a tudomány technikai és nevelő funkcióját. A technikai funkció a tudomány köz-

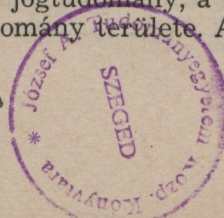
vetlen gyakorlati hasznával azonos. Mivel a tudomány mindig az élet szükségleteiből származik, kezdetben nem is egyéb, mint ilyen hasznos, célszerű tudástartalmak és ügyességek halmaza. Amint azonban a gyakorlati tudásanyag egységbefoglalása során a tudomány megtalálta a maga középponti szervező elvét (idea), és az egész valóság módszeres és rendszeres felkutatására törekszik, a körébe tartozó ismeretek már világ-, élet- és értékszemléleti tartalmakat is hordoznak: az emberek gondolkozására, érzelmi és akaratú világára közvetlenül is alakító hatást gyakorolnak. A tudomány technikai és nevelőfunkciója nem mindenkor érvényesül egyformán. Fiatal, fejlődő nép számára a nevelőfunkció fontosabb a pusztán gyakorlati ismeretnél. Ezért kell a tudományt a nevelőfunkció érvényrejuttatása érdekében átalakítani és forradalmasítani. Jellemző könyvének címe és alcíme: „Revolution der Wissenschaft”, „Ein kapitel über Volkserziehung”. A politikai akarat megköveteli, hogy a szociális alakulatokhoz hasonlóan a különböző tudományok is egységes világ-, élet- és értékszemléleti tartalmakat hordozzanak. Csak így lehet a tudományokból áradó nevelőhatást is a népi-politikai típusalakítás szolgálatába állítani. Politikai szempontból természetesen a tudomány logikai igazságtartalmánál fontosabb annak közösségbe tagoló hatása. A totalitás politikai fogalma által determinált funkcionális igazságfogalom kizárja az abszolút ismeret fogalmát is. Ezért mondja Krieck, hogy abszolút ismeret nincs. Az egyén csak a kor, faj és a tagmivolt korlátai mögül szemlélheti a tényeket és feladatokat. Minden kor, nép és egyén csak a tökéletesség egy bizonyos fokát hordozza magában. Ismerete ennek megfelelően csak az egyetemes igazság korhoz és fajhoz kötött, most és itt érvényes alakját tartalmazza. Ezért német, francia, katolikus, protestáns, stb. tudomány épp úgy lehetséges, mint jogtudomány és geológia. Sőt szükségesek is az említett népek és alakulatok tökéletesedése érdekében. A tudomány különben is csak a nyugati igazságkeresés tipikus formája. A tudománynak az ész éppúgy feltétele, mint a vallásnak a hit.

Az élet súlypontja szerint mindenkor a problémák egy bizonyos csoportja a fontosabb. A történelmi alakulást ma a politika dönti el, ezért minden probléma politikai probléma is. A tudomány is tartozik tehát „politikai” lenni, azaz a totalitás politikai fogalmát és az általa meghatározott igazságfogalmat és értékfogalmat alapul venni. Ennek a nemzedéknek a fogalmi észismeretek útján is, tehát a megismerés eszközeivel is hozzá kell járulnia a történelmi feladatok megoldásához. Nem fontos, hogy az utódok mit állapítanak meg: igazi tudományt műveltünk-e, vagy nem. Fontos a néporganizmus egészének tett szolgálat. „Wissen ist pragmatisch vom Willen bedingt.” (Revolution der Wissenschaft: 57.) Krieck azonban kiemeli, hogy nem a tudományt kell megkötni, hanem a tudomány művelőit kell a néporganizmus

szolgáltatára kötelezni. Felülről irányított tudomány különben mindig is volt — mondja — csak a megkötés eszközei és módszerei voltak hol enyhébbek, hol brutálisabbak. Álláspontja érthetővé teszi, hogy a historizmust és a módszerformalizmust igen élesen támadja. Hördt is kiemeli, hogy a politikai tudomány nem szabadságlevél párt, felekezet, vagy világszemlélet kiszolgálására. A tudománynak a szigorú objektivitás jegyében, a népi életegész és nem kicsinyes célok szolgálatába kell szegődnie. Ezért hangsúlyozza Krieck, hogy a tudomány legfontosabb feladata nem a tapasztalatok gyűjtése és rendszerezése, hanem az akarat, érzület és magatartás alakítása: egyedül csak az emberi akarat formál történelmet. (19)

Krieck szerint a nevelőhatás érdekében minden tudománynak világszemléletté kell mélyülnie és sajátos eszmei tartalma szerint kell a totális életegységet és a népi egészet szemlélnie. A tudomány erre nemcsak képes, de ezt tenni kötelessége is. A döntő fordulatot éppen a neveléstudomány tette meg először az ő működése következtében. A szaktudomány, mely nem egyéb, mint specializálódott filozófia: vagy maga mélyül filozófiává, vagy a filozófia tételeit alkalmazza a maga területére. Hogy a totalitás politikai fogalmában az akarati elem a legfontosabb, az abból is kitűnik, hogy Krieck — szerinte végtelen sok filozófia lehetséges — a léttotalitást ismeretlen középpontú gömbhöz hasonlítja. A filozófia az egész gömböt a középpontnak hitt pontból tekinti át. A pont felvétele a történelemalakító sorstól függ, tehát nem szubjektív döntés eredménye. A megoldás azonban a objektív megismerés feladata. A neveléstudomány azzal, hogy világ-élet- és értékszemléletté mélyült, egyesítette a neveléstudomány technikai és nevelő funkcióját. Már nem pusztán gyakorlati-technikai szaktudomány, hanem a szimbolumokkal dolgozó mitoszhoz hasonlóan a néporganizmus egész életét értelmező filozófia is. A gömb vélt középpontját annyi sík metszi át, ahány szaktudomány (idea) lehetséges. Minden metszetnek az egész léttotalitás vetületét kell tartalmaznia. Maga a középpont az együtt-egésznek-látás filozófiai feladatát jelzi. Ha a vélt középpontot olyan kisebb gömbnek gondoljuk, melynek sugara a szükséghez képest rövidebb vagy hosszabb, „a filozófiát” szemléljük, a szaktudományokhoz való viszonyában. Ez a filozófia (a kisebb gömb) úgy viszonylik a léttotalitáshoz (nagyobbik gömbhöz), mint az egyes szaktudományok filozófiája (a kisebbik gömbön áthaladó szeptet) a szaktudományokhoz (a nagyobbik gömbön áthaladó szeptet). Van ugyanis vallásfilozófia, jogfilozófia, stb. Szükséges és kívánatos, hogy a az egyes szaktudományok minél előbb kifejtsék sajátos filozófiai tartalmukat és tudományszakjuk korlátait áttörve, az egységes világszemlélethez csatlakozzanak.

A jog ideájának megfelelő metszet a jogtudomány, a nevelés ideájának megfelelő metszet a neveléstudomány területe. A neve-

léstudomány tárgya tehát a mindenség, főleg az ember szerves szellemi közössége a nevelés szempontjából tekintve. Azon megállapítás, hogy a neveléstudomány önálló, nem azt jelenti, hogy önmagának elégséges tudomány. Csak annyit mond, hogy a többi tudományokhoz való viszonyában önálló. Tudományos jellege nem függ más tudománytól. Nem jelenti azonban azt, hogy tárgyát maga alkotja meg. Ahol a neveléstudomány területe más tudományterülettel kereszteződik, ott is a maga ideájának megfelelően végzi kutatásait. Így alakul ki a neveléstudomány történeti, vallási, jogi, stb. fejezete.

A neveléstudomány azért nem alakult eddig igazi tudománnyá, mert rendszerint olyan nevelők művelték, akik azt hitték, hogy a nevelés nem megvizsgálandó tárgy, hanem megoldandó feladat. Pedig az igazi kutatót csak az amor intellectualis, a megismerés szenvedélye irányíthatja, de rögtön hozzáteszi, hogy ez a felfogás nem azonos az öncélú ismeret terméketlen fikciójával.

A hagyományos neveléstudomány nem sejtette mérhetetlen gazdagságát, mert mint az iskolai tanítást kísérő jelenség, kiszélesített tanítástan, a kultúrtörténet függvénye volt.

Krieck maga mondja, hogy ő elhagyja a hagyományos neveléstudomány útját és a tiszta megismerés útjára lép. Nem abból indul ki, hogy mi a nevelés célja, magát a nevelés folyamatát, mint olyant, akarja megismerni. A nevelést úgy vizsgálja, mintha annak csak kívülálló érdektelen szemlélője volna. Célja a tiszta neveléstudomány megalapozása. A nevelés folyamatának lényegét, fajait és fokozatait akarja megismerni. Nem a gyakorlat a közvetlen célja, hanem a valóság megismerése és törvényeinek feltárása. Kutatásterülete az emberiség, az összes fajok és népek élete, és történeti kifejlődése. A neveléstudomány szerinte nem függ metafizikától, ismeretelmélettől, történelemtől, sem pedig etikától, lélektantól vagy szociológiától. Kitér ugyan a fentemlített tudományok területére, de a nevelés szempontjából vizsgálja őket. A neveléstudománynak nem alapja a filozófia. A neveléstudomány maga filozófia: az emberrel és szellemi világával a nevelés ideája szempontjából foglalkozik.

A tudományt (és így a neveléstudományt is) a gondolkodás alapszémája határozza meg. A gondolkodás logikai alapszémája szerint megkülönböztetjük a gondolkodás alanyát, tárgyát és folyamatát. A nevelésben is a nevelés alanyáról, tárgyról és folyamatáról beszélünk. Azt már láttuk, hogy a néporganizmus egyének és szociális alakulatok olyan szellemi-történeti egysége, melynek legalapvetőbb östevékenysége a nevelés. Ebből az következik, hogy a nevelés alanyának, tárgyának, valamint a nevelőhatásnak fogalmát Krieck szükségszerűen úgy határozza meg, hogy az a néporganizmus életének minden pillanatában, az egyén életének egész tartama alatt érvényes és alkalmazható legyen.

A nevelés alanyának és tárgyának fogalma éppen ezért csak kapcsolatot kifejező funkcionális gyűjtőfogalom lehet. Krieck tehát nem eshetett a hagyományos neveléstudomány hibájába és nem értelmezhetette a nevelés alanyát és tárgyat empirikusan. Az alany és tárgy ugyanis egymással mindenkor felcserélhető viszonyfogalom. A nevelés alanyát Krieck valóban tágn érti. Nevelő minden és mindenki, korra, nemre, műveltségi stb. állapotra való tekintet nélkül. De nevelő a közösség maga is, amennyiben életrendjével alakítóan hat, a tag is, amennyiben a közösség életét alakítja. Nincs tehát magánvaló nevelő, csak nevelőviszony van. Az, hogy ki a nevelés tárgya (növendék), a nevelés anyja (nevelő) szerint változik: mindkettőt a nevelőviszony és a nevelőhatás fogalma határozza meg. Még az sem szükséges, hogy az alany és tárgy két külön személy legyen. Ha a kettő egybeesik, önnevelésről (Selbsterziehung), ha nem, nevelésről (Fremderziehung) szólnunk. Azt mondhatjuk, hogy a nevelés és önnevelés a nevelés folyamatának első kiterjedése (Breitendimension). Eszerint megkülönböztetjük az egyén önnevelését és a közösség önnevelését. A kettő között játszódik le a nevelés mindenféle formája: az egyén hat az egyénre és a közösségre, a közösség hat az egyénre és más közösségre.

Minden embernek van valami ősi, eredeti rendeltetése (Urbestimmung). Az egyénnek minden erejét latba kell vetnie, hogy őshivatását teljesíthesse. Ez az önnevelés értelme. (Láttuk azonban, hogy a politikai akarat szolgálatának gondolata nem engedi az ebből származó következmények levonását. Az entelecheia helyett a faji mozzanat kifejlesztése az egyén első kötelessége.) Az önnevelésnek nincs általános érvényű nevelő módszere, mert minden életnek saját törvénye van. Önnevelés-módszerekben India a leggazdagabb (Yoga-rendszer).

A közösség is valóban élőlény (Kollektivwesen). Igaz, hogy néplelket, közösséglelket nem látott még senki, mondja Krieck, de az egyéni öntudat és egyéni lélek szintén megfoghatatlan. A közösséglelek testét, a közösség formái, életrendje és az egyének öntudata alkotja. Az előbbinek is van saját élete és története, különben nem beszélhetnénk, nyelvtanról, gazdaságtanról, társadalomtanról stb. és a lélektan volna az egyetlen olyan tudomány, amelyik a szellem valóságával foglalkozik. Szubjektív és objektív lélek különben sem egymás mellé rendelt valóságok, hanem egymásba alakuló relatív ellentétek. A közösség önnevelése egyenlő a közösség életének hatásával. Ha ezt a szociális és politikai életre vonatkoztatjuk, közvélemény a neve. Olyan szükséges életlégkör ez, melynek éppen megszokott volta miatt ritkán ébredünk tudatára. Rendszerint csak nagy válságok, háborúk, forradalmak, vagyis az egységes közvélemény megingása idején.

Minden falunak, városnak, életpályának megvan a maga mesékben, mondákban, nyelvben, dalban, szokásokban, egyszóval

tradícióban kifejezésre jutó köztudata, közérzülete, etosza, mely a maga konzervatív jellegével hatalmas művelő és nevelő erő. Köztudattal és közérzülettel neveli a közösség önmagát és szabályozza alakulása irányát. Kormányzás és törvényhozás azonban nem tartozik ide, mert az tudatos, célszerű cselekvés. De még az utóbbi is csak akkor érhet el tartós eredményt, ha azt hozza felszínre és fejezi ki, amit a köztudat és közérzület általános jogtudatként már eleve tartalmaz.

A néporganizmus szellemi, természeti, történeti egységes valóságának megfelelően, az alakító hatás eredet szerint, háromféle lehet: öntudatlan, tudatos, de nem szándékos, tudatos, szándékos és tervszerű. Ez a tagolás alkotja a nevelés folyamatának második vagy mélységi kiterjedését (Tiefendimension). Ez háromrétegű: az alsó réteg a szellemi élet gyökérszerű egységének valósága. Innen indul a növekedésre, külső kiterjedésre való törekvés. Ez az a világ, ahonnan a hit, a szeretet, közvélemény, a divat, sugallás, elragadtatás, általában a nagy szellemi mozgalmak erednek. A felső rétegben ezek az erők tudatosak lesznek és tiszta, ideális mivoltukban szemlélhetőkké válnak. Az irracionális alap-törekvések ideákban tudatosulnak. Összességük a szent, a jó, az igaz, a szép, az igazságos és a hasznos ideáit egyesítő mitosz. A totális szellemet az első és második réteg együtt teszi. Ösztönre, hitre, szükségletérzésre a cél, idea, ideál, tudás és szemlélet felel. Az ösztönös, ősi, elemi törekvések és az ideák, értékek világa sokszorososan áthatja egymást, és életrendet külső célszerű formavilágot, vallást, erkölcsöt, stb.-t alkotnak. Létrehozzák a közösség társadalmi és szociális strukturáját. Ez a középső réteg az igazán célszerű cselekvések világa. A valóban alakító hatások a három réteg állandó kölcsönhatása folytán jönnek létre. Az igazi nevelő- és alakítóhatás, amennyiben formát harmóniát teremt, az ösztönök és ideák állandó együttthatása folytán jön létre és nem más, mint irracionális erők és tartalmak állandó racionalizálódása. A nyelv maga nemcsak közvetíti, de hordozza is a három rétegből eredő szellemi tartalmakat és ezért egyik legfontosabb szellemi alakító tényező. A közösség fejlődése azonban nem a tudatos és nemtudatos szellemi tényezők együttthatása folytán keletkező ösztönszerű növekedés. A közösségtudatnak (Gemeinschaftsbewusstsein) megvan az a képessége, hogy a közösség állapotát mintegy előre lássa és a valóságot ennek irányában alakítsa. A mitosz, idea érték nevelő hatása az önneveléshez hasonlítható nevelőfolyamatot hoz létre.

Az eddigiek alapján beszélhetünk tudattalan hatás folytán történő, a fennálló formák értelmében célszerűen alakító és az ideák szerint formáló hatásokról. Maga a nevelőfolyamat azonban mindig egy. A három hatáscsoport egymástól el nem választható. Mindhárom hatáscsoport mindig részes a nevelésben, de

hol az első, hol a második. hol pedig a harmadik rétegből származó hatáscsoport az uralkodó.

Nemcsak az egyéni tudat, a köztudat is három rétegű. A közvetlen köztudat alakatlan, szétfolyó, inkább népszerű egyénekre (próféták, királyok, hősök) való visszaemlékezésből áll (első réteg). A második és harmadik generációban a kép már elmosódik és mondában, népdalban stb. mítosszá alakul (második réteg). A felső réteget különleges rend (pap, tudós, művész, költő) hordozza. Az első és második réteg anyagát formába önti és gondoskodik a tradíció intézményes megőrzéséről.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a nevelésfolyamatnak miféle kapcsolata van más funkciókkal, nyerjük a nevelés harmadik kiterjedését (Flächengliederung des Erziehungsvorganges). A különös vagy tiszta neveléstudomány feladata, hogy az alpműködések, életformák, és ideák különös nevelőhatását felkutassa. Az életformák azzal nevelnek, hogy vannak és működnek. A neveléstudomány ezen ágát nevezhetnők a nevelés szociológiájának is, mert az életformákban a közösség szociális tagozódása jut kifejezésre. A szociológiai megjelölés azonban nem megfelelő, mert a nevelőhatásokban az életformán kívül a szellem (idea) is szerepel. Módszere a monográfia, leírja pl. a vallásgyakorlat, jogélet, nyelv, művészet, termelésformák életpályák, osztályok stb. nevelőhatását. Ez a nevelőhatás nem tudatos, de nem is tervszerűtlen. A terv, a cél, az életforma működésében rejlik. A közösség életének haladása abban áll, hogy egy-egy forma kifejlődése után más formába alakul.

Krieck ezenkívül megkülönbözteti még a nevelés általános filozófiáját is. Feladata, hogy a közösség életében az ős-emberi alapformákban megnyilvánuló nevelés egyetemesen érvényes törvényeit állapítsa meg. A különös nevelésfilozófia viszont nem más, mint a nevelésformák és működések fenomenológiája: leírja minden nevelésforma sajátos alakulását és az ebben megnyilvánuló törvényszerűséget. Nem más, mint az életformák lélektana.

A tulajdonképpeni tudatos, szándékos, tervszerű, racionalis neveléssel foglalkozik a „pedagógia”, neveléstechnika (Pädagogische Technologie), melynek Krieck szerint két része van: céltan és módszertan. A pedagógia tehát különféle nevelésrendszerek, intézmények, módszerek és nevelőeljárások tana. A pedagógia szót szerinte csak ebben az értelemben volna szabad használni. A módszertan azonban több, mint didaktika: a művelésrendszer egészének és az egész művelődés módszerének struktúráis összefüggéseit keresi. Logikailag a pedagógia a tiszta neveléstudomány és a népi valóság között helyezkedik el. A továbbiakban hangsúlyozza, hogy a neveléstörténet és neveléstudomány nem választható el egymástól. Ugyancsak szoros összefüggés van a nevelés filozófiája és a nevelés története között. A ta-

pasztalati anyag egymagában nem elégséges ahhoz, hogy a neveléstudományt megalapozza. A nevelés filozófiája adja azokat a szintetizáló szempontokat, melyek a neveléstudomány tudományos mivoltát biztosítják. A neveléstörténet tulajdonképpen nem más, mint kultúrtörténet. Csak akkor írható meg, ha az emberiség fejlődését a nevelés javára könyveljük el. Az összehasonlító neveléstudomány tárgya a történeti embertípus. E tudomány abból az alaptörvényből indul ki, hogy a történeti típus belső kialakulása és az életformák fejlődése között szoros kölcsönhatás van. Ez még korántsem jelenti azt, hogy a formák uralkodnak az emberen. Az életformákat ugyanis mindig az ember teremti meg. Krieck nagyon hangsúlyozza ezt a tételt, de rögtön hozzáteszi, hogy csak a teremtő, cselekvő, új célokat kitűző és meg is valósító emberre vonatkozik, mert az életformákat csak az aktív ember változtatja meg. A tömeg alakulására mindenkor a fennálló életforma döntő hatása.

IX. Az oktatás intézményeire vonatkozó művelődéspolitikai megjegyzések.

1. A művelődés anyaga és a nevelés jogának problémája.

A nevelés nem azonos az iskola munkájával. Az iskola a nevelésnek csak egy részletét végzi. Ez a részletnevelés sohasem alapvető jelentőségű. Az iskola szellemi tartalmát a közösségtől (állam, egyház stb.) nyeri, ezért növendékeit a közösség szellemében alakítja. Az állam a történelem folyamán sokféle elemből nőtt egésszé: így az iskola is. Az iskolát nem az állam hozta létre, mindenütt ott keletkezik, ahol „irodalom” támad és „tan” alakul ki. Ezért tanítás az iskola tulajdonképepepni normája. (Módszere is szükségképpen intellektuális.) Nevelő feladatát az iskola azzal teljesíti, hogy tanít. Ha az iskola letér erről az útról, igazi jellegét elveszti. Csak a „tan” és a „tanítás” valóban az iskola tulajdonát képező nevelési tényező. Ami ezen kívül nevelőhatású, a tanító személye, a tanulók közössége, általában az iskola életéből adódó tényezők, irracionális jellegűek. Az iskolai nevelőmunka hatása attól függ, hogy a tanítás alapját képező „tan” mennyire egységes, árad-e belőle egységes értékrendszer hordozó szellem, vagy nem. A modern iskola legnagyobb baja éppen az, hogy nincs egységes művelődés- és humanitáresetzménye. Általában két veszély fenyegeti az iskolát: vagy teljesen utilitarisztikus lesz, vagy teljesen elhanyagolja ezt a szempontot. A túlzásba vitt öntevékenység elve is ellenkezik az iskola lényegével. Az iskola típust alakít: polgárt, hívőt, hivatalnokot, mesterembert, stb. nevel. Krieck szerint személyiség az, aki a típustartalmat személyes tartalommal dolgozza fel. Az iskolai nevelés lehetőségeit az életformából származó célkitűzés és módszer szabja meg. Semmiféle nevelés (módszer) nem képes az embert önkényes célok szerint

alakítani. A valóban nevelő célok sohasem racionalis elgondolásból származnak. Hogy ez valóban így van, azt szerinte az is igazolja, hogy a nevelés elméletek hatása az iskolák fejlődésére elenyészően csekély. Sem az iskolák történetét, sem a nevelés történetét nem lehetne megírni tisztán a nevelélméletek története alapján.

Néhány évszázad óta a tudományok fejlődése és az iskolák között szoros kapcsolat van. A múltban valóban a tudományok által feldolgozott életterületek alkották az élet súlypontját. A humanitás-eszme tartalma és értelme korok szerint változik. A korszak humanitástartalmát tükrözik a tanítástervek is, de az iskola erősen konzervatív jellege miatt rendszerint egy emberöltővel később. Az iskola tehát bizonyos tekintetben mindig távol áll az élettől. Jó is, hogy ez így van, mert ez megóvjá az iskolát attól, hogy divatos áramlatok játékszere legyen.

Az iskola minden fajtája és fokozata érzi az általános nevelés és a szaknevelés közötti ellentétet. Az iskola már keletkezésében is kétirányú: a minden tagra kiterjedő fiúavatásból fejlődött ki az általános nevelés; a szakmaavatásból, mely csak technikai tudást továbbított és nem terjedt ki mindenkre, alakult ki a szaknevelés. Előfordul, hogy a szaknevelés általános neveléssé szélesedik. Az általános nevelést és a szaknevelést egyesíti az egyetem. Tisztán általános nevelést szolgál a népiskola. A szaknevelés és általános nevelés között ugyanaz a viszony, ami az életpálya alakulatok és a közösség egésze között. Az általános nevelés a tudomány nevelő, a szaknevelés a tudomány technikai funkciójának felel meg. A tudományok és az élet között az iskola közvetít.

Az iskola tömegüzem, ennek megfelelően módszere mechanizálódott. Tömegteljesítményre törekszik, idegen az ifjúság számára. Mégis azt látjuk, hogy a nevelés súlypontját egyre inkább az iskolákra helyezik át. Ez helytelen és veszélyes, mert a személyes felelősség áthárítása a személytelen apparátusra.

Az iskola problémája nem választható el a művelődésanyag és a nevelés jogának kérdésétől. Krieck a Reichschulgesetz körül támadt kultúrharcban résztvesz, de a problémához nem pártpolitikai szempontból szól hozzá. A nevelés jogának tisztázása nélkül szerinte észszerű kultúrpolitika nem lehetséges. Sajnos, mondja, a nevelélmélet még fel sem vetette ezt a kérdést, pedig az összes kultúrpolitikai problémák megoldása elsősorban az ő kötelessége volna. (20) Az iskoláért vívott harc egyenlő a kultúráért vívott harccal. A neveléshez való jog problémájának megoldása érdekében meg kell vizsgálni, hogy honnan származik az iskola művelődésanyaga, ki szervezte meg az iskolát és ki tartja fenn. Ez tulajdonképpen a művelődésanyag eredetének, mibenlétének az egyházhoz és államhoz való viszonyának kérdése. Hosszas fejtegetések eredménye szerint a neveléshez sem a családnak, sem az

egyháznak, sem az államnak nincs abszolút joga. Mivel a természetjog megköveteli, hogy a jogviszonyban a jog és kötelesség, igény és teljesítmény egyensúlyban legyen, ezért azt mondhatjuk, minden szociális alakulatnak joga van a neveléshez, amennyiben sajátos szellemi tartalma, a társadalom egészének tett szolgálata erre feljogosítja, amennyiben megszervezte, fenntartja és saját művelődésanyaggal el is látja a nevelés intézményeit. A pozitív jog nem dönthető el egyszer s mindenkorra, mert az a történeti néporganizmus szociális alakulatai között fennálló erőviszonyoktól függ. Az utolsó szó azonban az államot illeti, mert ő a néporganizmus egészét kifejező és az összes többi szociális alakulatot is magábazáró egész. Jóllehet a nevelés az állam lényegéhez tartozik, az állam csak a történeti fejlődés folyamán alakul át szükségszerűen kultúrállammá. A fejlődés egy bizonyos pontján ugyanis nem kerülheti el a nevelés, majd később az egész művelődés intézményes megszervezését. A középkori államok pl. azért nem fejlődhettek kultúrállammá, mert nem volt sajátos művelődésanyaguk. Az újabb idők művelődésanyagát nem az egyház alkotta meg. Nevelésrendszerünk ennek megfelelően nemzeti (állami), világi, politikai- és vallási tekintélyektől mentes. Hosszasan bizonyítja, hogy a népiskola sem keletkezése, sem belső szellemi tartalma (művelődésanyaga) alapján nem illeti meg kizárólagos joggal egyik felekezetet sem, mert pl. még Tantervét sem volnának képesek teljesen felekezeti eredetű művelődésanyaggal megtölteni. Az egyházakat a nevelésből csak a valóságos nevelés illeti meg. Krieck a szülőknek a neveléshez való abszolút jogát is főként azért utasítja vissza, mert attól tart, hogy a nevelés egészen az egyházak kezébe kerül. Szerinte u. is a szülői természetjogból származó következményeket a kinyilatkoztatásra épülő tételes egyházjog a valóságban megsemmisítené. Úgy látja, hogy az állam és az egyház között megindult kultúrharckimenetele Európa jövője szempontjából sorsdöntő lesz. Az a tény, hogy ma — eltekintve az egyházaktól — a kulturális életnek nincs külön szerve, és a meglevő ilyenirányú egyesületek is gazdasági szövetségek mintájára alakultak, csak azt bizonyítja, hogy önmagáért való, öncélú szellemi valóság nincs. Öncélú kultúrát Krieck totális állama nem ismer el. A kultúra is a néporganizmusért van, feladata ugyanaz, ami a politikáé. A maga eszközeivel hozzá kell járulnia a népi élet teljesebbé tételéhez. A művelődés egész komplexumát egyetemes művelődésalkotmánnyal kell rendezni. Hogy igazságfogalma valóban funkcionális, azt a művelődésanyagról vallott nézete is igazolja: az egyházak és felekezetek elleni küzdelem során az igazság logikai tartalmára hivatkozik; amikor a néporganizmusról beszél, az igazság funkcionális hatását emeli ki. A művelődés anyagában benne rejlik immanens értéket, mondja egy helyen, nem szabad idegen cél szolgálatába állítani. Ha pártpolitikai, világszemléleti, feleke-

zeti szempontból foglalkozunk vele, megfosztjuk erkölcsi és nevelő értékétől, mert az emberi élet objektív ábrázolása a legfőbb erkölcsi és nevelő érték. Az elfogulatlan megismerés a nyugati kultúra nagy vívmánya. Nincs katolikus, protestáns "szám-tan, csak „szám-tan” van. A legjobb nevelőerő az igazság. Férfiasan szembe kell nézni a valósággal. A hibát és tévedést bevalló történelemtanítás pl. nem gyengeség következménye, hanem erkölcsi bátorság bizonyítéka. A művelődésanyag vallási, világnézeti, pártpolitikai célokra történő kiválogatása és felaprózása nagy veszedelem rejt magában. Követeli, hogy az iskola világszemlélete legyen egységes, szervezete, tananyaga, módszere feleljen meg az egységes világszemléletnek, a valóságos élettel legyen kapcsolatban, a szakrendszert elhagyva tanításformája (Lehrform) egészjellegű (Ganzheitlich) legyen, szoros benső kapcsolatot kell fenntartania a HJ, SA, SS, munkaszolgálat stb. nemzetiszocialista nevelő alakulatokkal, vagyis az iskolát is be kell tagolni a népi egészbe. Az iskola célja nem a növendék, hanem a népi közösség. Az iskola feladatait tehát a népi egész szempontjából kell megállapítani. Művelődés- és tanításanyagra szükség van, de csak annyiban, amennyiben az adott történelmi helyzet és az abból származó feladatok megvilágítása és megoldása megköveteli. A művelődésanyag kiválasztásának szempontjait 13 pontban foglalja össze. Mivel elvetendő minden tudományos enciklopedizmus, látszatoművelés, önértékű és öncélú nevelői munka, a művelődésanyag tegye tudatossá a valóság és a feladat közötti feszülést, a művelődés célját a tagszerűség elve határozza meg, a tartalmi elemek feleljenek meg a lélektan és neveléstan törvényeinek (a lelki fejlettséghez és a környezethez alkalmazkodás), az élet és iskola között legyen kölcsönhatás, (az iskola népi-politikai értelemben munkálkodjék a jövőn), formáljon a tagszerűség elve szerint, a népi közösség érdekében ne tudományosan rendszeres, hanem a Gesamtmunterricht szellemében élettellejesen művelő legyen, a nép életében meglévő történelem formáló feszüléseket tegye tudatossá, a multat tegye jelen-szerűvé azáltal, hogy a jelen problémáin és feladatain keresztül világítja meg, nyújtson történelmi reálismereteket (a szociális adottságok és feladatok megvilágítása, iparos-, földműves-, munkáskérdés a multban és jelenben), művelje a német nyelvet és műveljen a német nyelv által, összefüggésben láttassa a német-ség problémáit (ne ismerethalmazt, hanem egységes világszemléletet lehelő egységes szemlélettartalmakat adjon át), találja meg és alkalmazzza a lélek érzékenységet felfokozó, valóban közösséget alakító módszert.

2. Az egyetem és a tanítóképző.

Krieck szenvedélyesen támadja a weimari Németország egyetemeit is. Úgy látja, hogy az egyetem a nép életében már

nem tölt be vezetős szerepet, tanárai nem reprezentálják a nemzet öntudatát. Az egyetem öncélú, értékelésmentes, mechanikus, belső kapcsolatok és egységes etosz nélküli szakokat művel. Igazi nevelőereje nincs. Az ifjúság magára marad, senki nem törődik azzal, hogy a konglomerátumból miként alakul egységes világ-, élet- és értékszemlélet. Az egyetemet a népi fejlődés szolgálatába kell állítani. A népi-politikai egyetem legfőbb feladata a tudománynak és a tudomány művelőinek átállítása a népi-politikai feladatok szolgálatára, valamint az egységes népi-politikai világkép kialakítására. A tudományok egy-egy csoportja tulajdonképpen egy-egy életpálya problémáit oldja meg. Minden ilyen tudománycsoport egy főiskola keretébe utalandó. Az egyetem fakultásai tulajdonképpen önállósult főiskolák. Az egyetem ma nem biztosítja benső egységüket, mert csak külső keretüket alkotja. A főiskolák a nemzeti kultúra és nemzeti művelődés szolgálatára rendelt állami intézmények. Az egyetem sem nem önálló, sem nem független, csak autonómiája van. A népi-politikai szemlélet sem a tanulás, sem a tanítás szabadságát nem ismeri el. Az abszolút tanszabadság teljesen értelmetlen dolog. „Eine absolute Lehrfreiheit an der Hochschule ist ein absoluter Unsinn.” A főiskolák speciális feladatokat oldanak meg. E téren semmiféle szabadságuk nincs. A tanítás és nevelés nem „függeléke” a kutató munkának. A szaktudományok művelésén kívül a népi-politikai nevelés a főiskolák elsőrendű kötelessége.

Külön fejezetet szánt a tanítóképzés kérdésének. A tanítóképzés reformja szorosan összefügg a népiskolák reformjával, ezért a kettőt együtt kell megoldani. Követeli a filologizmus megszüntetését, és a rendi büszkeség letörését. A tanító ne műveljen tudományt, tanítson és neveljen. A német jövőnek nem szaktudósokra, hanem a német művelődés széleslátókörű hordozóira van szüksége. E célból a tanítóképző főiskola „szaktárgyait” céltudatosan egybefűző, összefoglaló neveléstudományba (Gesamtmterziehungswissenschaft) kell szervezni, hogy az egységes nevelés szempontja a „szaknevelés” egész területén érvényesüljön. Ez az összefoglaló neveléstudomány mindent egybefog, amire tanítónak, tanárnak, szakra és iskolafajra való tekintet nélkül tudnia kell. Jelentősége a tanító- és tanárképzés szempontjából ugyanaz, ami az egyes tudományszakok szempontjából az egyetemen a filozófiáé. Ez a még ki nem alakult összefoglaló neveléstudomány a népi-politikai nevelő feladatok szempontjából a nevelésfilozófiát, filozófiatörténetet, neveléstörténetet, nemzeti történelmet, lélektant, a nevelés- és művelődés rendszeres tanát, a társadalomtudományt foglalná egybe. E középponti mag köré csoportosulna a nyelvi-, kultúrtudományi-történeti, matematikai-természettudományi, technikai-művészi, testnevelői tb. szakcsoport, melyek mindegyike gyakorló iskolával is kapcsolatban volna.

A tanító ismerje meg a népi valóságot, legyen népi-politikai öntudata, élő tanításegységekben (Zusammenschau) lássa együtt a sokféle részletfeladatot és az egységeket a mindenkori szükségletnek megfelelően módosítani is tudja. A főiskolának olyan tanítókat kell nevelnie, akik a nemzetpolitikai célt különféle szempontok szerint reálisan látják, és akik az iskolában nevelőmunkásságukkal a nemzet alakulásán tudatosan közreműködnek. Nem szakemberekre, hanem népi-politikai öntudattal rendelkező nevelőkre van szükség. A tanítóképző különös nehézségei általános műveltséget nyújtó szakiskolai jellegéből következnek. A főiskolai tanítóképzés kéne.

3. A módszer.

Néhány szóval meg kell emlékeznünk még a tanítás módszerének kérdéséről is. Ez a népi-politikai tömegmozgalommal és a primitív népek nevelés- és tanításmódszerével annyiban hozható kapcsolatba, hogy szintén nem meggyőzésre, hanem megnyerésre, a magatartás és érzület közvetlen kialakítására törekszik. A tömegérzület (Massenerregung) felfokozása a célja. Közvetlenül akar hatni a lélekre és főként annak tudattalan, ősi, elemi ismeretlen mélységeire. Nem az értelmet akarja felvilágosítani (az értelmi vitát kerüli), hanem a totálisan értett ember testi-lelki-szellemi valóságát akarja megnyerni. A racionalis tudattartalmakat tudatosan elhanyagolja. Az irracionális elem, a ritmikus ráhatás (szavalókórus), sugalló rövid mondások, stb. nagy szerephez jutnak. Racionalis fogalmak helyett inkább szimbólumokkal és szemléletekkel hat. (Horogkereszt, Harmadik Birodalom, stb.) A módszer annyiban célravezető, amennyiben az embert alakításra képessé tudja tenni. Az alakíthatóság ugyanis nem megadott változatlan lelki képesség, hajlam, készség, mint ahogyan azt a neveléstan rendszerint feltételezi, hanem igenis módosítható és fokozható lelki diszpozíció. Sugallással, ritmikus ráhatással fokozható az ember felismerő- és befogadóképessége, érzékenysége és alakíthatósága. A felfokozott lelkiállapotban az alapvető szemléletek, ismeretek, magatartások annál mélyebb gyökereket eresztenek, minél hatásosabbak voltak a szavak, cselekvések, sugallások. Az extázis, rajongás, felfokozott izgalom és lelkesedés állapotában az érzékek működése élénkebb, a fantázia tevékenyebb. A tömeg ebben a lelkiállapotban lelki, érzelmi egységbe olvad: közösség lesz. A tömeg az izgalom és lelkesedés állapotában irányítható és alakítható, „Masse wird lenkbar und formbar in der seelischen Erregtheit”. (Nationalpolitische Erziehung. 39.) Krieck szerint az iskola módszerét és általában a nevelés módszerét is ilyen értelemben kell átalakítani. Lelkesedik Pestalozziért, kit szerinte a racionalisták félreismertek. Pestalozzi ugyanis nem intellektualista, hanem rajongó, primitív, ősi

szellem. Ő találta meg az érzelmi egységet, közösséget teremtő módszert, mellyel tanítványainak lelki érzékenységét igen magasra tudta fokozni. Módszere alapját nem műzsai tartalmak, hanem a szám és tér racionalis formaelemei alkotják. Pestalozzi éppen ezért nem ítéltethető meg Rousseau eszméin keresztül. Az említett eljárások a buddhista kolostorok -lélekalakító és lélekfegyelmező eljárásaival rokonok. Ilyen módszert kell alkalmazni a nevelésben általában, az iskolában, sportban, véderő alakulatokban, ifjúsági szervezetekben, stb. A lelki emóciót előidéző irracionális, mélyen tudatalatti elemek fontos szerepe miatt a természeti jelenségekkel (napéjegyenlőség), állami, egyesületi, gazdasági élettel és az egyes életpályákkal (mesterségek stb.), valamint az ifjúság életével általában kapcsolatos hagyományos népszokások különös gonddal történő ápolását sürgeti. Ének, zene, szavalókórus, menetelés, külső dekoráció mind arra hivatott, hogy a tömeget az érzelmeken keresztül valóságos közösséggé olvassza össze.

A munkaiskola, mint módszer, szerinte jogos reakció a puszta Drill-módszerrel szemben. Amint azonban túlnő a módszer keretein és nevelési kérdés lesz belőle káros, mert akkor már materialista művelődési irányt fejez ki. Munkás a gazdaságban, gyárban és általában a termelésben, nem pedig az iskolában lesz az ember. A munka lényege az objektív célra irányulás. Az objektív cél a növedék ránevelése arra, hogy egyéni életével a sorsközösség történelemszabta feladatainak megoldásához járuljon hozzá. (Újabban nálunk is élénk vita folyik e téma körül.)

A módszer ismerete megkívánja az életforma ismeretét. Abból pl., hogy miként űzik a mesterséget, következtethetünk az inasnevelés módszerére. A nevelés módszere épp úgy jellemző egy népre, mint nyelve, művészete stb. Abszolút értékű és egyetemesen érvényes tanítási módszer nincs, mert a tanítás nem végezhető egyetemesen érvényes módon, hiszen az eredményes munka a tanító igazi hozzáértésének szabad érvényesülését feltételezi (Freie Meisterschaft). Az egységes irány (Gesamtrichtung), a népi-politikai cél, a tekintélyek értékrendszere természetesen szigorúan kötelező. Sem a nevelésnek, sem a tanításnak nincs magánvaló módszere (Methode an sich). A totális szemléletmód számára egészen természetes, hogy a nevelés komoly reformját csak az egész közösség életrendjének gyökeres változása idézheti elő. Éppen így az iskolai tanítás reformja sem tudományszak, tantárgy, illetőleg óraszám kérdése. Ha általános az érzés, hogy a nevelés reformra szorul, az csak azt jelenti, hogy a közösség egész életrendje és annak egész művelődéstartalma problematikus lett. Téved a nevelélmélet, ha azt hiszi, hogy a nevelés eszközeinek és módszereinek megváltoztatásával új embertípust tud kialakítani. A gyakorlati nevelés csak akkor lesz eredményes, ha nem a többi életterületről elzártan, mintegy külön

pedagógiai szigeten a politikai és gazdasági élettől függetlenül történik, hanem mindezekkel összhangban, az egyes szociális alakulatokkal együtt és karöltve igyekszik célját megközelíteni. A nevelőrendnek végre meg kell értenie, hogy a nevelés erőtlen és gyenge, ha munkáját nem az egész népélet együttlításából fakadó követelmények és célkitűzések egységes értelmezése határozza meg. Az eredményes nevelés feltételezi a néporganizmus egész célproblematikájának világos szemléletét, az ebből származó politikai, szociális, gazdasági, nevelésügyi, kultúrpolitikai stb. tennivalók vizsgálatát és egyöntetű kifejtését. Mindazok a problémák tehát, melyek megoldásra várnak és ebbe beletartozik a nevelés kérdése is, csak együttesen oldhatók meg, mert a nevelés kérdése mindenütt, mint az összes problémákat behálózó, azoktól el nem választható, és csak az összes többi kérdésekkel egyidőben és együtt tárgyalható kérdéskomplexum jelenik meg.

X. Megjegyzések Krieck „metafizikájához”.

Sem a totalitás politikai, sem pedig nevelésfogalma nem vezethető le teljesen a multból. Hiába tanulmányozzuk a német állameszme kialakulásának történetét vagy politikai nevelés multját, sem az elv, sem a módszer nem pusztá történeti fejlődés eredménye.

Krieck munkájából egy egészen új világ-, élet- és érték-szemlélet körvonalai bontakoznak ki előttünk. Középpontja a nép természetes-szellemi realitása és annak abszolút történeti megvalósítására való törekvés. Az akarati elem a végső determináló tényező. Ez parancsolja a néporganizmus egységének metafizikai megalapozását és ennek következménye a rendszer funkcionális jellege (igazság, érték- és tudományszemlélete) és egyszeri történeti voltára való hivatkozása.

A néporganizmus egységének metafizikai megalapozásával alakul át a Krieck lelkében élő akarati elemhez tapadó szabadságmozzanat a realitás világában a sors, az elmélet síkján a logika kényszerévé.

Krieck szinte emberfeletti feladatra vállalkozik, mikor mind gyakorlati, mind elméleti téren eddig még nem tapasztalt szintézist kísérel meg. A metafizikai egységet úgy biztosítja, hogy a néporganizmust az egész létvalóság magyarázó elvévé emeli s mivel a néporganizmus valóban természetes- szellemi-történeti élet-egység, a szellem, természet, élet. metafizikai válaszfalainak lebontását követeli s az univerzumot élő, tudattalan szellemi-természeti életegységnek jelenti ki.

Pedig a racionalizmusnak éppen azt veti szemére, hogy antropomorfizmusa csak részleges. Csak a célszerű cselekvést és nem az egyént a maga egészében projiciálja a mindenségbe. Hogy ő

mégsem él teljes antropomorfizmussal, annak magyarázatát éppen az akarati elem determináló hatásában kell látnunk. A néporganizmus természetes- szellemi-történeti egységének metafizikai megalapozása ugyanis szükségképpen minden személyes, öntudatos, egyéni mozzanatnak személytelen, tudattalan kollektív mozzanattá való átalakítását sürgeti. Ezért már kiindulásban is „kollektív”, azaz nem a totális egyéni, hanem a totális kollektív valóságot használja fel a létezés értelmezésére, vagyis már az antropomorfizmus fogalmának is kollektív jelentést ad.

A teljes, egyénien értett antropomorfizmus esetén az univerzumot személyes, öntudatos, egyéni szellemmel kellene értelmeznie. Ez esetben azonban minden személyes, öntudatos, egyéni mozzanatnak szükségképpen nagyobb, vagy legalább is a kollektív mozzanattal egyenlő megbecsülésben kellene részesülnie, vagyis éppen az erősödne meg, amit gyengíteni akar. Hogy antropomorfizmusának alapja valóban a totalitás politikai élménye, azt a kétszeresen elhatárolt és részben elszűkített (nem az egytemes emberiséget érti), részben kiterjesztett (az egyénnél tágabban érti) „ember” fogalma is igazolja. Antropomorfizmusának alapja nem az egyén, nem az egyetemes emberiség, hanem annak közép tagja, a néporganizmus.

Krieck kollektív antropomorfizmusához akkor lenne igazán következetes, ha a tudattalan, személytelen szellem csak néporganizmusokban nyilvánulna meg. Így az egyén teljes és abszolút szocializálása metafizikailag is megalapozott volna és könnyebben oldaná meg azt a nehézséget, melyet az öntudatos valóságnak a tudattalan alá rendelése jelent. Nála az öntudatos egyéni lét célja és értelme szinte kizárólag az öntudatlan néporganizmus, és nem az előbbi, hanem az utóbbit tekinti öncélú és önértékű létkategóriának. Krieck azonban nem akarja metafizikailag megsemmisíteni az egyént, jóllehet rendszerének kiépítése során az egyén teljes közösségbe tagolására törekszik és az egyénen szinte kizárólag csak a közösségi mozzanatokat emeli ki. Az egyén erőit teljesen és tökéletesen az akarati elem szolgálatára akarja kötelezni. Krieck tudományos magatartására általában jellemző, hogy a racionalizmus, individualizmus, liberalizmus világ-, élet- és értékszempléjét, az abból származó következményeket csak annyiban ismeri el, amennyiben a totalitás politikai fogalmának mélyén élő akarati elem szolgálatára alkalmas.

Az a tény, hogy az öntudatos, személyes, egyéni mozzanatok „szocializálása” az öntudatos, személyi, egyéni valóságban megy végbe, már maga is azt bizonyítja, hogy az a kollektív egésszel szemben magasabbrendű, semmi körülmények között el nem hanyagolható valóságforma. Krieck, mint öntudatos személy, tulajdonképpen saját legbensőbb lényegét, t. i. öntudatos személyi voltát semmisítené meg, ha az öntudatos egyéni valóságot tagadná. Ez azonban nem is célja. Csupán annak kimutatására törekszik, hogy

az egyén nem olyan értelemben „független”, „önálló”, „abszolút”, mint ahogyan azt a szélsőséges individualizmus hirdeti. A közösségi vonások kifejtése nem metafizikai, hanem történeti szükségszerűség következménye. Egész rendszere ennek a történeti szükségszerűségnek akar eleget tenni.

Az egyént meghatározó entelecheia, faj, és biológiai nem közül a fajt emeli ki és teszi uralkodóvá. Érthető ez, hiszen a faj a természetes-szellemi-történeti néporganizmus metafizikai abszolút egységének szellemi-biológiai alapja, feltétele és biztosítéka. A személyes, öntudatos, egyéni elem az entelecheia háttérbe szorul egy személytelen, tudattalan kollektív biológiai-szellemi tényezővel szemben. A személy legbensőbb kötelessége — az akarati elem parancsa szerint — a személyi mivolttal szemben másodlagos tényező engedelmes, öntudatos szolgálata. Az entelecheia fogalmának következményeit, ha tárgyalja is, jelentőségét nem emeli ki. Az egyént meghatározó jegyek közül tudatosan a közösségi vonásokat hangsúlyozza. Hogy a közösségi elemek tudatos hangsúlyozását az akarati parancsa írja elő és nem belső „metafizikai” szükségszerűség, azt Kriek azzal is elárulja, hogy az önnevelésről szólva az önnevelés értelmét az őshivatás teljesítésében látja. Az őshivatás nyilván nem lehet más, mint az egyéni mivoltot lehetőségessé tevő entelecheia szózatának követése. Azt elismeri, hogy a közösség önnevelése nem oly tökéletes, mint az egyéné, de hogy mi a közösség őshivatása, arról világosan nem beszél. A közösség őshivatása nyilván, hogy az „ember” lényeg egy-egy vonását a többi néporganizmus számára mintaszerűen reprezentálja. Arra a kérdésre azonban, hogy az entelecheia, az alapjelleg, az egyéni és kollektív őshivatás, a faj és a történeti szükségszerűség hogyan függ össze, Kriek nem ad választ, pedig az entelecheia problémájának tisztázása igen fontos volna, hiszen az egyén erkölcsi szabadsága az entelecheiával áll vagy bukik. Ha ugyanis az egyén azért nem követheti az entelecheia szózatát, mert a faji elem szolgálatát a történeti szükségszerűségre hivatkozó akarati elem írja elő, az egyén erkölcsileg nem szabad. Azt pedig, hogy az entelecheia maga ismerje fel a faji vonás szolgálatának szükségességét és önként tegyen eleget az akarati elem parancsának, Kriek nem mondhatja, mert ez a kollektív szempont feladását jelentené. Hogy felfogása mégsem egyoldalúan merev, azt az önnevelésről vallott nézete is igazolja. Az egész problémát különben sem metafizikai érvelés, hanem a kérdés funkcionális hatása dönti el.

Az öntudatos személyes egyéni valóságot mégis súlyosan érinti Kriek felfogása. Amilyen mértékben kollektivizálódik, olyan mértékben omlik össze öntudata, személyes mivolta és erkölcsi szabadsága. Az egyén öntudatát a köztudat, személyes voltát az őstípus, erkölcsi szabadságát a tag és faj fogalma tompítja le. Az etikai mozzanatot azonban Kriek sem tagadja, csak a tör-

téneti szükségszerűség és sors fogalmával az akaratí mozzanatnak rendeli alá.

Hiába mondja Kriek, hogy a szerves egész tana sem nem misztika, sem nem varázsigé, nem az állat- és növényvilágból vett analógia, hanem tényfogalom, melynek reális tartalma van. A néporganizmus távolról sem működik olyan célszerűen, mint egy növényi vagy állati organizmus, mert: az egyént nem lehet a növényi vagy állati szervhez hasonló, teljes célszerűséggel beletagolni a néporganizmusba, már csak azért sem, mert mint azt egy helyen Kriek is elismeri, az egyénnek a közösségtől független erkölcsi rendeltetése is van; mert az a tétel, hogy az individuum teljesen és egyénien tükrözi a néporganizmus egészét, csak részben valóság, jórészt fikció. Az egyén erkölcsi szabadságának kérdése tehát nem kerülhető meg, mert tagadása megsemmisítené az erkölcsi felelősséget is, aminek megalapozása pedig Kriek rendszerének, ha nem is bevallott célja, de egyik legkomolyabb törekvése. E nélkül a szerves igazság követelménye (jog és kötelesség egyensúlya) jórészt fiktív marad. Erkölcsi felelősség pedig erkölcsi szabadság nélkül nincs.

A természetes-szellemi egység metafizikai megalapozása és abszolút történeti megvalósítása érdekében végeredményben úgy az egyéni valóságot, mint az egész objektív kultúrát csak annyiban értékeli, amennyiben az elméleti, illetőleg a gyakorlati szintézis kiépítésére alkalmas. Ezért nem ismer el a néporganizmuson kívül magánvalót, öncélút, önértékűt, abszolútát. Az élmény, hit és ész felől érkező ösztönös irracionális és racionalis tartalmakat egy mítoszi, filozófiai, vallási és tudományos elemeket egyaránt magába foglaló sajátos nagy elméleti szintézisbe olvasztja össze.

Érthető, ha úgy az élményismeretet kifejező szimbolumot, képet, mint az észismeretet hordozó fogalmi ismeretet az abszolút tekintélyre hivatkozó vallásismeretet egyaránt csak a közösségnek tett szolgálata, funkciója szerint értékeli. Ezért nem különül el munkáiban élesen a mítoszi, tudományos, vallási és filozófiai elem.

Az elmélet, régi szólás szerint annyit ér, amennyi belőle megvalósítható. Az akaratí elem a néporganizmus metafizikai egységének megalapozását a gyakorlati megvalósítás érdekében írj elő kötelezően. Maga a „népi”, „politikai” világ-, élet- és értékszemlélet is annyiban valóban „népi”, „politikai”, amennyiben a néporganizmus történeti abszolút egységének kiépítésére tényleg alkalmas. Az egyéni valóságokra, a tudományra, vallásra, filozófiára, stb. is a gyakorlat miatt kötelező az egységes világ-, élet- és értékszemlélet. Mind annyiban népi és politikai, amennyiben az abszolút történeti egység kiépítéséhez valóban hozzásegít. Egyedül ez a szempont határozza meg Kriek álláspontját a liberalizmus, racionalizmus, individualizmus világ-, élet- és érték-

szemléletével szemben is. Egyiket sem önmagában vizsgálja, hanem aszerint értékeli, hogy az akarati elem diktálta egységes szemléletet az abszolút történeti egység kiépítését megnehezíti-e vagy nem. Ott, ahol azt elméleti vagy gyakorlati igények úgy kívánják, az onnan származó erőknek is szabad érvényesülést biztosít.

Az abszolút történeti egység eszményi megvalósulása még igen távol van. A végső cél Krieck szellemében olyan egyházi és világi, politikai és vallási közösség, hol tudás és hit, tudomány és vallás, politikai tevékenység és vallásgyakorlat stb. között szinte már semmi különbség nincs. Csak ez esetben lehetne ugyanis Krieck törekvésének megfelelően a totális néporganizmus közösségvallással rendelkező vallásközösség is.

Mindent, amit az individualizmus eddig az egyénre ruházott, azt Krieck a népre ruházza. Az individuum kultuszát átviszi a kollektívumra. Felfogását pánindividualizmusnak, pánliberalizmusnak, pánracionalizmusnak nevezhetjük, mint ahogy nevelésemélete sem egyéb, mint pánpedagógizmus. Kutatásainak középpontjában nem az emberiség, mint egész, nem az individuum, mint totalitás, hanem a nép, mint totális individuum áll. (Eme totalitás közvetlen megszemélyesítője a Vezér, reprezentánsa a párthadsereg. Érthető a tisztelet és tekintély, mely őket övezi. Ők sajátos értelemben a néptotalitás politikai-papi-rendje.)

Bárhogyan alakuljon is a jövő, annyi bizonyos, hogy az élet sokkal gazdagabb, semhogy akár politikus, nevelő vagy filozófus egyetlen zárt elméleti vagy gyakorlati rendszerbe foglalhatná. Törekedhetik feléje, de az élet teljességének megragadása mindig ki fog csúszni a kezei közül. A totalitás lényegéből következik, hogy éppen a totalitás eszméjének gyakorlati keresztülvitele folytán a kollektív természetes közösség igen könnyen egyre inkább üzemszerű, jól szervezett, szabályozott, pontosan körülírt és meghatározott, azaz egyre racionalisabban berendezett közösséggé alakulhat át. A fejlődésnek ez az iránya nem éppen kikerülhetetlen, de amint a racionalisztikus elem a természetes alapok rovására túlsúlyra jut, el nem kerülhető a rendszerből magából származó belső ellentmondások bomlasztó hatása. Ma még a kollektív szempont gyakorlati érvényesítése termékeny, mert a következetesen és egyoldalúan alkalmazott merev-individualizmus üttötte sebek gyógyításának egyetlen járható útja. Az elkövetkezendő nemzedék, nemes, de nehéz feladata az, hogy a közösségi szempont egyoldalú, mechanikus-technikai alkalmazását megakadályozza, vagy legalább is megnehezítse.

Krieck rendszere nagyszabású racionalis miszticizmus, olyan világszemlélet, mely részleteiben racionalista, de nagy összefüggéseiben belevész a misztikumba. Nevelésemélete olyan politikai-filozófiai társadalomelmélet, melyet politikai neveléssel akar megvalósítani.

Ha rendszerét lélektani szempontból vizsgáljuk, a „tévedések” jórésze érthető lesz. Krieck művészi hajlamú, de alapjábonvéve konzervatív ember. Irtózik minden erőszakos forradalmi változástól. Rendszere éppúgy származik cselekvő akaratból, mint megismerésre törekvésből. Szenvedélyes cselekedniakarás és szenvedélymentes megismerésetörekvés szintézise.

Bármi lesz is Krieck nevelésméleti rendszerének sorsa, annak elvitathatatlan és örök érdeme, hogy komolyan megkísérelte az emberréalakulás titkának felfedését: „Es ist die erste Aufgabe einer weiten und selbständigen Erziehungslehre, das Geheimniss der geistigen Menschenwerdung zu ergründen”. (Philosophie der Erziehung: 45.)

XI. Krieck elmélete és a filozófiai gondolkozás irányai.

Krieck hangsúlyozza, hogy a népi-politikai mozgalom irracionális mélységekből származó, rációval teljesen meg nem világítható mozgalom. Tétéleinek racionalis igazolására nem helyez súlyt, bizonyít ugyan, de a tudomány és mitosz két pólusa között.

Ami azonban a népi mozgalomra általában érvényes, az érvényes Krieck elméletére is.

A tudatos értelmezés ugyanis a népi mozgalom önmagárazsmélése folytán egyre nagyobb szerephez jut. A mitosz elkerülhetetlenül a tudomány felé fejlődik. Az egyre fokozódó racionalis igények kielégítésének követelményeivel tehát Krieck elméletének is számolnia kell, éppen a rendszerében élő irracionális-misztikus erők megemtése érdekében.

A népi-politikai mozgalom lendületét biztosító élménytartalom tudományos feldolgozásának szükségességét érdekesen világítja meg O. Dietrich: „Mi Németországban tudjuk, hogy mi a nemzeti szociálizmus, mert átéljük. Joggal mondták, hogy a nemzeti szociálizmus műve nem elvont világszemléleti konstrukció, hanem a vér- és a népközösség egységéből nőtt, a mi lényünknek leginkább megfelelő élménytartalom”. (21:5)

A népi-politikai mozgalom szellemi alapvetését Rosenberg is fontosnak tartja. „Most a hatalom átvétele után, a nemzetiszocialista mozgalomnak inkább, mint valaha kell gondolnia világszemléletének szellemi megalapozására, hogy a gondolkodás és cselekvés egysége ne csak a jelen számára tűnjék fel biztosított-nak, hanem az összes eljövendő nemzedékek számára is.” (21:6)

A tudományos elmélyítés és kifejtés során Krieck termékeny indításokat tartalmazó filozófiai koncepciója sem kerülheti el a történelem folyamán kialakult alapvető gondolkodási irányokkal való összefüggések tisztázását. Az elválasztó és egybefűző szálak felderítése nemcsak tisztán tudományos probléma, hanem első-

rendű gyakorlati feladata is. A népi-politikai gondolkodás egyetemesen érvényes és értékes elemei csak az egybevetés során deríthetők ki racionalis fogalmi ismeretek alakjában. Az igazolt tartalmak elismertetése is csak a rokon vagy szembenálló filozófiai gondolkodás fogalmi rendszerén és érték kategóriáin keresztül lehetséges.

Kriek politikus-tudós-nevelő alaplelkülete, a rendszerében élő politikai totalitásfogalom és az általa meghatározott létfogalom és igazságfogalom teszi érthetővé, hogy elmélete a korabeli és történeti filozófiai áramlatoknak szinte mindegyikével egybevetethető.

Anélkül, hogy ennek a szép és hálás témának módszeres és rendszeres vizsgálatába mélyednénk, a következőkben csak néhány érintkező pontra kívánunk rámutatni.

A filozófiai gondolkodás, amint azt a filozófia története igazolja, anélkül, hogy a három irány előzményeiben és következményeiben élesen és mereven elválasztható volna, vagy öncélú, azaz az igazságot önmagáért kereső, vagy gyakorlati, azaz társadalmi-politikai célzatú, vagy pedig sajátos szempontú vallás-erkölcsi okoskodás. A hindu „filozófia” vallás-erkölcsi, a kínai gyakorlati-politikai, a görög pedig öncélú. „Míg a hindu a filozófiától megváltását várja, a kínai pedig a társadalom bölcs irányítását, addig a görög azért filozófál, hogy tudásszomját kiélégítse.” (22:47)

Kriek filozófiai gondolkodásának középpontjában a totalitás politikai fogalmának élménye áll, ezért elsősorban gyakorlati-politikai célú. Éppen a gyakorlat számára üdvösnek bizonyult tételek „metafizikai” alapvetése és védelme érdekében foglalkozik egyre inkább „filozófiai” kérdésekkel (Völkisch-politische Anthropologie I—II—III., Leben als Prinzip der Weltanschauung und Problem der Wissenschaft).

Mentalitása több tekintetben hasonlít Konfucse-éhez. Fellepésük körülményei, működésük célja, bölceletük világ-, élet- és értékszemlélete, jóllehet más síkban, mégis több vonatkozásban rokon egymással. Kriek igen alapos történeti ismeretekkel rendelkezik. Hogy a kínai kultúrát is behatóan tanulmányozta, azt az is igazolja, hogy a Menschenformung-ban külön fejezetet szán a kínai művelődésrendszer tárgyalásának (Der Mandarin und die chinesische Bildungskonstitution). Konfucseval való eszmei rokonsága korántsem jelenti azt, hogy gondolkodására Konfucse bölcelete közvetlenül is hatott volna.

Konfucse idejében az ősi kínai patriarchalis monarchia fejlődmi önkény alatt sínylődő, zsarnokoktól zaklatott apró feudális államokra bomlott fel. Konfucse bölcelete az anyagi és szellemi nyomorúságból, a társadalmi és erkölcsi züllésből és a politikai zűrzavarból kereste az észszerűen kivezető utat. Bölcelete éppen a pusztulófélben levő állami élet megmentésére való törek-

vése közben alakult ki. A bajok legfőbb okát a rend hiányában és a tradíciók felbomlásában látta. Krieck is így ítéli meg a weimari Németországot. A rend, az egység, a törvény fogalma filozófiai elgondolásainak magva, mely a széthullott kínai birodalmat még egybefűző tradíciók feltétlen megbecsülésén és értékelésén keresztül a mult társadalmi-politikai idealizálásához vezet. Ezért hirdeti oly nagy meggyőző erővel, hogy Kína legjobb tanítója a mult, mert a multat úgy idealizálta a jövőbe törekvő akarat szimbolumává, mint Krieck a faji életeszményen keresztül a germán őskorszakot. Ezért gyűjti a régi iratokat, a nemzeti énekeket és írja meg Lu állam történetét. Törekvése tudatos, hiszen nemcsak gyűjti az ókor iratait, hanem azokat a maga eszméinek megfelelően át is dolgozza. Egységbefűző gyakorlati hatása miatt értékelhette oly nagyra tudattalanul is a zenét. Az ősi kultuszok, szokások, hagyományok, az ősök és az ősök által vallott szellemek tisztelete valahogyan az ember lelki-erkölcsi-társadalmi világával, a természeti erőkkel egy személytelennek gondolt misztikus abszolutum fogalomban olvadtak össze. Ezért hiszi Konfucse, hogy az isteni, természeti, erkölcsi és társadalmi-politikai világ törvénye egybeesik, egy és ugyanaz. Az államot titokzatos organizmus módjára gondolja el és a Tao fogalmát a kínai állam tapasztalati valóságára alkalmazza. A személytelen abszolutumot éppúgy, mint Krieck az összellemet, a közösség életét szabályozó immanens erőkkel azonosítja. De a Tao nála olyan végzettszerű, sorsszerű hatalom is, mely a fejedelmekben „összpontosul”. Krieck „fejedelme” is felsőbb hatalmak üzenetének tolmácsa, a néporganizmus mélyéből fakadó immanens törekvések kifejezője. Az állam sorsa Konfucse szerint azon fordul meg, hogy a fejedelem méltó hordozója-e a Taonak, vagy nem. (22:37)

A mindenegység sajátos élménye és annak konkrét alkalmazása juttatja el Konfucset a szociális igazság követelményéhez, a kölcsönösség nála „etikai” elvéhez és egy olyan sajátos értékrealizmushoz, mely Krieck rendszerét is jellemzi, noha alapjait még sehol nem fejtette ki. Azt mondja ugyanis, hogy az állam csak akkor boldogul, ha mindenki a maga dolgát végzi és mindeenkivel a maga módján bánnak. Megfelel annak, amit Krieck a jog-kötelesség egyensúlyán alapuló szerves igazságnak nevez. A kölcsönösség, mint a cselekvés normája, negatíve azt fejezi ki, amit pozitíven a keresztény felebaráti szeretet parancsa: „Amit magadnak nem kívánsz, másnak se tedd!” (Szeresd felebarátodat, mint önmagadat!). A mindenegységet, alkalmasint a titokzatos állami organizmust, az egyén nem élheti át teljesen. Az Egészet nem élheti át senki, mondja, de az egyén annál közelebb jut az egészen átélt élethez (az abszolút létezéshez), minél reálisabb, gyakorlatibb, azaz minél jobban betölti a maga részleges hivatását. Ez az immanens értékrealizmus Kriecknél legszebben és legteljesebben a népi-politikai tag-típus fogalmában érvényesül.

Konfucse és Krieck „bölcseletét” egyaránt a gyakorlati élet követelményei teremtették meg. Mindketten gyakorlati-etikai problémákon át jutnak el „metafizikai” kérdésekhez. Krieck bölcseletének alapján a gyakorlatban — nem az elmélet szerint — nem szükségszerűen, de könnyen u. az lesz az ember célja, ami Konfucsenál; t. i. a szociális állami rendhez való passzív (Kriecknél aktív) alkalmazkodás. Krieck jól látja azt a veszedelmet, ami az egyént fenyegeti és Konfucse is hangsúlyozza, hogy az Egész csak a részekért élhet és a részek csak az Egészben élhetnek.

Kína kultúrája Konfucse tekintélyének növekedésével arányosan merevedett meg. A történeti és metafizikai valóság dualizmusát, az idealizmus és realizmus, szabadság és szükségszerűség, egyén és közösség problémáit mindketten a történeti valóság, a realizmus, a szükségszerűség és a közösség jegyében oldják meg.

Konfucse, mint kormányzó és pénzügyminiszter bölcseletének gyakorlati megvalósítását is megkísérelte. Amikor belátta, hogy terveit nem viheti keresztül, tanítványaival 13 évig tartó önkéntes száműzetésbe ment. Bölcselete az európai szellem alakulására is nagy hatást gyakorolt.

Krieck bölcselete a néporganizmus gyakorlati élethalakításának szolgálatában áll, tehát nem törekszik olyan értelemben abszolút tisztaságra, mint a nagy görög gondolkodók. A reális történeti-kollektív valóság talaján áll s a tisztán filozófiai kérdéseket is ezen keresztül vizsgálja. Protagoras homomensura tétele nála így módosul: mindennek mértéke a nép.

Igen érdekes és tanulságos volna Platon és Krieck nevelésméletét, a Platon korabeli művelődési, politikai, szociális stb. viszonyokat Krieckkel és a weimari Németország viszonyaival összehasonlítani. Platon is meg akarta valósítani a maga államelméit s e célból háromszor járt Syrakusában — sőt egyszer rabszolgasorsra is jutott —, de terveit nem tudta valóra váltani. Bármilyen legyen is az összehasonlítás eredménye, az bizonyos, hogy Athen és Spárta története igazolja azt a meggyőződést, hogy *kivételes történeti időktől eltekintve*, egy nép életét nem feltétlenül szükséges egyoldalúan kollektív szempontok szerint berendezni. A spártai és athéni nevelés tanulmányozása ma különös jelentőséggel bír. Mindkét városállam nevelésszisztere a közösség érdekeit szolgálta, de míg Spártában a nevelés teljesen katonai-politikai jellegű volt, Athen közvetlenül alig szólt bele a nevelés dolgába. Perikles mégis büszkén mondhatta: „Amazok nevelése olyan, hogy már kora ifjúságuktól fogva fáradságos gyakorlás útján szerzik meg a férfi-erényt, míg mi, habár gondtalanul és szabadon élünk, semmivel sem kevésbé nézünk a szemébe ugyanazoknak a veszedelmeknek.” (23:I. 69)

A görög filozófia több problémája Kriecknél is előbb-utóbb felmerül és tisztázásra szorul. Az öncélú és önértékű ismeret esz-

méje, az abszolút igazságra való törekvés, a görög filozófia óta termékenyítően hat az emberi gondolkozásra. Ezzel a ténnyel minden bölcséleti iránynak számolnia kell. A mindenegység élménye a racionalis és irracionális elem rendszeralkotó szerepe miatt ismét dualizmushoz vezethet. Platon nem tudta megmondani, hogy a tapasztalati valóság miként részesül az ideákban, Krieck sem tud tulajdonképpen válaszolni arra a kérdésre, hogy a tapasztalati valóságból hogyan juthatunk el az ideákhoz. A monizmus fenntartása az abszolút szellem tagadása vagy elhallgatása mellett igen nehéz, bár az élet, mint olyan, mint szellemet és anyagot egyesítő valóság, Krieck-i alapon, még nem nyert bölcséleti kifejtést.

Bizonyos tekintetben Krieck „metafizikája” az újplatonizmushoz jut közel. Irracionális, racionalis és misztikus elemeket egyesít, fenntartja az Abszolútum transcendentitását, egyszerű, öntudatlan, nem tevékeny végső elvet vesz fel. Az egyént az újplatonizmus is a szellem, lélek és test egységének tekintti, jöllehet a szellem nem fajilag értendő. Az újplatonizmus szerint a lélek közvetít a test és szellem között és a testtel nem érintkező lélekrész szellemi tevékenységei a tudattalan megnyilvánulások. Kriecknél a tudattalan, az irracionális, az egyénben élő faji mozzanat, faji lélek (szellemnek nevezi), a tudatos, racionalis pedig inkább az egyéni mozzanat, a lélek megnyilvánulása. Krieck világ-, élet- és értékszemléletének bölcséleti alapvetése kell, hogy tisztázza az Abszolút szellem, ősszellem, faji és egyéni mozzanat (szellem, illetőleg lélek), valamint az anyag egymással való összefüggésének és egymáshoz való viszonyának kérdését. A fajelmélet alapján álló bölcséleti rendszernek előbb-utóbb ugyancsak szembe kell néznie a faji lélek — egyéni lélek — halhatatlanság kérdéseivel is.

A kereszténység bölcsellete sajátos valláserkölcsei célzatú. Lényeges eleme az abszolút, öntudatos, személyes szellem, a szellem és anyag dualizmusa, a teremtés és a megváltás gondolata. A dualizmus és minden „abszolút” ellen éles harcot folytató Krieck filozófiai gondolkodásának tendenciája nyilván az *élet* fogalmának olyan értelmezése — eddig még nem fejtette ki —, mely legfeljebb az abszolút szellem teljes transcendentitáját fogadva el, az ősadott, eredeti, kollektív szellemi-természeti életegység valóságán keresztül már eleve megszünteti a keresztény filozófia alapvető problémáit. Annyi bizonyos, hogy a hit és tudás egymáshoz való viszonyának kérdését határozott formában először a keresztény filozófia veti fel. Krieck a kinyilatkoztatás és ész tekintélyével a politika tekintélyét helyezi szembe, de mint egykor a nagy racionalis misztikus Scotus Eriugena az igazi hitet és igazi bölcséletet azonosította, úgy ő is a hit, tudás és politika egységének megteremtésére törekszik. Dialektikus készségével úgy szolgálja a politikát, mint egykor a skolasztikusok a teológiát. A hit

igazságai Siger Brabanti szerint (22:230) ész-érvekkel nem igazolhatók, Krieck is többször mondja, hogy a politika tételei nem szorulnak tudományos igazolásra. Nála különben is az összes problémák politikai megvilágításba kerülnek és így minden kérdésnek elsősorban a politikához (néporganizmushoz) való viszonyát kell tisztáznia.

A görög filozófia a létezésre vonatkozó abszolút igazságot kereste, a keresztény filozófia az Abszolút szellemnek a hitigazságok szerinti értelmezésére és igazolására törekedett, Krieck a törteneti-kollektív valóság (fajilag egységes néporganizmus) fajipolitikai-szociális igazságát kutatja.

Az állam problémájával Konfucse óta, ha nem is közvetlenül, de szinte valamennyi filozófiai iskola foglalkozik. A skolasztika az államot állította a valláserkölcsei célok szolgálatába, Krieck a vallás energiáit akarja a néporganizmus érdekében gyümölcsöztetni. A renaissance az államot már nem metafizikai elvekkel, hanem az államban működő immanens szellemi erőkkkel magyarázta. Platon még életében belátta, hogy az ideális állam nem valósítható meg. Kritikusa, Aristoteles, azt állítja, hogy a nép természetének és szükségleteinek megfelelő állam a legjobb. Machiavelli hangsúlyozza, hogy az államformák értéke relatív. Életük körforgás, mert a zsarnoksággá fajult monarchiának az arisztokrácia, ennek a népfelkelés által megdöntött oligarchia vet véget. Az erre következő demokráciát megsemmisítő anarchiából pedig ismét egy erős egyéniség vezeti ki az államot. Krieck is hangsúlyozza, hogy az államnak az élet teljesebbé tétele érdekében egyik formából a másikba kell alakulnia.

Anélkül, hogy az egyes filozófusokra kitérnénk, azt mondhatjuk, hogy a renaissance óta erősödő természettudományos gondolkodás mindinkább az emberi észre hivatkozik s az ok és okozat kategóriájával lassan megfosztja az univerzumot szellemiségtől és azt irracionális elemektől független mechanizmusként értelmezi. A skolasztika hatása alól felszabaduló filozófiai gondolkodás a társadalmat is kritikai szemmel nézi és elsősorban az egyént akarja kiszabadítani a fojtogató rendi kötelékekből. Az ész mindenhatóságának, az egyén önértékének, szabadságának hangsúlyozása eredményezte a racionalizmus, individualizmus és liberalizmus világ-, élet- és értékszemléletét, mely ellen Krieck olyan éles harcot folytat. A transcendens valóságtól elforduló és a föld reális életvalóságára irányuló felvilágosodás idealizálja a természetet és az egyént. Tettrejét a fejlődés gondolata, az ész és felvilágosítás mindenhatóságának boldog optimizmusa fűti. Az emberi társadalmat az ész által felismert és értékesnek tartott ideálok irányában akarja alakítani. Ez az idealizmus szüli a mindenirányú pedagógiai lelkesedést, a szándékos emberalakítás lehetőségébe vetett hitet, a nevelés iránti bizalmat. A kor meggyőződése szerint a helyes módszer birtokában a nevelés minden-

hatósága biztosítva van. A nevelés, mint tény, az emberréalakulás valóságos folyamata nem probléma.

A történelem azonban nem igazolta a felvilágosodás és a nyomán támadt individualizmus, liberalizmus és racionalizmus naív idealizmusát. A nevelés nem tudta megteremteni az ideális egyetemes emberi közösséget.

Krieck éppen arra akar rámutatni, hogy az egyén nem a létezés első és döntő kategóriája, hogy nem olyan értelemben racionalis, liberalis és individualis, mint ahogy azt a felvilágosodás hitte. Szabadsága, jósága, értelmének kizárólagos irányító szerepe az idők folyamán egyre problematikusabb lett. Meghatározó tényezőinek száma növekedett. Krieck már azt mutatja ki, hogy nem annyira az egyén alakítja a közösséget, mint inkább a közösség határozza meg az egyént. Az egyéni valóság szürkül, veszít jelentőségéből és az a veszély fenyegeti, hogy a plasztikusan és élettellenesen látott közösségvalóság mellett levezetett, másodrendű létformává törpül.

Krieck rendszere a felvilágosodás optimizmusához képest pesszimiztikusnak nevezhető. A hit és ész tekintélyét, a szabadság gondolatát, a történeti szükségszerűség, sors, irracionális hatalmai váltják fel. Igaz, hogy a naturalizmus természetbölcselete a mechanikus okság elvét a szerves természetre is kiterjeszti és azt Istentől független, önmagában tökéletes mechanizmusként értelmezi, de Krieck a mechanikus okság elvét még az anorganikus valóságból is kivonja s mivel teológiai következményei miatt a teleológikus szemléletet sem fogadja el, értelmező elvként csak a vak sors marad meg. Az összellelem fogalma így igen közel jut Schoppenhauer személytelen, céltalan és értelmetlen metafizikai akarat fogalmához. Hogy Krieck mégis teljesen más gyakorlati életszemlélethez jut, annak oka, a kollektív egész individualitását biztosító dinamikus biológiai-szellemi principiummal, a fajjal szemben táplált optimizmusa. Rendszerének immanens erői különben is hajlamosak arra, hogy az egész létvalóságot a faj önkiteljesedéseként értelmezzék. A faj fogalma fogja magába olvasztani a filozófiai gondolkodás által felszínrehozott mindazon értelmező elveket, melyek a kollektív-történeti élet fokozására alkalmasnak bizonyulnak. Krieck gondolatrendszerében a felvilágosodás, az individualizmus, liberalizmus és racionalizmus életfejlesztő erőit a faj kollektív valósága örökölte. A faj önértékű, mint a felvilágosodás egyéne, a politikai-kollektív akarat olyan tekintély, mint egykor az ész, a nevelés mindenható módszere pedig a funkcionális nevelés útján történő faji típusalakítás.

Érdekes, hogy Lessingnek, a felvilágosodás egyik legeredetibb gondolkodójának a fejlődés gondolatából sarjadt vallásszemléletet Krieck is átveszi, természetesen a fejlődés gondolatának elismerése nélkül. Lessing szerint ugyanis Isten mindig azt nyilatkoztatta ki az emberiségnek, amit a fejlettség bizonyos fokán

megérteni képes volt. Az Ó- és Újszövetség tehát — tanai idővel túlhaladottakká válnak, mondja Lessing — a fejlődés egy-egy fokát jelzi. A jövő vallása szerinte az észvallás, Krieck szerint a közösségvallás. (Krieck külön tanulmányban is foglalkozik Lessinggel: Lessing und die Erziehung des Menschengeschlechts.)

A felvilágosodás nyomán támadt filozófiai irányok közül különösen Kant hatott termékenyen a filozófiai gondolkodásra. Az ő „Ding an sich” fogalmának megfelelője Kriecknél a „Rasse an sich” és ennek empirikus megjelenése a „Volk an sich” lehetne. Krieck fejtegetései mögött, anélkül, hogy erről említést tenne, tudattalanul is az említett elgondolás húzódik meg.

Fichte és Krieck közös meggyőződése, hogy az emberiség megújulásának a német népből kell kiindulnia.

Hegel az abszolút szellem ideáját intellektualizálta. Az állam szerinte isteni hatalom, jelenlevő isteni akarat, öntudatos erkölcsi szubsztancia. Ez a gondolat a népi-faji eszmében, ha más formában is, de tovább él. A hegeli dialektika nyomát az egyén (tézis), közösség (antitézis) önnevelésében és a kettő szembenállását feloldó Fremderziehung-ban (szintézis) fedezhetjük fel.

A felvilágosodás ellenhatásaként keletkezett német romantika elveti a mechanisztikus természetszemléletet és azt vitalisztikussal cseréli fel. Nincs abszolút létlétlen: a szerves és szervesetlen világot ugyanazon életerő hatja át. Az anyag nem más, mint alélt intelligencia. A racionalis, hétköznapi, célszerű világtól elfordul, s az irracionálisra, a hétköznapi mögött rejlő ünnepire hívja fel a figyelmet. Az élet értelmét, igaz mélységeit a csodálatosban és rendkívüliben látja. Az irracionalist és csodálatost közvetlenül a tudattalanban ragadja meg és becsüli. Nagy erővel fog annak vizsgálatához. A muzsika is azért /művészet, mert nincs tárgya és a lélek tudattalan mélységéből fakad. Keresik az eredeti, a tiszta, le nem vezethető ősfenomént, ősegyet, az ősnépet, ősbetegséget, ősnyelvet stb., melyből a többi népek, betegségek, nyelvek a Naprendszerhez hasonlóan keletkeztek. A romantika azonban a realitástól való teljes elfordulása miatt nem hozhatta meg a várt eredményeket. Megfordította a dolgok rendjét. Az álmod valóságnak hitte és a valóságot álomnak tartotta. Ezért volt legnépszerűbb irodalmi formája a mese (lásd E. T. A. Hoffmann írásait). Ez a szellemi mozgalom nem sokat törődött az állammal és a politikával. A racionalis, józan, centralisztikus Poroszországot nem szerette. A multba nézett és a középkor vallási és történeti elemektől átszőtt rendi államában látta meg az organizmus fogalmához közelebb álló, az állam és egyház egységét jobban reprezentáló ideálját. A romantika érdeme, hogy az általános emberi helyett a nemzetire tereli a figyelmet és a népi valóság iránt felkelti az érdeklődést. A felvilágosodás optimizmusa azonban a véges és végtelen ellentétének öntudatára ébredt zseni tragédiáján keresztül ironiává törpül. Sajátságos ellenmondás, hogy éppen

első

a romantika termelte ki a faji típus-eszményt is megtermékenyítő Übermensch eszméjét

A népi-politikai gondolkodás a tudattalan szellemi valóság megbecsülését, az ősinek, eredetinek keresését, a nemzetinek-népinek, mint romlatlan ősvalóságnak elfogadását, a mult heroi-zálását, a rendi államformának és irracionális egybefűző kötelé-keinek értékelését és a végtelen iránti érzékét, ha nem is telje-sen, de közvetlenül jórészt a romantikától örökölte, anélkül, hogy a konkrét-történeti valóság és a hétköznapi realitása iránti érzékét elvesztette volna. A romantika erői társadalmi-politikai célok szolgálatába szegődtek.

Érdekes, hogy míg a német romantika elsősorban az abszolút valóságra irányult, addig a magyar romantika főként a magyar nemzeti valóságot akarta megragadni és alakítani.

Krieck sajátos romanticizmusa abban áll, hogy az abszolút szellemi valóságot a konkrét-népi-politikai egységben ragadja meg. Érthető és természetes, ha Krieck egész gondolkodását az életfilozófia sajátos szempontja hatja át és azt a pozitívizmus, pragmatizmus, éppúgy megtermékenyíti, mint az újabb német idealizmus, a filozófia szellemtudományi, fenomenológiai és érték-elméleti iránya.

Az életfilozófia szerint az élet az egyetlen valóság. Lényege a változás. Az élet teljesebbé tétele a cél. Ezért harcol Krieck is „a fogalmi bölcselet ellen” és igyekszik „a valóság tudattalan mélyére” az intuício segítségével behatolni és keresi „irracionális” úton a lét értelmét.

Az életfilozófia tulajdonképpen nem személyekhez kötött gondolkodási irány, hanem különböző életpályákon működő egyé-nek lelkében (Nietzsche, Dilthey, Bergson, Simmel, Keyser, Spengler stb.) élő, olyan alapmagatartás, mely sablonos formák-kal szemben az élet produktív teremtő erejét hangsúlyozza és az okság vagy logikai szükségszerűség kategóriája helyett vallásos misztikus alapélményre, illetőleg mint Krieck, történeti szüksé-gszerűségekre hivatkozik (24.) Az életfilozófia szemlélete a Sein-t és Sollen-t egynek látja. Az élet valóságát akarja megragadni, de ugyanakkor azt alakítani is akarja. A baj csak az, hogy az élet-filozófia mindenik iránya egyforma joggal hivatkozhat a belső szemlélet, intuício és vallásos-misztikus élmény mögött rejlő tekintélyre.

Az életet értékelő alapmagatartásnak Nietzsche életfilozó-fiája adott először kifejezést. Abszolút igazságot ő sem ismer el. Az igazság értéke szerinte élet- és fajfenntartó, élet- és fajfej-lesztő hatásától függ. Nincs abszolút erkölcsi norma sem. A transcendens erkölcsi etikától ő is elszakadt. Az eredetihez, az ösz-tönöshöz akar visszatérni. Nietzsche a filozófust, a művészt és szentet tartja az alkotó egyéniség mintaképének, Krieck vala-mennyi fölé helyezi a politikust. M. Ettlinger úgy látja, hogy

Krieck rendszere tulajdonképpen Nietzsche etikai individualizmusának nevelésméleti elmélyítése. (25:21) Szerinte Krieck pánpedagógizmusa alapján véve individuális jellegű, hiszen a nép és egyén legfontosabb feladata az őskarakter és az entelecheia, teljes kifejlesztése. Krieck kultúrfilozófiája szerint az egyetemes emberiség fejlődésének lényege az önnevelés. Ez nem pánlogisztikus, haladó, értelmi, hanem irracionális, tudattalan folyamat.

Bergson is azt tartja, hogy az életet sem a mechanizmus, sem a finalizmus nem magyarázza meg. Simmel az élet értelmét szintén a „több-életre törekvésben” látja. Spengler a kultúrákról állítja, hogy azok olyan élőlények, melyek „magasztos célnélkülséggel” születnek, élnek és halnak el (Krieck élesen állást foglal pesszimizmusa ellen).

A pozitívizmus kizárólag csak a földi életet tartja a lét valóságának. Nem akar tudni metafizikáról (Comte, Spencer, Mill, Guyau, Mach, stb.). A valóság létalapjának a kérdését nem tudja megoldani. Az abszolútum, szubsztancia, az emberi élet végső céljának kérdését rendszeréből ki is rekeszti, vagy tagadó választ ad. Tapasztalat tényeit csak annyiban értékeli, amennyiben saját elméletéről, illetőleg saját népközösségéről van szó. (Elméleti materializmus.) Azt hirdeti igazságnak, ami érdekeinek és érzéseinek megfelel. A vallást, jogot, stb. a néporganizmus funkciójának tartja és így végeredményben a szellemi élet jelenségeit biológiai adottságokra vezeti vissza, jöllehet az egyes népek ideológiájának még a természeti tényeknél is sokkal nagyobb életalakító jelentőséget tulajdonít. A társadalmi együttműködés elengedhetetlen feltételének Comtehoz hasonlóan az egységes világszemléletet tartja. A tudomány célja nála is *Savoir pour prévoir*. Herbert Spencer is organizmusnak hirdeti a társadalmat. A társadalomban azonban nem az egésznek, hanem az egyedeknek van öntudatuk. „Ezzel igazolva látja Spencer az individualisztikus liberalizmus tételét, hogy az állam van az egyedekért és nem fordítva.” (22:480)

A pozitívizmusban kell keresnünk a népi szemlélet tudományfogalmának eredetét is, mely a pragmatizmussal megtermékenyülve végeredményben a tudomány politikai fogalmához vezetett. Az igazság és tudomány gyakorlati ökonómiai fogalma szerint (a biológiai fejlődés-elméletnek a tudományos gondolkodásra való alkalmazása) a gondolkodás és tudomány a gyakorlati biológiai szükségletekből keletkezik és nem más, mint a környezethez való alkalmazkodás, az élet fenntartása, fejlesztése céljából. A megismerő tevékenység élettevékenység. A megismerő erőket tehát az élet érdekében gazdaságosan kell felhasználni és alkalmazni. A pozitívizmus ismeretelméletének végső következményeit Vaihinger fikcionalizmusa vonja le. Krieck is úgy tárgyalja az egyes problémákat, „mintha” a német néporganizmus volna az egyetlen és végső „abszolút” valóság.

A pozitívizmus tudományfogamával rokon a pragmatizmus tudományfogalma, mely szerint ítéleteink igazak, amennyiben az élet fejlesztésére alkalmasak és cselekvésre késztetnek. Egy tétel igazsága tehát gyakorlati következményeitől függ. Az igazság csak eszköz a cselekvés szolgálatában. James szerint a gondolkodás és cselekvés nem választható szét. Nem azért ismerünk meg valamit, hogy tudjuk, hanem, hogy az ismeret birtokában cselekedjünk. (Igazság fogalma instrumentális.) Az igazság életszükségleteink kielégítését szolgáló eszköz. James pragmatizmusa a vallás értékét is gyakorlati hasznával azonosítja. F. C. S. Schiller szerint az igazság társadalmi produktum és mértéke az ember érdeke. Krieck is azt tartja, hogy az igazság mértéke a néporganizmus érdeke.

Krieck felfogása a pozitívizmushoz, pragmatizmushoz stb. igen közel áll, anélkül, hogy azokkal teljesen azonosítható volna. Igazságfogalmának következetes és egyoldalú kifejtése azonban pluralisztikus faji igazságfogalomhoz vezet. Végző következménye szerint annyiféle igazság van, ahány faj.

Az újabb német idealizmus metafizikája is a természettudomány és metafizika egyeztetésére, induktív-tapasztalati metafizika alkotására törekszik. A szerves és szervetlen világ között Lotze sem tesz éles különbséget. E. Hartmann metafizikája szerint pedig a „Tudattalan” az életjelenségek belső mozgatója. A Tudattalan nála éppúgy nem lélektani, hanem metafizikai fogalom, mint Kriecknél. „A valóság léalapja az akarattal és értelemmel rendelkező tudattalan szellem. (13:503)

Hartmann szerint ez a világ éppen azért értéktelen, mert vak akarat hozta létre. Legjelentékenyebb követője Arthur Drews, aki Ettlinger szerint szintén hatott Krieckre. A tudattalan nagy jelentőségét W. James is hangsúlyozza, mikor azt mondja, hogy Isten a tudatalatti világon keresztül érintkezik a lélekkel.

A szellemtudományi irány különösen Dilthey és Spranger gondolatain keresztül termékenyítette meg Krieck népi szemléletmódját. Dilthey szerint a kort és az egyént, főként az utóbbinak lelki jelenségeit a maga lezárt egész mivoltában kell megérteni. Krieck ezt a szemléletmódot a fajeszmeével elmélyített, biológiai körühatárolt néporganizmusra alkalmazza. A szellemi élet Dilthey szerint is csak típusok variációja. Abszolút értékű világszemléletet ő sem ismer el. A történelemnek, mint mondja, nincs egyetemes célja, ő sem tud neki mélyebb értelmet adni.

A szellemtudományi módszer legkiválóbb továbbfejlesztője Spanger. Dilthey egészét-látó megértés-módszerét objektív értékvonatközölások kidomborításával mélyíti el, s ezáltal az egyszeri történelmi tényeket időtlen egyetemes tények értelmeként fogja fel. Az egyént (szubjektív szellem) kultúrállatásoknak (objektív

szellem) egyénfeletti hálózatába beékelten látja. Krieck alaptétele az, hogy az életforma, a nevelésrendszer és az uralkodó norma között belső strukturális összefüggés van. Ezt a termékeny szempontot alkalmazza az egyes korok és népek, valamint a weimari Németország történeti valóságára. Azzal pedig, hogy a német nép történeti feladatául a német néporganizmus totális életegységének megteremtését tűzi ki, a strukturális egész lélektani fogalmát történetileg elmélyített politikai totalitásfogalommal alakítja. Mivel pedig a feladat végrehajtására a nemzetiszocialista mozgalmat tartotta legalkalmasabbnak, az addig inkább ösztönös, tudattalan politikai törekvés általa lett olyan tudományosan is megalapozott tudatos népi-politikai mozgalommá, melynek céljait valóban nem lehetett előre racionalis pártprogrampontokba foglalni.

Kutatási módszerére Husserl fenomenológiája is nagy hatással volt. Lényegismerethez akar jutni s arra törekszik, hogy az életet és gondolkozást az elvont fogalmakat és a belső szemléletet közelebb hozza egymáshoz.

Rendszerének logikája és etikája megegyezik abban, hogy mindenekelőtt a sikert értékeli. Természetesen nem az egyéni, hanem a néporganizmus kollektív sikerét. Elmélete sajátosan utilitarisztikus.

Krieck tulajdonképpen a technikai kultúra egyoldalú uralma alól akarja felszabadítani az egyént és a társadalmat. Az értelemben azonban nem bízik és ezért az ösztönt és intuiciót hívja segítségül. Az élet, mint olyan, azonban nehezen lehet legfőbb érték-mérő, mert az rosszat is tartalmaz. A legfőbb értéket, Istent, aki mindenek végső célja és értelme, Krieck nem tagadja meg, csak megismerhetetlennek mondja és elhallgatja. Az egész rendszert még így is valami modern vallásos alaphangulat hatja át. Határozottan van érzéke a jelenségek mögötti végtelen iránt. Rendszere olyan sajátos szintézis, mely éppen belső ellentétei miatt igen alkalmas továbbfejlődésre. Maga Eggersdorfer mondja, hogy az egész rendszer más kiindulásból újra átgondolandó.

A népi szemlélet a filozófia terén is elsősorban reális akar lenni. „Die Philosophie... er-mächtigt den Menschen, *sich seiner im Wirklichen* und darin *sich des Wirklichen selber zu be-mächtigen*.” (26) Krieck tudományszemléletéből egyenesen következik az, amit folyóiratában, *Nationalsozialistische Philosophie?* c. cikkében (Volk im Werden, 1934.) tömören és röviden így fejez ki: „Einer künftigen Philosophie wird die nationalsozialistische Idee Ausgangspunkt, Richtschnur, Gesetz, Inhalt und Ziel sein, denn sie umfasst eine Welt: die Deutsche Welt”.

Befejezés.

E tanulmány második részének feladata.

Tanulmányom túlterjedt azon, hogy pusztán Krieck nézeteit foglaljam egybe. Mindazt, ami túlmegy az ismertetésen és tárgyaláson, azt egy következő, önálló részben óhajtom közreadni. Itt csak megemlítem, hogy Krieck álláspontja egybevethető a fellépése idején Németországban uralkodó hagyományos- és a szociáldemokrata nevelői gondolkodással, valamint a nevelés magyar elméletével, a nemzetneveléssel is. Krieck munkásságát csak úgy tudjuk helyesen értékelni, helyét csak úgy tudjuk kijelölni, ha az itteni kérdéseket rendszeresen és módszeresen szembeállítjuk egymással.

Magunk számára különösen a nemzetneveléssel való egybevetés indokolt. Krieck és Imre Sándor felfogása között ugyanis eszmei (nem tartalmi) rokonság állapítható meg s ezért a kettő összevetése tanulságosnak látszott. Az egyezések és különbségek ismertetése alkotja e tanulmány második részét.

A nemzetnevelés régibb Krieck népi-politikai nevelésméltetésénél, hiszen közismert, hogy a nemzetnevelés számára alapvető munka, „Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről” 1904-ben, a „Nemzetnevelés” pedig 1912-ben, tehát 18, illetőleg 10 évvel korábban jelent meg, mint Krieck e tekintetben alapvető műve, a Philosophie der Erziehung.

A nemzetnevelésnek, mint sajátosan magyar nevelésméleti rendszernek éppen az a legbensőbb strukturális, szerkezeti sajátossága, hogy konkrét nemzeti mivolta ellenére kortól, fajtól függetlenül egyetemesen emberi is. Az általános és egyetemes neveléstudomány lehetősége, nemzetegyéni-népegyéni művelésének követelménye, a kettő egymástól el nem választható volta, a nemzetnevelés nevelésideájából, célfogalmából és tényfogalmából belső logikai szükségszerűséggel következik. Ami pedig a nemzetnevelés tudományelméleti síkján elméleti követelmény, az a neveléstudomány multjából, történeti fejlődéséből és mai állásából származó tanulságok következménye is.

A nemzetnevelés, mint általános és egyetemes nevelésméleti rendszer, a nevelés ideájának módosulása, általános és egyetemes elméleti alapjának belső szerkezeti felépítettségének megingása nélkül, a nemzetek-népek-fajok sajátos történeti nevelés-

elméletét és nevelésgyakorlatát nemcsak lehetővé teszi, de kötelezően elő is írja.

A benne rejlő filozófiai tartalom szerint ugyanis a szellemi, létvalóság egysége éppen a történeti folyamat és időtlen érték-tartalom dialektikus szembenállásában jut kifejezésre. Az Abszolút szellemet racionalisan kifejező abszolút értékrendszer (abszolút igazság, jóság és szépség) irányában történő öncélú és önértékű fejlődés tehát csakis az egyéni és kollektív (népi- és egyetemes emberi) valóság korhoz és fajhoz kötött konkrét történeti feladatainak megoldásán keresztül lehetséges. A konkrét történeti feladatokat a nemzetnevelés nemcsak metafizikailag értelmezi, hanem a megoldásukat sürgető történeti szükségszerűséget metafizikai szükségszerűséggé is mélyíti, és így a konkrét történeti valóságnak az abszolúttal és egyetemessel való szoros kapcsolatát a gondolkodás és cselekvés belső egységét is biztosítja.

A nemzetnevelés tehát elismeri, hogy az abszolút értékrendszer felé történő fejlődés hol az egyéni, hol a kollektív (népi-egyetemes emberi) mozzanatok hangsúlyozását teszi szükségessé, de erőteljes realizmusa közben sem adja fel idealisztikus álláspontját és merev egyoldalúság helyett mindenkor az egyéni és kollektív, a történeti feladatok és időtlen értéktartalmak közötti harmonikus, állandó kölcsönhatás biztosítására törekszik.

Az egyetemes emberiség fejlődése, mivel az nemzeti-népi egyénekből áll, csak az egyes nemzetek-népek fejlődésén keresztül lehetséges. Ez az egyetemes nevelői gondolkozás az egyes nemzetek egész szellemi életére kiterjedő kutatást kíván meg avégből, hogy az állandó nemzetténevelés szervesen a multhoz kapcsolódó történeti, a jelen konkrét feladataival számoló politikai és a kettőt az abszolút értékrendszer jegyében látó nevelői tudatossággal reális nemzetismereten, nemzeti neveléstudományon és nevelésügyi szemléleten alapuló nemzeti művelődéspolitikába szervesen beillesztett, nemzeti nevelésrendszeren keresztül történhessék.

Krick rendszere nem más, mint a nemzetnevelés általános és egyetemes elméleti rendszerének korhoz és fajhoz kötött kollektív politikai-faji értékmegvalósításra irányuló német történeti alakja.

Ha röviden jellemezni akarjuk a kettő egymáshoz való viszonyát, azt mondhatjuk, hogy Krieck nevelélmélete a totális, Imre Sándoré pedig az abszolút fogalmával fejezhető ki legrövidebben. A világ-, élet- és értékszemlélet szembenállása ellenére az egyéni valóságtól az egyetemes emberi közösség konkrét népi, nemzeti kollektív alakjának szolgálatát egyenlő erővel követlik meg.

A nemzetnevelés mélyén élő filozófiai tartalom az öntudatos személyes egyéni valóság lényegét alkotó szellemi tartalmat projiciálja az univerzumba s ennek alapját és célját egy öntuda-

tos személyes abszolút szellemben látja. Érthető, ha a nemzetnevelés hisz az abszolút értékrendszer érvényességében és a tudománnyal, kultúrával stb. szemben elfoglalt álláspontját is ez határozza meg. Minden törekvése arra irányul, hogy az egyéni valóság lényegét alkotó abszolút mozzanatot teljes kifejlődésre segítse, s a személyiségen keresztül a nemzet természetes-történeti valóságát erkölcsi-kulturális közösséggé alakítsa. A személyiséggé fejlődött öncélú és önértékű egyén élete belső erkölcsi kényszer hatása alatt, erkölcsi felelőssége tudatában végzett önkéntes közösség-szolgálat. A nemzetnevelés tehát az öncélú és önértékű egyéni valóság abszolút mozzanatán keresztül törekszik fejleszteni a nemzetet (egyetemes emberi közösséget) az abszolút értékrendszer (Abszolutum) irányában. A nevelés a nemzetnevelés tapasztalati nevelés fogalmában rejlő logikai nevelés fogalom szerint az egyéni abszolút mozzanat önértékű és öncélú kibontakoztatására irányuló tudatos törekvés.

Krieck nemzetpolitikai nevelésemélete a kollektív valóságban megnyilvánuló s az egyéni valóság szellemi mozzanatához képest nem tudatos, nem személyes szellemet vetít a mindenségbe, s azt egy tudattalan és személytelen összellelem segítségével értelmezi. Ennek megfelelően jöllehet a rendszerében élő immanens értékrealizmus ezt lehetővé tenné, abszolút értékrendszert nem ismer el, s azt a faj értékrendszerével helyettesíti. Ez határozza meg a tudománnyal, kultúrával stb. szemben elfoglalt álláspontját is. Ezért érthető, ha a néporganizmus természetes egységének totális, történeti-politikai egésszé építése érdekében elsősorban az egyéni valóság faji mozzanatát, a tipikus közösségvonásokat akarja teljes kibontakozásra segíteni, s a tagként értékelt és így csak politikailag felelős egyént már eleve a kikerülhetetlen sorsnak értelmezett közösség szolgálatára rendeli. Krieck a néporganizmus egészén keresztül határozza meg az egyént, és így szükségképpen a nevelés politikai fogalmához jut. A nevelés nem az egyén abszolút kibontakozására irányuló tudatos törekvés, hanem a közösség tudattalan ősfunkciója, melyet a politika, az életrend alakításán keresztül, tudattalanul vagy tudatosan szabályoz.

A nemzetnevelés világosan látja, hogy az emberalakításban nem a nevelés logikai, illetőleg politikai fogalmának, egyoldalúan a nevelés, illetőleg a politika szempontjának érvényesítése, hanem a kettő termékeny egymásrahatása szükséges. A nevelés logikai és politikai fogalma nem kizárja, hanem kiegészíti egymást s az objektív nevelésrendszeren keresztül valóban együtt és egyszerre érvényesülnie is kell. Krieck alapmagatartására a „nemzetpolitika” összetételben kifejezésre jutó ideális-reális, nevelő-politikus lelkület jellemző. Nevelő lelkülete elismeri, és átéli a nevelés logikai fogamat és nem tagadja meg az önértékű és öncélú egyéni valóságot sem, de a politikus lelkület a politikai kényszer alakjá-

ban jelentkező történeti szükségszerűségre hivatkozva a nevelés politikai fogalmát hangsúlyozza és teszi kötelezővé.

A nevelés logikai, politikai és funkcionális fogalmával a neveléstudomány művelőinek immár rendszeresen és módszeresen kell foglalkozniuk.

Jegyzetek.

(1) Imre Sándor: A neveléstudomány magyar feladatai. Szeged, 1935. Ismerteti: Tettamanti Béla, Élet és Szellem, 1935. Marót Károly: Társadalomtudomány, 1935.

(2) Ernst Krieck 1882-ben született Müllheim mellett, Vögisheimben (Baden). Alleman mesteremberek és földművesek ivadéka. Apja kőműves volt. Reáliskolát, majd Kalsruheban tanítóképzőt végzett. 1900-ban badeni néptanító. Első irodalmi működését a racionalis bürokrata iskola eliei harc jellemzi. Részt vesz a világháborúban. Betegsége miatt azonban csakhamar visszatér a katedrához. Az összeomlás után a „Das Gewissen” c. hetilap munkatársa. „Die neue Front” c. gyűjteményes munkának és a „Tat” íratok egyik írója. 1922-ben a heidelbergi egyetem tiszteltbeli doktorátussal jutalmazza a Philosophie der Erziehung c. munkáját. 1924-ben visszautasítja a drezdai Technikai Főiskola pedagógiai tanszékét, sőt badeni néptanítói állásától is megválk. Ettől kezdve teljesen a tudománynak él. A porosz Reichsschulgesetz körül támadt kultúrharcban tevékenyen részt vesz. 1928 őszén a Frankfurt a M-i pedagógiai akadémia tanára, de egyik politikai beszéde miatt a dortmundi pedagógiai akadémiára helyezik át. Ma a heidelbergi egyetemen a filozófia és pedagógia tanára és az egyetem rektora.

(3) Philipp Hördt: Ernst Krieck, Volk als Schicksal und Afgabe. Leipzig, 1936. Bevezető része: Wilhelm Lacroix, Der Organische Grundgedanke 7—14.

(4) Baranyai Erzsébet: A német neveléstudomány legújabb alakulása. Magyar Paedagógia, 1934.

(5) H. Driesch; és Y. von Uexküll fellépése óta a biológiára jellemző az egész szemlélet, mely kizárólag a teljes értelmes egészteszti kutatás tárgyává.

(6) O. Kroh: Völkische Anthropologie als Grundlage deutscher Erziehung. (Die Erziehung, 1934.) c. tanulmányában azt mondja, hogy a népről szóló tudományoknak olyan népi valóságból kiinduló alaptudományra van szükségük, amelyik a szaktudományok egyoldalúságaitól mentesen tudja megragadni az egyes népi világszemlélet alapjait. Krieck tíz tételben foglalja össze a totális tudományelmélet jellemző jegyeit. A cél a totális világról és emberiségről szóló oszthatatlan egyetemes tudomány kialakítása. A tudomány 1. az élet és 2. a valóság által tételezett (Bedingt), eredetében, 3. néphez, fajhoz, 4. történelemhez és 5. környezethez (Standort) kötött, 6. eredményeiben nemzetközileg érvényes, 7. célja a totalitás, 8. világszemléletet hord, 9. jelenre vonatkoztatott, 10. jövőt alakít. (Zehn Grundsätze einer Ganzheitlichen, Wissenschaftslehre. Volk im Werden, 1933.)

(7) „Nicht der Einzelne... ist Grundlange für das Dritte Reich, sondern die in der Familie sich vorfindende Zusammenrodnung und Gemeinschaft der Volksglieder” (Nationalpolitische Erziehung: 68). A közösségi gondolatnak különösen a jogrendszerben kell kifejezésre jutnia. Bövebben szól a kérdésről K. Larenz: Die Aufgabe der Rechtsphilosophie c. cikkében. Zeitschrift. für Deutsche Kulturphilosophie. 1938. 3. füzet. Lásd még S. A. Walz Liberalistisches und nationalsozialistisches Rechtsdenken. Volk. im Weden, 1933. Szerinte a magánjog kora után a közjog kora következik, mert az élet súlypontja a polgári magánéletből a nyilvános politikai életre helyeződik át.

(8) A németiségnek olyan egyénfeletti egységes valóság kialakítása a

célja, melyben állam és nép ugyanazon egész két pólusaként jelenik meg. Ma nép és állam között a párt közvetít, ami az államfő címében (vezér és kancellár) is kifejezésre jut. Az állam belső struktúrája az államalkotó nép, illetőleg réteg faji jellege szerint sokféle lehet. Nép és állam nem azonos valóságok, de ha a nép nem állammal fejezi ki a maga egységét, idegen népek igázzák le. A nemzeti szocializmus nem az „igazi”, hanem a német ember konkrét, egyszeri államát keresi.

Krieck nagyon sokat foglalkozott az állam problémájával és a német nemzeti állameszme kialakulásának kérdésével. Részletesen be is mutatja, mint alakult ki az utóbbi, egy politikai felismerésből és annak megvalósulására irányuló törekvésből. E szerint az állam nem mechanizmus, hanem szellemi organizmus. Célja nem végső állapot megteremtése. Az élet teljesebbé tétele érdekében egyik formából a másikba kell fejlődnie. A szellemre a célratörékvés jellemző, ezért mindenkit konkrét cél szolgálatára kell nevelni. A nevelő állam (Erziehungsstaat) eszméjével szemben a jogállam (Rechtsstaat) fogalmával a német szellem ajándékozta meg az emberiséget.

A német állameszme filozófiai kifejtése a gyakorlati megvalósulást jóval megelőzte. A német szellem csak az antik kultúra tanulmányozása közben jött rá arra, hogy a nép életének az állam szükséges formája. Jellemző a német állapotokra, hogy jóllehet a szellemi egység mindig megvolt, a XVI. században éppúgy lehetett vitatkozni földrajzi hatáiról, mint a XVII. században államformájáról.

Az a tény, hogy az államépítés a német szellemi élet vezető gondolatának (fejlődés és nevelés) jegyében történt, és nem a szeretet és gyűlölet, hanem a szükség és szükségszerűség jutott benne döntő szerephez, biztosítja a német államalkotás eredeti és mintaszerű voltát.

A továbbiak során bemutatja, hogy miként alakult ki az új német nemzeti öntudat, a sajátos német humanitáseszme, és miként kapcsolódott össze a fejlődés (tökéletesedés), és a nevelés gondolata az állameszmével.

A német nemzeti öntudat alapját Fichte veti meg. Minden egyén első és eredeti, másból le nem vezethető valóság. Bizonyos meghatározottság (Vorbestimmung) és adottság (Anlage) jellemzi, melyet eszmékre törekvéssel kell kifejleszteni. Minden nép, kor és természet a maga eredeti hamisítatlan valóságában ismerendő meg. „Az igazság és igazságosság ideáit (Ideen der Wahrheit und Gerechtigkeit) a német művelődés gerincévé kell tenni, a német élet rendjében és a német népnek más népekhez való viszonyában kifejezésre kell juttatni.” (Die deutsche Staatsidee: 20.) Az említett három lényeges vonás alkotja a német ember humanitását. Az új embertípus — mint azt már említettük — már nem származására, vagyonára, kiváltságaira büszke, hanem belső fejlődésére, feladataira és az abból származó köteleességekre. A német nemzeti öntudat tárgya tehát az embervolt új méltósága, új humanitás: hit, a Harmadik Birodalom eljövételében. (25. u. o.)

A tökéletesedés Leibnitz, „az emberi nem nevelése” Lessing óta jellemző gondolata a német világszemléletnek. Herdernél már jelentkezik a nemzeti gondolat, igaz egyelőre politikamentes tartalommal. Az állam gondolata a fejlődés és nevelés gondolatával együtt Kantnál jelenik meg először, és az eddig inkább erkölcsi-esztétikai humanitás eszmény egyre inkább politikai-pedagógiai eszménnyé alakul. Az erkölcsi tökéletesség és szabadság Hegelnél az államban teljesedik be.

Krieck sajnálattal tapasztalja, hogy az emberi gondolkodás eme nagyszű korszakában elenyészően csekély a pedagógiai művek száma. A nevelés és fejlődés gondolata élénken foglalkoztatja az embereket, de senki nem kíséri meg, hogy rájuk nevelésrendszert építsen fel. Pestalozzi a legkiválóbb pedagógus, de ő sem haladja meg a „felvilágosodás”-t. Herbart sem volt képes még megközelítően sem korának eszmetartalmát pedagógiaiilag értelmezni. Nevelésmélete a nevelés gyakorlatával nem tudott lépést tartani.

A természetjog azt hirdette, hogy az államot nem birtoklásra és a reá

épülő jogrendszerre, hanem az emberre és annak természetére kell felépíteni. Ezáltal a népi, nemzeti állam kialakulására igen nagy hatást gyakorolt.

Fichte azt kívánta a német német néptől, hogy nevelés és nevelő állam segítségével újhodjék meg. Ezt a nagyszabású lépést Poroszország kísérelte meg először. Lehetetlen, hogy eszünkbe ne jusson Wesselényi, Széchenyi és Eötvös, mikor Stein, Hardenberg, Scharnhorst, Sűvern, Altenstein, Niebuhr stb. írásait olvassuk.

Kriek különösen Steinről emlékezik meg részletesen (Der Ideenkreis Steins. Der Erziehungsgedanke im Werke Steins). Politikai tevékenységének középpontjában a nevelés gondolata áll. Az állam elsősorban nevelő állam. Célja a polgárok szellemi erőinek kifejlesztése. Ne csak az állam iskolái, hanem az állam egész alkotmánya, az állami élet egésze legyen nevelő hatású. Poroszországban ő vezeti be az általános iskolakötelezettséget. Politikai végrendeletében azt írja, hogy a nép minden tagjának meg kell adni a törvényes lehetőséget arra, hogy erőit szabadon, erkölcsi irányban teljesen kifejleszthesse. Meggyőződése, hogy a fegyveres erőszak győzelmét az eszme megdöntheti.

Kriek azzal zárja fejtegetéseit, hogy a kiépítendő rendi állam Stein, Bismarck, Liszt, Lagarde elgondolásainak szintézise lesz. Ami a multban Poroszország volt a németiség számára, az legyen a jövőben Németország Közép-Európa számára.

(9) A fajmitosz nem tévesztendő össze a fajpszichológiával és az antropológiai fajelmélettel. Gyökere a biológia. Lamarck és Darwin az átörökléssel magyarázta a fajok keletkezését. Schopenhauer és a neodarwinizmus hatására lett bűvös jelszó. Schlegel és Bopp után a nyelvrokonság „közös kultúrtörténet és így közös származás, közös faj” jele. A fajbiológiai rokonságba természetesen „sokféle értékelési, világnézeti szempont” is vegyül. Gobineau már azt mondja, hogy az árja (germán) faj a legértékesebb (árja = Ehre, vagyis érényes, vitéz férfi). R. Wagner alakjain keresztül a germán őskorszak hősei Nietzsche Übermensch eszményével olvadnak össze. Az elmélet leghatásosabb továbbfejlesztője Chamberlaine (szerinte megérzés alapján kell megállapítani, hogy ki az igazi germán). A fajelmélet legfőbb teoretikusa H. F. K. Günther. (Lásd Somogyi József: A fajmitosz szellemtörténeti háttere. Magyar Kultúra, 1938.)

Kriek szerint a faj politikai fogalma fontosabb, mint a fogalom tudományos értelmezése. 1. A valóságos nép nem faji egység (Rasseinheit) és nem fajtisza (Rassereinheit). 2. A faj testet, lelket, szellemet átható alapjelleg (Grundcharakter). 3. A németiségben a germán faji elem az uralkodó. 4. A vezető faj a történelem állandó komponense. 5. A faj a faji-értékrendszerben (akarat, magatartás, világszemlélet) teljesedik be. Germán értékrendszernek a politikai (hős, katona) ideál felel meg. Becsület, hűség, stb. a vezető értékei. 6. A nevelés csak a faji adottságot segítheti kiteljesedéshez. 7. Hogy mi a fajnak megfelelő, azt az alkotásokkal szemben tanúsított reakció mutatja meg. 8. A vezető germán faj törvénye az egész népre (nem germánokra is) kötelező. *A fajelmélet számára a hit döntő, nem az elméleti magatartás. Balga és végzetes tévedés volna a német hitet és német jövőt a tudományra bízni.* Aki ezt megkísérli, a liberalizmus minden átkát átlántálja a Harmadik Birodalomba és ezért káros a mozgalomra nézve. Kriek: Dass rassisch-völkisch-politische Geschichtsbild. Volk. im Werden, 1934).

(10) Kornis Gyula: A humanizmus történeti alapjai. Budapesti Szemle 1937. Lásd még: Marót Károly: A görög életeszmény értékei és mai jelentősége. Társadalomtudomány, 1923.

(11) Ernst Kriek: Unser Verhältniss zu Griechen und Römern. Volk im Werden, 1933.

(12) W. Hohmann: Zur Nationalpolitische Erziehung. Die Erziehung, 1933.

(13) Aloys Fischer: Umriss einer Philosophie des deutschen Erziehungsgedankens. Die Erziehung, 1932.

(14) A népi cszme előkészítője bizonyos tekintetben a Kulturkunde volt. Története a fajelmélet számára is tanulságos. A Kulturkunde a német kultúrát, mint a kultúra „speciális” esetét más kultúrákkal hasonlította össze. Az összehasonlítás alapja és mértéke természetesen a német kultúra volt. A népi erők törvényeit kereste azzal a szándékkal, hogy segítségével a német lelkeségnek megfelelő ideált alkosson. A Kulturkundeból hamar Deutschkunde lett. A németiség-tudomány azonban tudatosan vagy tudatalanul csak a valóságot tartotta értékesnek, vagy csak azt tartotta valóságának, ami értékesnek tűnt fel, azaz a létfogalmat és értékfogalmat azonosította.

A kollektívum lelki struktúrájának kutatási nehézségeit Prohászka Lajos: Vándor és Bujdosó c. könyvében tárgyalja. Többek között a következőket mondja: „Itt nyilván kettős veszély fog állandóan fenyegetni: vagy antropomorfizmusba esünk, vagy olyan akarati elhatározásokat és értékírányulásokat tulajdonítunk a közösségnek, amelyek csak az emberi személynél lehetségesek; vagy pedig: a multat, a történelmileg befejezettet és lezártat tesszük meg eleven tendenciák mértékéül és így tulajdonkép értékelünk ott, ahol csak megértenünk volna szabad (6). Ez áll a fajelméletre is. A struktúra fogalmának a néporganizmus egészére való átvitelével mindazok a tévedések szükségszerűen megsokszorozódnak, melyek már az egyéni valóság strukturális szerkezetének keresése közben sem kerülhetők el. A fajelmélet jóllehet nem szükségképpen tapad hozzá más fajok kevesebbre értékelése, mégis igen könnyen vezethet fajmádatra, mert a fajt úgy értelmezi és értékeli, mintha abszolút végső valóság volna.

(15) Th. Litt: Philosophie und Zeitgeist, Leipzig, 1935.

(16) Arnold Gehlen: Erich Voegelin, Rasse und Staat. (Tübingen 1933. Die Erziehung, 1933.

(17) Flitner: Gentleman-Ideal und Gentleman-Erziehung. Die Erziehung, 1933.

(18) A tudomány feltételeit a gondolkodás törvényei alkotják. Nem szükséges, hogy ezek a törvények tudatossá legyenek (ekkor a logika volna a tudományok alaptudománya). Az ész nem abszolút valóság: a személyek képessége. Az észt is a személy egésze határozza meg, mert minden aktusban „az egységes szellemi személy” egésze szerepel. Az egyéni szuverénnak gondolt észre épülő tudomány eleve kiszakítja az embert családból, népből, államból, történelemből. Az ú. n. előítéletmentes tudomány is feltételezi, hogy a világ egységes, maradéktalanul megismerhető és észszerű. Elméletileg éppúgy állíthatom az ellenkezőjét is. Azt mondhatom, hogy a világ nem egységes, nem ismerhető fel maradéktalanul és lényege szerint irracionális. Ha ebből a feltevésből indulunk ki, a tudomány csak felépítésében és kiindulásában, de nem logikai szerkezetében lesz más. A valóság, melynek jellege nem a tudománytól függ, megelőzi a tudományt és így azt meg is határozza. „Es ist entscheidend, welche Realität man vor das Bewusstsein bringt, wie es ebenso entscheidend ist, mit welchen Kräften des Geistes man sie erkennen zu können glaubt.” A tudományt meghatározó realitások értékelése korok és népek szerint változik. Ma az emberi tudatba új realitások léptek, ezért a dolgok új rendje alakult ki. „Von den neuen Voraussetzungen aus ist der Aufbau der Wissenschaft ebenso möglich wie von den anderen Voraussetzungen aus.” A német nép tudatát, világszemléletét, tudományát, meghatározó új realitás: a nép. „Már nem a szellem, nem a természet, még kevésbé a szellem színtelen erőitlen sémája az ész, nem a történelem és társadalom, hanem a nép ismertetett fel a maga teljes biológiai, politikai, szellemi existenciájában, mint minden szellemi és fizikai munka kiindulópontja és végpontja.” Az olyan tudomány, melynek legvégső realitása a nép. és kutatásait erre a valóságra vonatkoztatja: politikai tudomány. (B. Kélin: Politische Wissenschaft. Geist der Zeit, 1937.)

A tudomány sem hanyagolta el a népcsoport kollektív életéből fakadó problémáinak beható vizsgálatát. Szemléletében azonban a népi kollektívum nem volt végső értékmeghatározó fogalom. Időben és térben a vég-

telent állította zsinórmértékül. A népi-politikai tudomány a pillanatot akarja megfogni és megismerni. Az egyelőre hanyatlóban levő hagyományos tudományfogalomhoz képest egyrészt a népi tudományfogalom is *individualis*: nem az egyetemes emberire tekint, hanem a nép egyéni valóságából indul ki és annak érdekeit szolgálja; *racionalis*: mert a politika vezetése és irányítása mellett soha nem tapasztalt lendülettel kíséri meg a közösség életének gyakorlati szervezését és alakítását; és radikálisan *liberális*, amennyiben a népközösség érdekeiről és a fajközösség mitoszáról van szó.

(19) A népi szocializmus nem nélkülözheti a szellemtudományokat, ha ideáit tisztán akarja látni és megfogalmazni. Ha azonban a szellemtudományokat arra akarja felhasználni, hogy az kész politikai tételeket igazoljon, a szellemtudomány nem tudomány többé.

A fajelmélet és a szellemtudományok közötti kapcsolatra, egymáshoz való viszonyukra Th. Litt világít rá, *Die Stellung der Geisteswissenschaften im nationalsozialistischen Staate*. (Die Erziehung, 1934.)

A történelemtudomány különös helyzetben van. A történelem a fajelmélet szerint nem egyéb, mint az alaptulajdonságok helytállása. Minden, ami történik, egy történet előtti, nem szellemi természetű valóság, a faj által már eleve meghatározott. Aki ismeri a fajtudományt (Rassenkunde), annak nincs szüksége többé történelemre, mert a legrégibb ősidőktől fogva a közvetlen jelenig úgyis minident tud. A nép életének faji és történeti értelmezése nem ugyanaz. A kettő problémája a Rassenkunde és a történelemtudomány elsőbbségének harca is. Az a kérdés, hogy van-e a történelemtudománynak önálló alapja, vagy pedig pusztán a fajtudomány képeskönyve-e? A testi minőséget meghatározhatja faj, a lelket nem. A léleknek története és sorsa van: szabad és felelős. Aki a faj fogalmában a lelki valóságot is beleérti, megtagadja a történelmet. „... wer in den Begriff der Rasse das seelische sein mit hineinnimmt, der nimmt in Wahrheit auch die Geschichte in ihm auf.” (25. u. a.)

A fajelmélet a multat a jelen igazolásra használja fel. A történelem azonban nem arra való, hogy a jelent igazolja. A nép élete tartalmatlan és értelmetlen, ha nem egyéb, mint az alaptulajdonságok örökös ismétlődése. Valamennyien hajlamosak vagyunk arra, hogy utólag elméletileg igazoljuk azt, amit csak azért hiszünk, mert érdekeinknek és érzéseinknek megfelel. Ez nem más, mint elméleti materializmus. A tudományban pedig csak az igazság kereséséről lehet szó. Történeti tétel még nem igazol logikailag alapján a faj és történelem ilyen merev szétválasztása nem lehetséges. Aki szükségszerűséget. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy Krieck elmé-

(20) A Volk im Werden első számában Krieck ismerteti a folyóirat célját. A „népi” szóval a közös életszubsztanciára céloz. A „nemzeti” tisztán szellemi valóságra utal. „A reális népi művelődés feladata, hogy a világszemléletet és a kultúrát a kialakuló népi egész valóságával összhangba hozza.” Ezek a kérdések szorosan összefüggnek kultúrpolitikai kérdésekkel. A totális állam a művelődés kérdésében is teljes egységre törekszik. A liberalizmus a művelődés egységét nem tudta megteremteni. Imre Sándor is kifejezi ezt a tényt a nevelés sorsa és a szocializmus c. könyvében (1909). W. Classen: Zur Auswärtigen Kulturpolitik (Volk im Werden, 1935.) c. cikkében a Harmadik Birodalom kultúrpolitikájáról mondja: „Sie dient den praktischen politischen Interessen des Nationalsozialismus”. A külföldi kultúrpolitikának szerinte az egyházak missziós munkájához kell hasonlítania. E kérdésről lásd még: Der Träger kulturpolitischer Auslandsarbeit. Volk im Werden, 1934., valamint a Zeitschrift für Deutsche Kulturpolitik idevágó cikkei. K. Schickert: Ziel und Weg deutscher Kulturpolitik und Südosteuropa (Volk im Werden, 1935) c. cikkben a német kultúrpolitikának államonként való megszervezését kívánja.

(21) O. Dietrich: Die Philosophischen Grundlagen des Nationalsozialismus. Breslau, 1938.

- (22) Kecskés Pál: A bölcsélet története főbb vonásaiban. Budapest, 1933.
- (23) Finácsy Jenő: Az ókori nevelés története. Budapest, 1906.
- (24) Bövebben: Th. Litt, Die Philosophie der Gegenwart und ihr Einfluss auf das Bildungsideal. Leipzig—Berlin, 1925. Különösen a VI. fejezet: Lebensphilosophie und Lebenspädagogik.
- (25) Max Ettliger: Die philosophischen Zusammenhänge in der Pädagogik der jüngsten Vergangenheit und Gegenwart. Münster i. W. 1925.
- (26) H. J. Kreutzer: Der junge Deutsche und die Philosophie. Geist der Zeit. 1937. Aprilis.

Irodalom.

Krieck műveit lásd az Előszóban.

A Krieckel vagy vele is foglalkozó fontosabb tanulmányok a Jegyzetben említettekén kívül:

J. Cohn: Recht und Sinn eines allgemeingültigen Erziehungszieles Die Erziehung 1927—28.

jahrschrift für wissenschaftliche Pädagogik. 1925.

F. X. Eggersdorfer: E. Krieck; Philosophie der Erziehung, 1922. Viertel-

J. Beyer: Die Staatslehre E. Kriecks. Volk im Werden 1935.

Fritz Blättner: Der Gegenstand der Erziehungswissenschaft. Die Erziehung 1930—31.

Otto Flug: Pädagogik und Soziologie. Die Erziehung, 1929—30.

Th. Geiger: Erziehung als Gegenstand der Soziologie. Die Erziehung, 1929—30.

O. Flug: Die Erziehung in soziologischer Betrachtung. Die Erziehung 1925—26.

G. Geissler: Die Autonomie der Pädagogik. Langensalza 1929.

H. Gerber: Volk und Staat. Grundlinie einer deutschen Staatsphilosophie. Zeitschrift für deutsche Kulturpolitik, 1937.

G. Grunwald: Die Pädagogik der zwanzigsten Jahrhunderts. Freiburg i. B. 1927.

Kurt Kessler: Pädagogische Charakterköpfe. Eine Beleuchtung der Pädagogik im zwanzigsten Jahrhundert. Frankfurt a. M. 5. kiadás, 1929. Ernst Krieck 169—177.

K. F. Sturm: Deutsche Erziehung im Werden. 3. kiadás. Berlin, 1935. A népi politikai nevelést Zuchtnak nevezi. Szembeállítja vele az Erleuchtungot. Az előbbi eredménye a típus, az utóbbié a személyiség.

K. F. Sturm: Erziehungswissenschaft der Gegenwart. Berlin, 1925.

Messer: Geschichte der Pädagogik 3. rész, Breslau, 1925.

Több újabban megjelenő nevelésméleti és neveléstörténeti vonatkozású cikk vagy mű megemlíti, vagy legalább is utal Krieckre. (Der grosse Brockhaus is: X. köt. 602. lap.) A magyar nevelésügyi irodalomban Weszely Ödön: Bevezetés a neveléstudományba, Budapest 1923. és Imre Sándor: A neveléstudomány magyar feladatai c. könyvében is említi. (1., 5., 9. jegyzet) stb. Weszely Ödön: A legújabb áramlatok a neveléstudomány terén (Bp. 1931.) című munkájában Krieckről így nyilatkozik: „Krieck eredeti és önálló gondolkodó, a nevelés filozófusa... Nagy munkái... korunk legkiválóbb neveléstudományi alkotásai.” (17)

Krieck folyóirata 1933 óta a Volk im Werden. Nemcsak szerkesztője, hanem állandó cikkírója is.

XB 158360

GARAB JÓZSEF
KÖNYVNYOMDÁJA
CEGLÉD
